

**Azərbaycan Respublikasının
İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili
(Ombudsman)**

İŞGƏNCƏLƏR ƏLEYHİNƏ MİLLİ PREVENTİV MEXANİZMİN

FƏALİYYƏTİNƏ DAİR

H E S A B A T

(2011)

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
İNSAN HÜQUQLARI ÜZRƏ MÜVƏKKİLİ
(OMBUDSMAN)**

**İŞGƏNCƏLƏR ƏLEYHİNƏ
MİLLİ PREVENTİV MEXANİZMİN**

FƏALİYYƏTİNƏ DAİR

H E S A B A T

(2011)

Bakı - 2012

Hesabatda Azərbaycan Respublikasında milli preventiv mexanizmin inkişafı, mandatı və mahiyyəti, habelə 2011-ci ildə həyata keçirilmiş tədbirlər, müvafiq təklif və tövsiyələr ehtiva olunmuşdur.

ISBN: 978-9952-8138-9-0

Avropada Təhlükəsizlik və
Əməkdaşlıq Təşkilatı
Bakı Ofisi

Bu hesabat Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) tərəfindən hazırlanmış və ATƏT-in Bakı Ofisinin maliyyə dəstəyi ilə tərcümə və çap edilmişdir. Hesabatda dərc edilən fikirlər onun müəllifinə aiddir və ATƏT-in Bakı Ofisinin mövqeyini əks etdirməyə bilər.

Ö n s ö z

Heç kim işgəncəyə və ya qəddar, qeyri-insani və ya onun ləyaqətini alçaldan münasibətə və cəzaya məruz qalmamalıdır. Bu müddəalar İnsan Hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamənin 5-ci, Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın 7-ci, «İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında» Avropa Konvensiyasının 3-cü maddələrində öz əksini tapmışdır.

Qeyd edilənlərlə yanaşı, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 46-cı maddəsində göstərilmişdir ki, hər kəsin öz şərəf və ləyaqətini müdafiə etmək hüququ vardır. Şəxsiyyətin ləyaqəti dövlət tərəfindən qorunur. Heç bir hal şəxsiyyətin ləyaqətinin alçaldılmasına əsas verə bilməz. Heç kəsə işgəncə və əzab verilə bilməz və heç kəs insan ləyaqətini alçaldan rəftara və ya cəzaya məruz qala bilməz.

Şərəf və ləyaqət - azadlıq, şəxsi toxunulmazlıq, təhlükəsiz yaşamaq, mənzil toxunulmazlığı, şərəf və ləyaqətin müdafiəsi və bir sıra digər hüquqlarla təmin edilir və müdafiə olunur. İnsanın şərəf və ləyaqətinin real hüquqi müdafiəsi, eyni zamanda bir sıra sosial iqtisadi hüquqlarla, məsələn, məcburi əməyi qadağan edən əmək hüququ ilə ləyaqətli həyat səviyyəsini təmin edən sosial təminat hüququ ilə də, habelə böhtan və təhqir kimi şərəf və ləyaqət əleyhinə olan cinayət tərkibini nəzərdə tutan cinayət hüququnun normaları ilə də qorunur və təmin edilir.

Bu hüquq insanın dövlət və ya onun səlahiyyətli orqanları tərəfindən təsir və ya təzyiqlə obyektinə çevrilməsini və onun şəxsiyyətinin alçaldılmasını qadağan edir.

Dövlət şəxsin şərəf və ləyaqət hüququnun təmin edilməsi vəziyyətinə görə məsuliyyət daşdığı üçün hər bir şəxsi istənilən təhdidlərdən və təqiblərdən qorumağa borcludur.

Özünə hörmət edilməsini tələb etmək hər bir şəxsin ayrılmaz hüququdur və hətta fəvqəladə vəziyyət rejimində belə məhdudlaşdırıla bilməz.

Qeyd edilməlidir ki, dövlət məmurları bütün səviyyədə işgəncənin qarşısını ala bilmədiklərinə və ya bunun üçün tədbir görmədiklərinə görə məsuliyyət daşıyırlar. Eyni zamanda yüksək vəzifəli şəxsin, yaxud dövlət hakimiyyəti orqanının əmri işgəncə verilməsinə bəraət qazandıra bilməz və hər hansı şəxs əmr əsasında fəaliyyət göstərsə belə, öz əməllərinə görə məsuliyyət daşmalıdır.

İstər milli qanunvericilik, istərsə də beynəlxalq hüquq normaları şəxsin şərəf və ləyaqətinin alçaldılmasının qadağan edilməsini müəyyən edərkən, nəinki dövləti şəxsin şərəf və ləyaqətinə qəsd etməkdən çəkindirir, həmçinin insanların kənardan olan belə qəsdlərdən müdafiəsinin təşkil edilməsini dövlətin vəzifəsi kimi təsbit edir.

Ölkəmiz 1996-cı ildə BMT-nin «İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani,

yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza növləri əleyhinə» (1984), 2001-ci ildə isə Avropa Şurasının «İşgəncənin və qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəzanın qarşısının alınmasına dair» (1987) konvensiyalarına qoşulmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının BMT-nin «İşgəncələr və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar və cəza növləri əleyhinə» Konvensiyaya qoşulması ölkəmizin Konvensiya əsasında yaradılmış nəzarət mexanizmində, yəni İşgəncə əleyhinə komitədə məruzəsinin dinlənilməsini şərtləndirmiş, BMT-nin işgəncə əleyhinə komitəsinin Azərbaycanla bağlı irəli sürdüyü tövsiyələr əsasında ötən müddət ərzində ölkəmizdə bir sıra hüquqi islahatlar həyata keçirilmişdir.

Ölkəmiz 2005-ci il 15 sentyabr tarixində «BMT-nin «İşgəncələr və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar və cəza növləri əleyhinə» Konvensiyasının Fakültativ Protokolunu imzalamış, Azərbaycan Respublikasının 2008-ci il 2 dekabr tarixli Qanunu ilə təsdiq edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il 13 yanvar tarixli, 112 sayılı Sərəncamı ilə BMT-nin «İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza növləri əleyhinə» Konvensiyasının Fakültativ Protokolunda nəzərdə tutulmuş milli preventiv mexanizmin funksiyalarını yerinə yetirən təsisat qismində Müvəkkil müəyyən edilmişdir.

Qeyd edilən müddəə Azərbaycan Respublikasının 2011-ci il 24 iyun tarixli, 163-IVKQD sayılı Konstitusiyaya Qanunu ilə «Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) haqqında» Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Qanununda təsbit edilmişdir ki, bu da Müvəkkilin müstəqilliyinin daha da səmərəli təmin edilməsinə, mandatının və səlahiyyət dairəsinin genişləndirilməsinə xidmət etmişdir.

Mətnə istifadə olunmuş anlayışlar və ixtisarlar

Azadlıqdan məhrum etmə – şəxsin hər hansı məhkəmə, inzibati və ya digər orqanın qərarı ilə həbsdə saxlanılmasının və ya azadlıqdan məhrum edilməsinin, yaxud öz iradəsi ilə tərک etmə hüququ olmadan dövlət yaxud özəl saxlanma yerinə yerləşdirilməsinin istənilən forması

Azadlıqdan məhrum edilmiş şəxs – barəsində azadlıqdan məhrum etmə tətbiq edilmiş şəxs

Azadlıqdan məhrum etmə yeri – şəxsin öz iradəsi ilə tərک etməsinə icazə verilmədən saxlanıldığı və ya saxlanıla bildiyi istənilən yer

Aparat – Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) Aparatı

ATƏT – Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı

ATƏT DTİHB – Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu

BMT – Birləşmiş Millətlər Təşkilatı

CÇM – cəzaçəkmə müəssisəsi

DİN – Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi

ƏƏSMN – Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi

ƏN – Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi

FP – «İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza əleyhinə Konvensiya»nın Fakültativ Protokolu

İXM – Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsi

İMM – Ədliyyə Nazirliyi Penitensiar Xidmətinin İxtisaslaşdırılmış Müalicə Müəssisəsi

İs.T – istintaq təcridxanası

İşgəncə – işgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza

KİV – kütləvi informasiya vasitələri

Konstitusiya Qanunu – “Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları

üzrə Müvəkkili (Ombudsman) haqqında” Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Qanunu

Məhbus – azadlıqdan məhrum edilmiş şəxs

MM – Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi Penitensiar Xidmətinin Müalicə Müəssisəsi

MN – Azərbaycan Respublikasının Müdafiə Nazirliyi

MPM – BMT-nin «İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza əleyhinə Konvensiya»sının Fakültativ Protokolunda nəzərdə tutulmuş milli preventiv mexanizm

MST – müvəqqəti saxlama təcridxanası

MTCM – məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisəsi

MTN – Azərbaycan Respublikasının Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi

Müvəkkil – Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman)

PX – Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyinin Penitensiar Xidməti

RPİ – rayon polis idarəsi

RPS – rayon polis şöbəsi

SN – Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi

ŞPİ – şəhər polis idarəsi

ŞPS – şəhər polis şöbəsi

TN – Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi

I Bölmə.

Azərbaycan Respublikasında milli preventiv mexanizmin inkişafı

1.1. Milli preventiv mexanizmin mandatı və mahiyyəti

BMT-nin «İşgəncələr və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar və cəza növləri əleyhinə» Konvensiyasının Fakültativ Protokolunun qəbul edilməsinin məqsədi işgəncələrin və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan rəftarin və cəza növlərinin qadağan edildiyini və onların insan hüquqlarının ciddi pozuntuları olduğunu bir daha təsdiq etməkdən ibarətdir. Belə ki, azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərin saxlanma yerlərinə mütəmadi başçəkmələrə əsaslanan, preventiv xarakter daşıyan məhkəmədən kənar tədbirləri əsasında işgəncələrdən müdafiəsinin gücləndirilməsi üzrə gələcəkdə də tədbirlərin görülməsinin zəruriliyini vurğulamaq, habelə dövlətlərin işgəncələrin qarşısının alınması üçün səmərəli tədbirlərin görülməsi öhdəliyini, bu öhdəliyin həyata keçirilməsinə görə birbaşa məsuliyyət daşdığını, azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərin insan hüquqlarına tam riayət olunmasının ümumi vəzifə olduğunu və beynəlxalq qurumların fəaliyyəti ilə milli tədbirlərin tamamlanmasının bu prosesə xidmət etdiyini diqqətə çatdırmaq olmuşdur.

Əsas tələbi işgəncələrin qarşısının alınması məqsədi ilə azadlıqdan məhrum etmə yerlərinə müstəqil beynəlxalq və milli orqanlar tərəfindən müntəzəm başçəkmələrin həyata keçirilməsi sisteminin yaradılmasından ibarət olan Fakültativ Protokolun innovativ müqavilə kimi, işgəncələrin qarşısının alınmasında beynəlxalq və milli səyləri özündə birləşdirməklə və konstruktiv dialoqun vacibliyini vurğulamaqla, tənzimlənən münasibətlərə reaktiv reaksiyaya əsaslanan münasibət deyil, preventiv, yəni qarşısını alma münasibətinin göstərilməsini təsbit edir. Başqa sözlə, protokol hər hansı yeni hüquqları və ya pozulmuş hüquqların bərpasını deyil, işgəncəyə məruz qalmamaq hüququnun pozulmasının qarşısının alınmasını özündə əks etdirir.

Fakültativ Protokola əsasən, preventiv mandata malik olmaqla beynəlxalq səviyyədə Qarşısını Alma üzrə Alt komitə, milli səviyyədə isə milli preventiv mexanizmlər yaradılır. Beynəlxalq səviyyədə yaradılmış Alt komitə BMT-nin İşgəncələr Əleyhinə Komitəsinin alt komitəsi olmaqla, BMT-nin yeni nəsil saziş qurumudur.

Artıq qeyd olunduğu kimi, Fakültativ Protokol işgəncələrlə mübarizədə effektiv alət olmaqla, işgəncələrin qarşısının alınması üzrə milli preventiv mexanizmin təsis və ya təyin edilməsi tələbini ehtiva edir. Belə ki, Protokolun 17-ci maddəsinə əsasən, onun qüvvəyə minməsindən və ya ratifikasiyasından,

yaxud ona qoşulmasından sonra bir ildən gec olmayaraq hər bir iştirakçı dövlət milli səviyyədə işgəncələrin qarşısının alınması üçün bir və ya bir neçə müstəqil milli preventiv mexanizmləri dəstəkləyir, təyin və ya təsis edir.

BMT-nin «İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza əleyhinə Konvensiya»sında «işgəncə»nin anlayışı verilmişdir. Həmin Konvensiyanın 1-ci maddəsinə əsasən, Konvensiyanın məqsədləri üçün «işgəncə» dedikdə, hər hansı bir şəxsə, ondan və ya üçüncü şəxsdən məlumat, yaxud etiraf əldə etmək üçün onu, özünün, yaxud üçüncü şəxsin törətdiyi, yaxud törədilməsində şübhəli bilindiylə, şübhə doğuran hərəkətə görə cəzalandırmaq üçün, həmçinin onu, yaxud üçüncü şəxsi qorxutmaq və ya məcbur etmək üçün, yaxud hər hansı xarakterli ayrı-seçkiliyə əsaslanan hansısa səbəbə görə dövlətin vəzifəli şəxsi, yaxud rəsmi şəxs kimi çıxış edən başqa bir şəxs tərəfindən, yaxud onların təhriki və ya məlumatlılığı, yaxud göz yumması ilə qəsdən fiziki, yaxud mənəvi cəhətdən güclü ağrı və ya əzab verən hər hansı hərəkət başa düşülür. Yalnız qanuni sanksiyalar nəticəsində baş verən, bu sanksiyaların ayrılmaz tərkib hissəsi olan, yaxud onların təsadüfən doğurduğu ağrı və ya əzablar bu anlayışa daxil deyil.

«İşgəncə» anlayışında üç müştərək element əhatə olunur:

- qəsdən fiziki və ya psixi cəhətdən iztirab vermə;
- bilavasitə və ya dolayısı ilə iştirak edən vəzifəli şəxs tərəfindən iztirab vermə;
- müəyyən məqsədlə iztirab vermə.

Bəzən beynəlxalq, regional və ya milli hüquqa əsasən, işgəncənin daha geniş sayda halları əhatə edən anlayışı tətbiq oluna bilər. Daha geniş anlayış tətbiq edildiyi halda, Konvensiya onun məhdudlaşdırılması üçün istifadə edilə bilməz.

Qeyd edilməlidir ki, «işgəncə»nin tərifini «İşgəncəni qadağan etməyə və cəzalandırmağa yönəlmiş Amerikalılararası Konvensiya»da ağrının və ya iztirabın «ciddi» olması tələb edilməməklə sırf məqsədlər üçün deyil, hər hansı digər məqsədlə sözləri istifadə edilməklə, habelə zərərçəkmişin şəxsiyyətinin məhv edilməsinə, yaxud onun fiziki və ya psixi imkanlarının məhdudlaşdırılmasına yönəlmiş metodların ağrı və iztirablara gətirib çıxarmasından asılı olmayaraq, belə metodlara istinad edilməklə daha geniş verilmişdir.

Beynəlxalq hüquqa əsasən, qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar və cəzaların bütün formalarının qadağan edilməsi ilə bağlı sənədlərdə boşluq yoxdur. Beynəlxalq hüquqda belə rəftar bütün hallarda qadağan olunur. Bu rəftar, hər hansı yerdə azadlıqdan məhrum edilmiş və ya azadlığı məhdudlaşdırılmış şəxslərlə hər zaman pis rəftarı qadağan edən beynəlxalq insan hüquqları hüququna və beynəlxalq humanitar hüquqa aiddir.

Mütləq şəkildə yadda saxlanılmalıdır ki, BMT-nin İşgəncə əleyhinə

konvensiyasının 1-ci maddəsində verilmiş «işgəncə» tərifini üç müştərək elementi ehtiva edir:

- işgəncə beynəlxalq hüquqa əsasən qadağan edilir və heç vaxt ona bəraət qazandırıla bilməz;
- işgəncənin qadağan edilməsi mütləqdir və qeyd-şərtsizdir;
- qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçadan rəftar və cəzaların da qadağası mütləqdir və qeyd-şərtsizdir.

1.2. «Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) haqqında» Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Qanununun təkmilləşdirilməsi

Milli preventiv mexanizm qismində fəaliyyətin səmərəsinin artırılması məqsədilə Müvəkkil tərəfindən «Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) haqqında» Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Qanununa müvafiq əlavə və dəyişikliklərin edilməsi təklif edilmişdir.

Ölkə prezidenti tərəfindən Müvəkkilin milli preventiv mexanizm funksiyalarını yerinə yetirən təsisat qismində müəyyən edilməsi ilə bağlı müddəa Azərbaycan Respublikasının 2011-ci il 24 iyun tarixli, 163-IVKQD sayılı Konstitusiyaya Qanunu ilə «Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) haqqında» Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Qanununda təsbit edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2011-ci il 8 avqust tarixli Sərəncamı ilə tətbiq edilmiş və 2011-ci il 10 avqust tarixində qüvvəyə minmiş həmin Konstitusiyaya Qanununun 1.2-ci maddəsinin yeni redaksiyasında göstərilmişdir ki, «Müvəkkil «İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza əleyhinə Konvensiya»nın Fakültativ Protokolunda nəzərdə tutulmuş milli preventiv mexanizmin funksiyalarını həyata keçirir. İşgəncənin və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftarin və ya cəzanın qarşısını almaq məqsədi ilə o, saxlanılan şəxslərin öz iradəsi ilə tərk edə bilmədiyi yerlərə müntəzəm surətdə və ya zəruri saydığı istənilən halda baş çəkir.»

Fakültativ Protokolun 4-cü maddəsinə əsasən, azadlıqdan məhrum edilmiş və ya azadlığı məhdudlaşdırılmış şəxslərin dövlət orqanlarının sərəncamı və ya onun göndərişi, yaxud icazəsi və ya susmaqla razılığı əsasında saxlanıldığı və yaxud saxlanıla bildiyi hər bir yerə başçəkmələr nəzərdə tutulmuşdur.

Fakültativ Protokolun həmin müddəası Konstitusiyaya Qanununun 12.1.1-ci maddəsinin mətninə edilmiş əlavələrdə də öz əksini tapmışdır.

Belə ki, həmin dəyişikliyə görə Müvəkkil «istənilən vaxt, maneəsiz və

əvvəlcədən xəbərdarlıq etmədən dövlət hakimiyyəti və yerli özünüidare orqanlarına, hərbi hissələrə, habelə polis bölmələrinə, müvəqqəti saxlama yerlərinə, istintaq təcridxanalarına, cəzaçəkmə müəsisələrinə, qarnizon hauptvaxtlarına, psixiatriya müəsisələrinə və saxlanılan şəxslərin öz iradəsi ilə tərək edə bilmədiyi digər yerlərə daxil olmaq; saxlanılan şəxslərlə, habelə müvafiq məlumatı verə biləcək istənilən digər şəxslə təkbətək və ya zəruri saydığı halda mütəxəssisin və ya tərcüməçinin iştirakı ilə görüşmək və söhbət etmək; saxlanılan şəxslərin saxlanılmasının qanuniliyini təsdiq edən, eləcə də həmin şəxslərlə rəftara və onların saxlanma şəraitinə aid olan bütün sənədlərlə tanış olmaq və surətlərini almaq; akt tərtib etmək, həyata keçirdiyi tədbirlərin gedişini və nəticələrini protokollaşdırmaq; səlahiyyətli dövlət orqanlarına müvafiq tövsiyələr vermək və həmin tövsiyələrə müəyyən edilmiş müddətdə cavablar almaq» hüququna da malikdir.

Konstitusiyaya Qanununa əlavə edilmiş yeni 18-1 (Milli preventiv qrup) maddəsində isə göstərilmişdir ki, «Bu Konstitusiyaya Qanununun 1.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş milli preventiv mexanizmin funksiyalarının həyata keçirilməsi məqsədi ilə Müvəkkilin aparatında Milli preventiv qrup yaradılır. Yaşı 25-dən aşağı olmayan, ali təhsilli, insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində təcrübəyə və yüksək əxlaqi keyfiyyətlərə malik olan şəxs Milli preventiv qrupun üzvü təyin olunur. Milli preventiv qrupun üzvləri Müvəkkil tərəfindən 3 il müddətinə şəffaf prosedurlar əsasında təyin olunurlar.».

Qeyd edilən maddəyə müvafiq olaraq, Milli preventiv qrupun istənilən vaxt, maneəsiz və əvvəlcədən xəbərdarlıq etmədən polis bölmələrinə, müvəqqəti saxlama yerlərinə, istintaq təcridxanalarına, cəzaçəkmə müəsisələrinə, qarnizon hauptvaxtlarına, psixiatriya müəsisələrinə və saxlanılan şəxslərin öz iradəsi ilə tərək edə bilmədiyi digər yerlərə daxil olmaq, saxlanılan şəxslərlə, habelə müvafiq məlumatı verə biləcək istənilən digər şəxslə təkbətək və ya zəruri hesab etdiyi halda mütəxəssisin və ya tərcüməçinin iştirakı ilə görüşmək və söhbət etmək, saxlanılan şəxslərin saxlanılmasının qanuniliyini təsdiq edən, eləcə də həmin şəxslərlə rəftara və onların saxlanma şəraitinə aid olan bütün sənədlərlə tanış olmaq və surətlərini almaq, akt tərtib etmək, həyata keçirdiyi tədbirlərin gedişini və nəticələrini protokollaşdırmaq, habelə polis bölmələrinin, müvəqqəti saxlama yerlərinin, istintaq təcridxanalarının, cəzaçəkmə müəsisələrinin, qarnizon hauptvaxtlarının, psixiatriya müəsisələrinin və saxlanılan şəxslərin öz iradəsi ilə tərək edə bilmədiyi digər yerlərin rəhbərliyi tərəfindən təxirə salınmadan qəbul edilmək kimi hüquqları vardır.

Konstitusiyaya Qanununun müvafiq maddəsində öz əksini tapmış müddəanın mühüm cəhətlərindən biri də budur ki, «Milli preventiv qrupun üzvü öz funksiyalarını həyata keçirməsi ilə əlaqədar ona məlum olmuş faktlar barəsində ifadə verməyə və ya hər hansı digər üsulla bu faktları açıqlamağa

məcbur edilə bilməz. Bu təminat Milli preventiv qrupun üzvü hətta onun tərkibindən çıxdıqdan sonra da qüvvədə qalır». Eyni zamanda «Milli preventiv qrupun üzvü saxlanılan şəxslərin öz iradəsi ilə tərk edə bilmədiyi yerlərdə öz funksiyalarını həyata keçirərkən tutula və ya saxlanıla bilməz, axtarışa məruz qala bilməz, şəxsi müayinə edilə bilməz. Milli preventiv qrupun üzvünün poçt, teleqraf və digər göndərişlərinin üzərinə həbs qoyulmasına, onların yoxlanılmasına və ya götürülməsinə yol verilmir».

Göründüyü kimi, Müvəkkilin Konstitusiyaya Qanunu ilə müəyyən edilmiş müstəqilliyinin daha səmərəli təmin edilməsi məqsədilə onun müstəqilliyi artırılmış, mandatu və səlahiyyət dairəsi isə genişləndirilmişdir.

1.3. Təşkilati məsələlər

Fakültativ Protokolun 18-ci maddəsinin 3-cü bəndində göstərilmişdir ki, «İştirakçı dövlətlər milli preventiv mexanizmlərin fəaliyyəti üçün zəruri resursları təqdim etməyi öhdələrinə götürür».

Milli Preventiv Mexanizmin fəaliyyətinin Fakültativ Protokolun, habelə Konstitusiyaya Qanununun tələblərinə uyğun təmin edilməsi məqsədilə ötən il aparatda yeni struktur bölmənin yaradılması, ştat sayının təsdiq edilməsi məqsədilə Müvəkkilin Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə müraciəti müsbət dəyərləndirilmiş, 2012-ci ildə məsələnin həlli və maliyyələşdirmənin aparılması məqsədilə Maliyyə Nazirliyinə tapşırıq verilmişdir.

Azərbaycan Respublikası maliyyə nazirinin, Azərbaycan Respublikası Baş nazirinə 2011-ci il 21 sentyabr tarixli məlumatında Müvəkkilin Aparatının işçilərinin sayının artırılması və növbəti ildə əlavə vəsaitlərin ödənilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikasının 2012-ci il üzrə Dövlət büdcəsinin layihəsində ayrıca fəsilə müvafiq məbləğdə vəsaitin nəzərdə tutulduğu bildirilmişdir. Lakin qeyd edilməlidir ki, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti və Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi tərəfindən MPM Qrupu üçün 2011-ci ildə də müvafiq ştat vahidi ayrılmadığı və maliyyə vəsaiti nəzərdə tutulmadığı üçün MPM Qrupu tərəfindən bütün başçəkmələr yalnız Müvəkkil Aparatının daxili imkanları və qüvvədə olan büdcə hesabına həyata keçirilmişdir. Qeyd edilən məsələ hələ də öz həllini tapmamışdır.

Yeni yaradılması nəzərdə tutulmuş bölmənin işinə peşə bilikləri və təcrübəsi nəzərə alınmaqla cəlb edilən ekspertlərin fəaliyyəti də maliyyələşdirilməlidir.

Milli preventiv mexanizm qismində fəaliyyətin səmərəli təşkilini təmin etmək məqsədilə Müvəkkil tərəfindən təsisatın əməkdaşlarından ibarət tərkibdə yaradılmış 17 nəfərlik Milli Preventiv Qrup ötən ildə də fəaliyyətini uğurla davam etdirmişdir.

Həmin Qrupun fəaliyyətinin genişləndirilməsi və təkmilləşdirilməsi məqsədilə onun tərkibinə aparatın əməkdaşları ilə yanaşı, Müvəkkilin 4 regional mərkəzinin hər birindən 2 əməkdaş da daxil edilmişdir.

Həyata keçirilmiş təşkilati tədbirlər nəticəsində ölkə ərazisində mövcud

olan azadlıqdan məhrum etmə və məhdudlaşdırma yerlərinin, o cümlədən penitensiar müəssisələrin, müvəqqəti saxlama təcridxanalarının, habelə sosial obyektlərin, ahıllar və əlillər üçün internat evlərinin və pansionatların, psixiatriya xəstəxanalarının siyahısı tərtib olunmuş, müvafiq dövlət qurumları ilə razılaşdırılmışdır.

II Bölmə.

Milli preventiv mexanizm sahəsində fəaliyyət

Müvəkkil 2011-ci ildə öz fəaliyyətində işgəncələrlə mübarizə və qarşısının alınması, preventiv tədbirlərin, həmçinin hüquqi maarifləndirmə işlərinin təşkili məsələlərinə xüsusi diqqət göstərmişdir.

Ötən il Müvəkkil MPM qismində fəaliyyətini daha da təkmilləşdirmişdir.

Müvəkkilin MPM qismində fəaliyyətini başçəkmələrin həyata keçirilməsi, elmi-analitik iş, hüquqi-maarifləndirmə işlərinin təşkili və beynəlxalq əməkdaşlıq istiqamətində qurmuşdur. Bu istiqamətlər üzrə fəaliyyət Müvəkkilin müraciət və məlumatların araşdırılması sahəsindəki fəaliyyəti ilə də sıx əlaqələndirilmişdir.

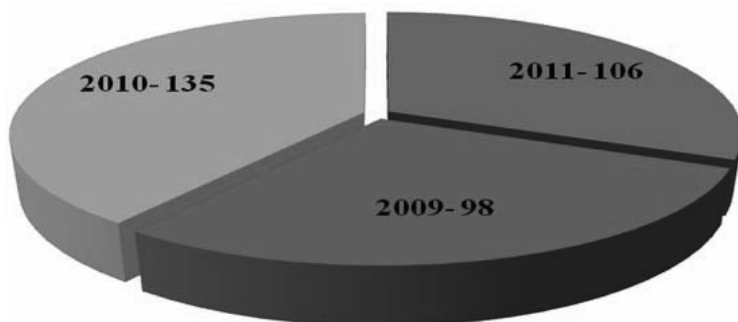
Müvəkkil vətəndaşların şərəf və ləyaqətinin müdafiəsi hüququnun dövlətin məcburetmə səlahiyyətlərinə malik müvafiq qurumlarının, xüsusilə də hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşları tərəfindən baş verən və ya baş verə biləcək pozulması hallarına qarşı mübarizə aparmışdır.

Daxil olmuş müraciət və digər məlumatlar, o cümlədən hüquq müdafiəçilərindən, kütləvi informasiya vasitələrindən alınmış məlumatlar bilavasitə yerində, yaxud bu və ya digər dövlət orqanına yoxlama tapşırığı verilməsi yolu ilə araşdırılması zamanı əldə edilmiş faktlar, toplanmış məlumatlar, habelə şikayətlərin aidiyyət və kəmiyyət göstəriciləri MPM qismində həyata keçirilən başçəkmələr zamanı istifadə olunmuşdur.

MPM Qrupu həyata keçirdiyi başçəkmələrin, azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərlə, habelə müəssisə əməkdaşları ilə aparılmış söhbətlərin nəticələri barədə akt, protokol və xidməti məlumatlar tərtib etmiş, xüsusiyyətindən asılı olaraq bunların hər biri üzrə müvafiq tədbirlər görülmüşdür.

Qeyd olunmalıdır ki, Müvəkkilin MPM qismində fəaliyyəti barədə həm ictimaiyyət, həm də beynəlxalq qurumlar mütəmadi olaraq məlumatlandırılmışdır. Belə ki, bu və ya digər yerli, regional və ya beynəlxalq tədbirlərdə edilən məruzələrlə yanaşı, aparatın İnformasiya və ictimaiyyətlə əlaqələr sektoru tərəfindən Müvəkkilin işgəncələrlə mübarizə üzrə fəaliyyətinə dair 2011-ci ildə Azərbaycan və ingilis dillərində 105 rəsmi mətbuat xülasəsi yayımlanmışdır ki, onlardan 66-sı başçəkmələr, 25-i araşdırmalar, 14-ü isə maarifləndirmə xarakterli tədbirlərlə əlaqədar olmuşdur.

Mətbuat xülasələri - müqayisəli

Bundan əlavə, Müvəkkilin internet sahifəsində MPM-lə bağlı xüsusi bölmə yaradılmışdır. Həmin bölmədə BMT-nin müvafiq Konvensiyası, Fakültativ Protokol, bu sahəyə aid milli qanunvericilik, MPM-in 17 nəfərdən ibarət tərkibinin siyahısı və digər məlumatlarla yanaşı, Müvəkkilin «İşgəncələr əleyhinə milli preventiv mexanizmin fəaliyyətinə dair 2009-2010-cu illər üzrə məruzəsi» Azərbaycan və ingilis dillərində yerləşdirilmişdir.

Yeri gəlmişkən Müvəkkilin MPM qismində fəaliyyətinə dair həmin məruzəsi ATƏT-in Bakı Ofisinin dəstəyi ilə ingilis dilinə tərcümə olunmuş və çap edilmişdir.

Qeyd edilən məruzə BMT-nin İşgəncələrin qarşısını alınması üzrə Alt Komitəsinə (SPT), İşgəncələrə qarşı Avropa Komitəsinə (CPT), İşgəncələrin Qarşısının alınması üzrə Assosiasiyaya (APT), MPM şəbəkəsinə üzv dövlətlərin əlaqələndirici şəxslərinə, bu sahədə fəaliyyət göstərən müxtəlif ekspertlərə, o cümlədən aidiyyəti dövlət qurumlarına göndərilmişdir.

2.1. Başçəkmələr

Ötən dövrdə olduğu kimi, 2011-ci ildə də Müvəkkil və Milli Preventiv Qrup azadlığın məhdudlaşdırılması yerlərinə mütəmadi olaraq plan üzrə və ya təxirə salınmadan, əvvəlcədən xəbərdarlıq edilmədən başçəkmələr həyata keçirmişdir.

MPM Qrupunun başçəkmələri zamanı milli qanunvericiliklə yanaşı, beynəlxalq hüquqi sənədlərdən, o cümlədən Beynəlxalq Konvensiyalardan, İşgəncələrin qarşısının alınması üzrə Avropa standartlarından, «İşgəncələrin və digər qəddar, qeyri-insani yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar növlərinin və cəzaların tətbiqinin effektiv təhqiq edilməsi və sənədləşdirilməsi üzrə İstanbul Protokolu»ndan, Minimal standart qaydalarından, Avropa penitensiar qaydalarından və digər sənədlərdən istifadə edilmişdir.

MPM qismində başçəkmələrin həyata keçirilməsinə başlamazdan əvvəl

Protokolun 20-ci maddəsinin a) bəndinə müvafiq olaraq, aidiyyəti qurumların tabeliklərində olan azadlıqdan məhrum etmə yerləri haqqında təqdim etdikləri müvafiq məlumatlar dəqiqləşdirilmişdir. Təqdim olunmuş məlumatlara əsasən, MPM-in yurisdiksiyasının şamil olunduğu müəssisələrin siyahısı tərtib olunmuşdur (*bax: Əlavə 1, cədvəl 1*).

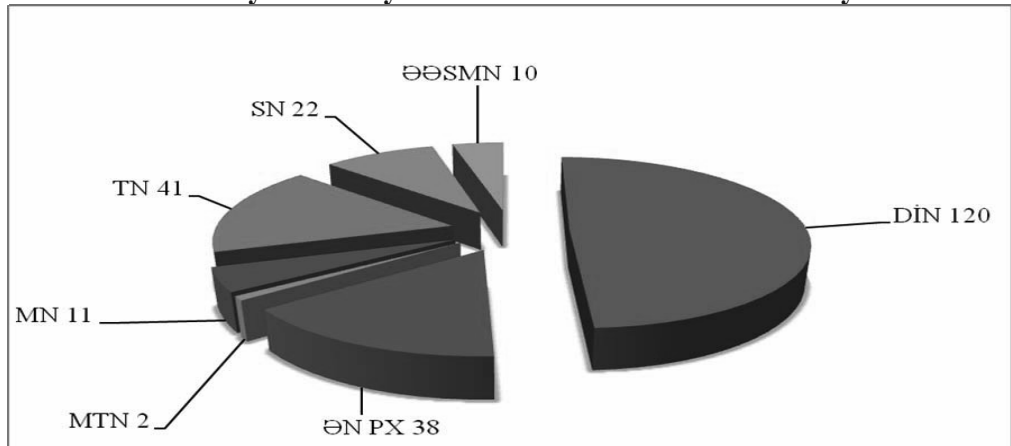
Ölkəmizdə azadlığın tam və ya qismən məhdudlaşdırılması yerlərinin sayı 2010-cu ildə 254 olmuş, 2011-ci ildə isə bir sıra müəssisələrin, o cümlədən Ədliyyə Nazirliyi Penitensiar Xidmətinin xüsusi müəssisələrinin ləğv edilməsilə 244 təşkil etmişdir. Buraya Daxili İşlər, Ədliyyə, Milli Təhlükəsizlik, Müdafiə, Təhsil, Səhiyyə, habelə Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi nazirliklərinin müvafiq müəssisələri daxildir.

Başçəkmə zamanı xüsusilə rəftar, saxlanma şəraiti, sənədləşmə, tibbi xidmətin vəziyyəti, qida rasionu, qıdanın keyfiyyəti, habelə məhkumlara tətbiq olunan islahetmə vasitələri, onların asudə vaxtının təşkili kimi məsələlər xüsusi diqqətdə saxlanılmış, saxlanılan şəxslərlə təkliddə və konfidensial görüşlərə üstünlük verilmişdir.

Müəssisə rəhbərləri və aidiyyəti vəzifəli şəxslər başçəkmələr zamanı Müvəkkilə, habelə Qrupun üzvlərinə lazımı şərait yaratmış, verilmiş tövsiyələrin icrasında və pozuntuların aradan qaldırılmasında səylər göstərmişlər.

Başçəkmələr zamanı görülmüş müsbət işlərlə yanaşı, bir sıra nöqsanlar da aşkar edilmişdir. Belə ki, şəraitlə yanaşı, rəftarla bağlı da pozuntular müəyyən edilmiş, hər bir məsələ ilə bağlı aidiyyəti quruma, zəruri hallarda isə Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroruna müraciət olunmuşdur. Müvəkkil tərəfindən verilmiş tövsiyələr saxlanılan şəxslərin şərəf və ləyaqətinin müdafiəsinə, pozuntuların aradan qaldırılmasına, şəraitin təkmilləşdirilməsinə, normativ hüquqi aktların beynəlxalq hüquqi sənədlərə, qaydalara və standartlara uyğunlaşdırılmasına yönəlmişdir.

MPM yurisdiksiyasına daxil olan müəssisələrin sayı

MPM-in başçəkmələri zamanı təqdim olunmuş müəssisələrin siyahısından əlavə yeni müəssisələr də müəyyənləşdirilmiş və siyahıya əlavə edilmişdir. Bununla yanaşı, aidiyyəti nazirliklərin təqdim etdiyi bəzi müəssisələr Fakültativ Protokolun tələblərinə uyğun olmadığı üçün müvafiq siyahıdan çıxarılmışdır.

Siyahı üzrə başçəkmələrin planı hazırlanmış, plan üzrə və plandankənar başçəkmələr həyata keçirilmişdir.

Plandankənar başçəkmələr. Bu zaman əvvəlki başçəkmələrdə verilmiş tövsiyələrin icrası vəziyyətinin öyrənilməsi, MPM qrupuna bu və ya digər formada məlumat ötürmüş şəxslərə qarşı təqib hallarının baş verməsinin qarşısının alınması, o cümlədən saxlanılan şəxslərlə aparılan söhbətlər zamanı onların əvvəllər saxlanıldıqları müəssisə haqqında verdikləri məlumatların araşdırılması, habelə Müvəkkilin şəxsi təşəbbüsü ilə əlaqədar olmuşdur. Kütləvi informasiya vasitələrindən və hüquq müdafiəçilərindən alınmış məlumatlarla bağlı da plandankənar başçəkmələr həyata keçirilmişdir.

Plan üzrə həyata keçirilmiş başçəkmələr. MPM qrupu tərəfindən hazırlanmış aylıq qrafiklərə uyğun olaraq, plan üzrə başçəkmələr həyata keçirilmişdir. Müəssisələrin həcmi nəzərə alınmaqla, habelə orada saxlanılan şəxslərin sayından asılı olaraq, bu başçəkmələr 1-3 iş günü ərzində davam etdirilmişdir. Belə baxışlar zamanı başçəkmədən öncə bir neçə gün xüsusi hazırlıq işləri aparılmışdır. Belə ki, başçəkmə həyata keçiriləcək müəssisə haqqında Müvəkkilin ünvanına müxtəlif mənbələrdən daxil olmuş müraciətlərin, o cümlədən ərizə və şikayətlərin, KİV-lərdən alınmış, QHT-lərin təqdim etdiyi və ya yayımladığı məlumatların, eləcə də əvvəlki başçəkmələr zamanı aşkar olunmuş faktlar mahiyyəti üzrə təhlil olunur və suallar siyahısı hazırlanır.

Qeyd edilməlidir ki, bəzi müəssisələrin həcmi və orada saxlanılan şəxslərin sayı az olduğundan həmin yerlərə başçəkmələr qısa müddətli olmuşdur. Məsələn, Daxili İşlər Nazirliyinin polis bölmələrinə həyata keçirilmiş bəzi başçəkmələr zamanı orada saxlanan şəxslər olmadıqda yalnız müvafiq rəsmi jurnal və sənədlərlə tanış olunmuş, əməliyyatçıların və şəxsin saxlanılması ehtimal edilən otaqlara baş çəkilərək şərait qiymətləndirilmiş, polis əməkdaşları məlumatlandırılmış və onlara məsləhətlər verilmişdir. Bu zaman başçəkmə təxminən bir neçə saat davam etmişdir.

Azadlıqdan məhrum etmə yerlərinə səfərlər zamanı MPM qrupu ilkin olaraq həmin yerə rəhbərlik edən şəxslə görüşülmüşdür.

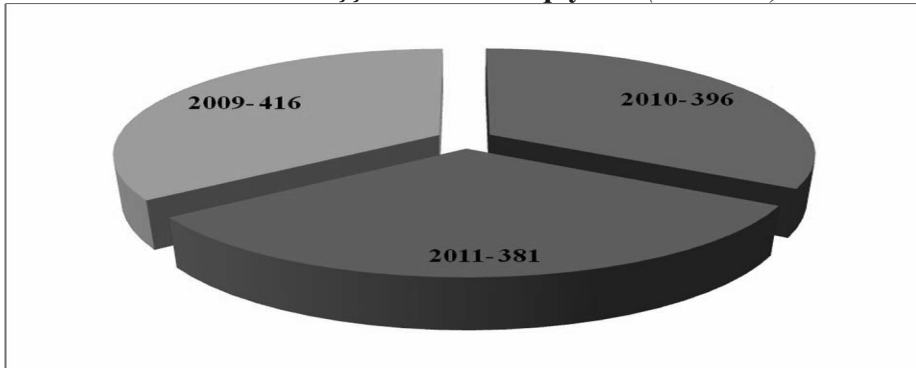
Hakimiyyət orqanları ilə dialoq formasında aparılan söhbətlər aşağıdakı məqsədlərə xidmət etmişdir:

- MPM Qrupunun üzvlərinin təqdim edilməsi;
- səfərin məqsəd və vəzifələrinin izah edilməsi;
- istifadə ediləcək metodların izah edilməsi;
- əməkdaşlarla təkbətək söhbətə zərurət olduğunun bildirilməsi;
- toplanmış məlumatların necə istifadə olunması barədə izahat aparılması;
- başçəkmənin həyata keçirilməsi forması müddəti barədə məlumat verilməsi;
- əvvəlki başçəkmələr zamanı müəssisədə aşkar edilmiş nöqsanlarla bağlı verilmiş tövsiyələrin icra vəziyyətinin öyrənilməsi;
- müəssisə rəhbərliyindən saxlanılma şəraiti və çətinliklərlə bağlı məlumatların alınması;
- digər məsələlər.

Səfərlər zamanı ilkin araşdırılan məsələ saxlama yerlərində olan şəxslərlə rəftar hallarıdır. Belə ki, saxlanılma şəraitinin müasir tələblərə cavab verməsinə baxmayaraq orada saxlanılan şəxslərə qarşı zorakılığa məruz qalma ehtimalı istisna edilməyə bilər. Bu baxımından müəssisədə saxlanılan şəxslərin sayı nəzərə alınmaqla orada olan şəxslərin 8-10 faizi ilə təkliddə şahidlərin iştirakı olmadan söhbətlər aparılmışdır.

2011-ci ildə MPM-in yurisdiksiyasının şamil olduğu müəssisələrdə plan üzrə 310, plandankənar isə 71 olmaqla, cəmi 381 başçəkmə həyata keçirilmişdir. Qeyd olunan başçəkmələrdən 276-sı Daxili İşlər Nazirliyinin, 86-sı Ədliyyə Nazirliyi Penitensiar Xidmətin, 3-ü Müdafiə Nazirliyinin, 5-i Təhsil Nazirliyinin, 3-ü Əmək və əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin, 6-sı isə Səhiyyə Nazirliyinin tabeliyindəki müəssisələrdə, habelə 2-si Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin istintaq təcridxanasında aparılmışdır.

MPM başçəkmələri müqayisəli (illər üzrə)

Bu və ya digər müəssisələrdə aparılan başçəkmələr zamanı rəftar, saxlanma şəraiti, sənədləşmə, habelə məhkumlara tətbiq olunan islahetmə vasitələri, onların asudə vaxtının təşkili, tibbi xidmətin vəziyyəti, qida rasionu,

qıdanın keyfiyyəti kimi məsələlər xüsusi diqqətdə saxlanılmışdır.

Söhbətlər zamanı MPM Qrupunun üzvləri azadlığı tam və ya qismən məhdudlaşdırılmış şəxslərin problemləri və ya şikayətləri ilə tanış olmuş, onları imkan daxilində yerində həll etməyə çalışmışlar. Bu məqsədlə başçəkmə zamanı aşkar olunmuş nöqsan və çatışmazlıqların aradan qaldırılması üçün müəssisə rəhbərliyinə müvafiq tövsiyələr verilmiş, zəruri hallarda isə aidiyyəti qurumlara müraciətlər edilmiş, əksər hallarda bu və ya digər nöqsan və çatışmazlıqlar aradan qaldırılmışdır.

Başçəkmələr zamanı müvəqqəti saxlama yerlərində 1000-dək, istintaq təcridxanalarında və cəzaçəkmə müəssisələrində 830, şəxsin öz iradəsi ilə tərkdə bilmədiyi müəssisələrdə 400-dək saxlanılan şəxslə təkliddə, habelə həmin müəssisələrin 200-dək əməkdaşı ilə fərdi söhbətlər aparılmışdır.

Başçəkmələr zamanı söhbət aparılan şəxslər əsasən, istintaqın qeyri-obyektiv aparılmasından, əsassız tutulmalarından, istintaq zamanı müxtəlif təzyiqlərə məruz qalmalarından, həmçinin bu və ya digər məhkəmə qərarından narazılıqlarını bildirmişlər. Bununla yanaşı, bəzi müəssisələrdə başçəkmələr zamanı kobud rəftar, şəraitlə bağlı da şikayətlər olmuş və araşdırılmışdır.

Aşkar olunmuş nöqsan və çatışmazlıqların aradan qaldırılması, həmçinin saxlanma şəraitinin təkmilləşdirilməsi üçün bu və ya digər müəssisənin rəhbərliyinə, habelə aidiyyəti dövlət qurumlarına müvafiq təklif və tövsiyələr verilmişdir.

Hər bir tövsiyə üzrə müvafiq dövlət qurumları tərəfindən uyğun həyata keçirilmiş tədbirlər barədə Müvəkkilə məlumat verilmişdir. Başçəkmələr haqda məlumatlar Kütləvi informasiya vasitələrində öz əksini tapmışdır.

Azadlıqdan məhrum etmə yerlərində həyata keçirilən başçəkmələr zamanı aşkar olunmuş digər problemlərlə yanaşı, bütün müəssisələrdə tətbiq edilən vahid normativin saxlanılan şəxslər üçün nəzərdə tutulmuş gündəlik ərzaq normasının və buna ayrılmış vəsaitin real tələbata qismən cavab verdiyi müəyyən olunmuşdur.

BMT-nin «Məhbuslarla rəftara dair minimal standart qaydaları»nın tələblərində göstərilədiyi kimi, saxlama yerinin müdiriyyəti hər bir azadlığı məhdudlaşdırılmış şəxsin sağlamlığını və qüvvəsini mühafizə etmək üçün onun kifayət qədər qidalı və keyfiyyətli olan, yaxşı hazırlanan və lazımı qaydada verilən qida ilə təmin etməlidir.

Göstərilən məqsədlə saxlanılan şəxslər üçün gündəlik ərzaq normasının və buna ayrılan vəsaitin miqdarının artırılması üçün Müvəkkil tərəfindən müvafiq quruma müraciət edilsə də bu məsələ bu gün də öz həllini tapmamışdır.

Müvəkkil *Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə təkrar müraciət edərək, istintaq, habelə müvəqqəti saxlama təcridxanalarında saxlanılan şəxslərin qidalanmasının və tibbi təminatının yaxşılaşdırılması üçün*

Azərbaycan Respublikasının 2012-ci il üçün Dövlət büdcəsində nəzərdə tutulmuş müvafiq xərclərin artırılmasını təklif etmişdir.

Bundan başqa, Müvəkkil «Məhkumların yemək və maddi-məişət normalarının təsdiq edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2001-ci il 25 sentyabr tarixli, 154 sayılı Qərarı ilə müəyyən edilmiş normalara yenidən baxılmasını, polis orqanlarının müvəqqəti saxlama təcridxanalarında, inzibati qaydada həbs olunanların saxlanma məntəqələrində saxlanılan şəxslər, o cümlədən yetkinlik yaşına çatmayanlar üçün müvəqqəti təcridmə mərkəzlərində saxlanılan uşaqlar üçün gündəlik ərzaq normalarının ayrılıqda müəyyən edilməsini təklif etmişdir.

2.1.1. Daxili İşlər Nazirliyinin müəssisələri

Azərbaycan Respublikasında hüquq mühafizə fəaliyyəti kontekstində azadlıqdan məhrum etmə cinayət və inzibati proseduralar çərçivəsində baş verə bilər.

Cinayət təqibi üzrə şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxslərin polis orqanının nəzdində olan müəssisələrdə saxlama normaları, saxlanılma qaydaları, saxlanılanların hüquq və vəzifələri Cinayət-Prosessual Məcəlləsi və daxili işlər nazirinin 2001-ci il 6 noyabr tarixli, 428 sayılı əmri ilə təsdiq edilmiş «Polis orqanlarının müvəqqəti saxlama təcridxanalarında daxili nizam Qaydaları»nda nəzərdə tutulmuşdur.

Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 148.4 və 150.3-cü maddələrinə uyğun olaraq, cinayət törətməkdə şübhəli bilinən şəxs polis tərəfindən 48 saat müddətində saxlanıla bilər.

Cinayət-Prosessual Məcəlləsində göstərilmişdir ki, tutulmuş şəxs yubadılmadan dərhal polisin və ya digər hüquq-mühafizə orqanının saxlama müəssisəsinə gətirilməli, orada onun tutulması qeydə alınmalı, protokol vasitəsi ilə rəsmiləşdirilməli və protokol tanışlıq üçün tutulmuş şəxsə təqdim edilməlidir. Tutma barədə həmin tutmanı həyata keçirmiş orqanın rəhbərinə və prokurora 12 saat ərzində məlumat verilməlidir. Tutma anından 24 saat ərzində aidiyyəti qurumun təhqiqatçısı, müstəntiqi cinayət işinə başlamalı və ya şəxsi azad etməlidir. Ümumilikdə, tutulan şəxs 48 saat keçənədək məhkəməyə gətirilməli, məhkəmə işə təxirə salınmadan baxmalı və onun haqqında həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi və ya onun azad edilməsi haqqında qərar qəbul etməlidir.

Cinayət-Prosessual Məcəlləsinə uyğun olaraq, təqsirləndirilən şəxs 24 saat ərzində istintaq təcridxanasına köçürülməli, yəni penitensiar xidmətə təhvil verilməlidir.

Beləliklə, şəxs tutulduğu andan polis orqanının nəzarəti altında olan müəssisələrdə, yəni MST-də ümumilikdə 72 saatdan artıq saxlanıla bilməz.

Cinayət-Prosessual Məcəlləsi –

Maddə 153. Tutulmuş şəxsin hüquqlarının təmin edilməsi

153.2.2. tutulmuş şəxsi təxirə salınmadan polis və ya digər təhqiqat orqanlarının müvəqqəti saxlama yerlərinə gətirmək, tutulma faktını qeydə almaq, protokollaşdırmaq və onu tutulma protokolu ilə tanış etmək;

153.2.3. hər bir tutulma faktı müvəqqəti saxlama yerlərində qeydiyyatdan keçirildikdən dərhal sonra müvafiq təhqiqat orqanının rəhbərinə və ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora məlumat vermək (bu məlumat yazılı və tutulma anından sonra 12 saat müddətində verilir);

Maddə 157. Həbs

157.3. Məhkəmə qərarına əsasən həbs olunmuş şəxs müvəqqəti saxlama yerində 24 saatdan artıq saxlanıla bilməz və bu müddət keçənədək istintaq təcridxanasına keçirilməlidir (həmin müddət istintaq təcridxanasına nəqliyyat vasitələri ilə daşınması müddətinə aid deyil).

İnzibati qaydada – saxlanılan şəxslərin saxlanmasının əsasları İnzibati Xətalər Məcəlləsi ilə müəyyən edilir. Bu Məcəllənin 399-cu maddəsinə əsasən, hər hansı xəta (inzibati hüquqpozma) törətməkdə şübhəli bilinən şəxs polis orqanı tərəfindən 3 saatadək müddətdə tutula bilər. İnzibati həbslə cəzalandırılmalı olan xətalər və ya sərhədin qanunsuz keçilməsi ilə əlaqədar olan xətalər törədildikdə və şəxsiyyəti naməlum olan şəxslərin tutulması halında bu müddət 24 saatdır. Qeyd edilməlidir ki, bu müddət şəxslə bağlı inzibati həbs haqqında protokol tərtib edildiyi anadan başlayır. Ümumilikdə, inzibati qaydada həbs olunmuş şəxs məhkəmənin qərarına əsasən 15 günədək polisin nəzarəti altında olan inzibati həbs yerlərində və ya MST-də saxlanıla bilər.

Qeyd edilməlidir ki, milli qanunvericiliyə əsasən, polis orqanlarında saxlama yalnız yuxarıda qeyd edildiyi qaydada aparılmalıdır. Bundan əlavə, inzibati qaydada həbs olunmuş şəxslərin saxlanma qaydası «Polis orqanlarının inzibati həbs olunanların saxlanılma məntəqəsi haqqında Əsasnamə»nin və «Polis orqanlarının inzibati həbs olunanların saxlanılma məntəqələrində daxili nizam Qaydaları»nın təsdiq edilməsi haqqında Daxili işlər nazirinin 30 oktyabr 2006-cı il tarixli 480 sayılı Əmri ilə tənzimlənir.

Başçəkmələr zamanı bir neçə halda göstərilən normaların tələblərinin pozulduğu müəyyən edilmişdir ki, bu barədə faktlar məruzədə öz əksini tapmışdır.

Saxlama yerləri ilə bağlı məlumat. Daxili İşlər Nazirliyindən 2011-ci il üzrə bağlı Müvəkkilə təqdim edilmiş məlumatda polis orqanlarının müvəqqəti saxlama yerlərində şübhəli və təqsirləndirilən şəxslərin şəraitinin yaxşılaşdırılması istiqamətində zəruri tədbirlərin görüldüyü, saxlama yerlərinin yataq ləvazimatı, çarpayı və mebel dəstləri ilə təmin edildiyi, saxlanılan şəxslərin hüquqlarının təmin edilməsi və onlara tibbi yardım göstərilməsi üçün lazımı şəraitin yaradıldığı bildirilmişdir. Bundan başqa, 2000-ci ildən hazırkı vaxta kimi 28 polis orqanında müasir standartlara cavab verən yeni MST-nin inşa edildiyi, 39-da isə yenidənqurma və əsaslı təmir işlərinin aparıldığı göstərilmişdir. Eyni zamanda saxlanılan şəxslərə qarşı qanunazidd hərəkətlərin, habelə kobud rəftarın qarşısının vaxtında alınması, bütövlükdə, təhlükəsizlik sisteminin yaxşılaşdırılması məqsədilə 64 təcridxananın siqnalizasiya qurğusu yenisi ilə əvəz edilmiş, 61 müasir videonəzarət avadanlığı quraşdırılmışdır.

Qeyd edilməlidir ki, Daxili İşlər Nazirliyinin MPM-in yurisdiksiyasının şamil olduğu 120 müvəqqəti saxlama yeri vardır. Bu yerlərə İnsan Alverinə Qarşı Mübarizə İdarəsi, Baş Mütəşəkkil Cinayətkarlıqla Mübarizə İdarəsi, Nəqliyyatda Baş Polis İdarəsi, Bakı şəhər Baş Polis İdarəsinin İnzibati həbs olunanların saxlanılma məntəqəsi, Bakı şəhər Baş Polis İdarəsinin Yetkinlik yaşına çatmayanların təcrid etmə mərkəzi, Baş Pasport, Qeydiyyat və Miqrasiya İdarəsinin Qanunsuz Miqrasiyaya Qarşı Mübarizə İdarəsinin Araşdırma Mərkəzi, Hava limanının saxlanma yeri, rayon (şəhər) polis idarələri (şöbələri, bölmələri) və müvəqqəti saxlama təcridxanaları aiddir (bax: Əlavə 1, cədvəl 1).

Daxili İşlər Nazirliyinin tabeliyində olan müəssisələrin əksəriyyəti müasir standartlara cavab verir. Təqdirəlayiq haldır ki, bu müəssisələrin müasirləşdirilməsi üzrə davam etdirilməkdədir.

2011-ci ildə də Daxili İşlər Nazirliyinin şəhər (rayon) polis idarələrinin (şöbələrinin) müvəqqəti saxlama təcridxanalarında, habelə polis bölmələrinin saxlama yerlərində əsaslı təmir və ya yenidənqurma işləri aparılmış, ümumi qəbul edilmiş norma və tələblərə cavab verməyən təcridxana binaları yenisi ilə əvəz edilmiş, bir sıra müvəqqəti saxlama təcridxanalarında tibb, ibadət və vəkillə görüş otaqları, habelə istifadəyə verilmiş həmin yerlərdə saxlanılma şəraiti Avropa standartlarına uyğun şəkildə təşkil edilmişdir.

Məlum olduğu kimi, əvvəllər Azərbaycan Respublikasında olan saxlama yerləri köhnə tikililərdən ibarət olmuş və burada saxlanılan şəxslər şəraitin dözülməzliyindən əziyyət çəkirdilər. Belə müəssisələrdə saxlanmanın özü şəxsə qarşı qeyri-insani rəftar kimi qiymətləndirilə bilərdi. Hazırda şəraitin təkmilləşdirilərək müasir tələblərə uyğunlaşdırılması MPM tərəfindən müsbət dəyərləndirilir.

Qeyd edilənlərlə yanaşı, bəzi polis idarə və şöbələrinin binaları yeni

istifadəyə verilməsinə baxmayaraq, MPM Qrupunun üzvlərinin başçəkmələri zamanı saxlanma şəraitində standartlarla müqayisədə uyğunsuzluqlar müəyyən edilmişdir. Məsələn, inzibati binası yeni tikilərək istifadəyə verilmiş Səbail RPİ-yə başçəkmə zamanı MST-də gəzinti yerinin olmaması səbəbindən orada saxlanılan şəxslər gündəlik gəzinti hüquqlarından məhrum edilmişlər. Bundan başqa, həmin MST-nin kameralarının pəncərələri dəmir lövhə ilə örtüldüyü üçün burada təbii işıqlanma olmamışdır. Aidiyyəti rəsmi şəxslər kameraların pəncərələrinin dəmir lövhə ilə bağlanmasını əməliyyat şəraiti ilə əlaqələndirmiş, bunu yarım zirzəmidə yerləşən MST-nin pəncərələrindən kənar şəxslər tərəfindən orada saxlanılan şəxsə hər hansı qadağan edilmiş əşyanın ötürülməsinin mümkünlüyü ilə izah etməyə çalışmışlar. Lakin bu izah MPM Qrupunu qane etməmişdir.

Müvəkkil həmin məsələ ilə bağlı Daxili İşlər Nazirliyinə müraciət etmiş və bu məsələ qısa müddət ərzində öz həllini tapmışdır. Belə ki, MST-nin arxa hissəsində açıq havada gəzinti yeri tikilmiş, kameraların pəncərələri üzərinə vurulmuş dəmir lövhələr sökülmüşdür.

Bəzi polis orqanlarının yeni istifadəyə verilmiş inzibati binalarının MST-sinə baş çəkmə zamanı orada saxlanılan şəxslərin müvafiq standartlara zidd olaraq 4 kv.m-dək az sahəsi olan yerdə saxlandığı müəyyən edilmişdir. Belə ki, 2011-ci ildə istifadəyə verilmiş **Tovuz** RPŞ-nin MST-sinə başçəkmə zamanı orada inzibati qaydada həbs olunmuş şəxslər üçün nəzərdə tutulmuş 1-ci kamerada 4 çarpayının olmasına baxmayaraq, kameranın sahəsinin (ayaqyolu daxil olmaqla) 12 kv.m olduğu müəyyən edilmişdir. Həmin məsələnin araşdırılması və aradan qaldırılması üçün Müvəkkil Daxili İşlər Nazirliyinə müraciət etmiş və alınmış cavab məktubunda yaxın vaxtlarda bu problemin həll ediləcəyi bildirilmişdir.

2010-cu ilin sonunda **Xəzər** RPİ-yə başçəkmə zamanı yeni tikilmiş MST-nin kameralarında çarpayılardan sayına uyğun kətillərin olmadığı aşkarlanmış və bu barədə DİN-ə müraciət edilmişdir. 2011-ci ildə MST-yə növbəti başçəkmə zamanı artıq bu məsələnin həll edildiyi müəyyən edilmişdir.

Ötən ildə İnsan Alverinə qarşı mübarizə idarəsinin MST-sinə həyata keçirilmiş başçəkmə zamanı orada saxlanılan şəxslər üçün gəzinti yerinin olmadığı nöqsan kimi Daxili İşlər Nazirliyinin rəhbərliyinə tövsiyə edilmiş və cari ildə bu tövsiyə yeni inzibati bina tikilərək nəzərə alınaraq müsbət həllini tapmışdır.

İşgəncə və qeyri-insani yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəzanın qarşısının alınması üzrə Avropa Komitəsinin standartları

6-cı ümumi məruzədən çıxarış (İQAK/inf(96)21) – 43-cü bəndində - Polis saxlanılma kameralarının (və ya hər hansı başqa tip həbsolunma -

məhbus yaşayan yer) müvafiq ölçüsü məsələsi çox çətin məsələdir. Belə müəyyənləşdirmə apardıqda bir çox meyarlar nəzərə alınmalıdır. Lakin İQAK-nın nümayəndə heyəti bu sahədə təqribi göstərişlərə ehtiyac olduğunu hiss etdi. Aşağıdakı meyar (minimal standartlara nəzərən daha çox arzu olunan səviyyə kimi), bir neçə saatdan çox müddət üçün bir nəfərlik yer kimi qiymətləndirilən polis saxlanılma kamerasında istifadə olunur: 7 kv.m.-dən az olmamaqla, divarlar arasındakı məsafə 2 metr və daha çox, döşəmə və tavan arasındakı məsafə 2,5m.

12-ci ümumi məruzə (İQAK 2002, 15) – 47-ci bəndində - Polis tərəfindən həbsdə saxlanma əsas etibarilə nisbətən qısa müddətli olur (və ya olmalıdır). Buna baxmayaraq polis məntəqəsində saxlanma kameralarındakı həbsdə saxlanma şəraiti müəyyən əsas tələblərə cavab verməlidir.

Bütün polis saxlama kameraları təmiz və orada saxlanılan adamların sayına görə müvafiq ölçüdə olmalıdır və kameralar tələb olunan qədər işıqlandırılmalıdır (oxumaq üçün yetərli, yuxulama müddəti istisna olmaqla); kameralara təbii işığın düşməsinə üstünlük verilməlidir. Bundan başqa kameralar istirahət üçün vəsaitlərlə təmin edilməlidir (bərkidilmiş stul və ya skamya ilə) və gecəni həbsdə keçirməli olan şəxslər təmiz döşək və yorğanla təmin olunmalıdır. Polis tərəfindən həbsdə saxlanılanlar təmiz şəraitdə tualet vəsaitlərindən istifadə edə bilməlidirlər və yuyunmaq üçün onlara uyğun vəsaitlər təklif olunmalıdır. Onların içməli sudan istifadə etmək imkanı olmalıdır və onlara lazımı vaxtda ərzaq verilməlidir, buraya gündə ən azı bir dəfə tam yemək (sendviçdən daha doyumlu yemək) də daxildir. Polisdə 24 saat və daha çox həbsdə saxlanılanlara hər gün mümkün qədər açıq havada məşq etmək imkanı verilməlidir.

İQAK-nın baş çəkdiyi bir sıra müvəqqəti polis məntəqələrində saxlanılma yerlərindəki ləvazimatlar minimal standartlara cavab vermir. Bu, xüsusilə də sonralar məhkəmə orqanları qarşısına çıxarılan adamlar üçün zərərliyə. Əksər hallarda hakim qarşısına çıxarılmış adamlar bir və ya daha çox günlərini qeyri-standart və çirkli həbsxana kameralarında lazımı istirahət və yemək təklif edilmədən və lazımı cür yuyunmadan keçirməli olmuşlar.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2001-ci il 30 iyul tarixli, qərarı ilə təsdiq edilmiş 130 sayılı «Azərbaycan Respublikası polis orqanlarının xüsusi təchiz olunmuş binalarla təmin edilməsi Normaları haqda Qaydaları»nın 2.4-cü bəndində şəhər (rayon) polis orqanlarının binalar kompleksinin (polisin xüsusi təyinatlı müəssisələri ilə bircə) tikintisi üçün ayrılmış sahədə bina, qurğu və meydançaların yerləşdirilmə hissəsində MST-də gəzinti yerinin olması nəzərdə tutulmuşdur.

Bundan başqa, Azərbaycan Respublikası daxili işlər nazirinin 428 sayılı əmri ilə təsdiq edilmiş Qaydaların 4.3-cü bəndində şübhəli və təqsirləndirilən şəxslərin gün ərzində 1 saat gəzinti hüququna malik olduğu, həmin qaydaların 9.1-ci bəndində isə MST-də saxlanılan şəxslərin təbii işıqla işıqlandırılan, istifadə sahəsi hər nəfərə 4 kv. metrədən az olmayan kameralarda saxlanıldığı, hamilə və uşaqlı qadınların isə daha işıqlı kameralarda yerləşdirilməli olduğu müəssisə rəhbərliyinin vəzifəsi kimi göstərilmişdir.

MPM Qrupunun polis orqanlarının saxlama məntəqələrinə başçəkmələrində üstünlük verdikləri məsələlər sırasında ilkin tutulma zamanı saxlanılan şəxsin tutulması barədə yaxınlarına məlumat verilməsi, vəkil və həkimlə təmin olunması məsələlərinin araşdırılması olmuşdur.

Standartlar.

İşgəncələrin qarşısının alınması üzrə Avropa Komitəsinin 2-ci Ümumi məruzədən çıxarışının [İQAK/Inf (92) 3] 36-cı bəndində polis tutulan şəxslərin üç hüququna xüsusi əhəmiyyət verir: tutulma faktı ilə bağlı öz istəyinə uyğun olaraq üçüncü tərəfə (ailə üzvünə, dostuna, konsulluğa) xəbər vermək hüququ; vəkil tutmaq hüququ və öz istəyinə uyğun olaraq tibbi müayinə tələb etmək hüququ hüquqi sistemdə necə adlandırılmasından (tutub saxlamaq, həbs etmək və s.) asılı olmayaraq azadlıqdan məhrum edilən andan başlayaraq, tutulan şəxslərlə qəddar rəftar etməyə qarşı tətbiq olunan uç əsas təminatdır.

Qeyd edilməlidir ki, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxslərlə söhbət zamanı onlar yuxarıda göstərilən hüquqlarını bəzi hallarda təmin edilmədiyini bildirmiş, bir neçə halda isə ümumiyyətlə bu hüquqlardan xəbərsiz olduqları müəyyən edilmişdir.

Həkimə müraciət.

Məlum olmuşdur ki, şəxs MST-də yalnız səhhəti ilə bağlı şikayət etdiyi təqdirdə təcili tibbi yardım çağırılır. Müvəkkil həmin məsələ ilə bağlı DİN-nə müraciət etmiş və oradan alınmış cavabda 428 sayılı əmrlə təsdiq edilmiş qaydaların 2.9, 2.10 və 9.12-ci bəndlərinə uyğun olaraq, zərurət yarandıqda saxlanan şəxslərə tibbi yardım göstərilməsi üçün səhiyyə orqanlarının müalicə müəssisələrinə müraciət edildiyi, təcridxanaya gətirilmiş şəxsin ora yerləşdirilməzdən əvvəl və köçürmə günü həkim müayinəsindən keçirildiyi bildirilmişdir. Eyni zamanda tutulmuş şəxslərin tibbi yardım barədə müraciətləri, habelə onların bu yardımdan imtina etmələrinin müvafiq jurnalda

əks olunduğu qeyd edilmişdir.

Tibb işçilərinin müvafiq rəyinə əsasən, MST-də saxlanılması mümkün olmayan şəxslərin müalicəyə ehtiyacı olduqda tutulmuş şəxslərin səhiyyə orqanlarının müalicə müəssisələrinə, həbs və məhkum olunmuş şəxslərin isə istintaq təcridxanaları vasitəsi ilə Ədliyyə Nazirliyinin müalicə müəssisəsinə göndərildiyi bildirilmişdir. Bundan əlavə, saxlanılan şəxslərin tibbi-sanitariya təminatı «Həbs yerlərində saxlanılan şəxslərin hüquq və azadlıqlarının təmin olunması haqqında» (ikinci oxunuş) yeni qanun layihəsinin 24-cü maddəsində öz əksini tapdığı qeyd edilmişdir. Həmin qanunun qəbul olunmasından sonra müvəqqəti saxlama yerlərində xidməti fəaliyyəti tənzimləyən normativ-hüquqi sənədlərdə müvafiq dəyişiklərin edilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Cavabda o da bildirilmişdir ki, Bakı şəhərində fəaliyyət göstərən MST-lərə gətirilmiş və saxlanılan şəxslərin tibbi təminatı işinin artırılması Bakı Şəhər Baş Polis İdarəsinin rəisinə tapşırılmışdır.

Cavabdan da göründüyü kimi, şəxsin öz seçdiyi həkimə müraciət etməsi normativ sənədlərdə nəzərdə tutulmamışdır.

Müvəkkil hesab edir ki, şəxs saxlanılarkən keyfiyyətli hüquqi yardım almalı və ilkin tibbi müayinədən keçirilməlidir. Göründüyü kimi hər iki qaydaya riayət edildiyi halda şəxsin ilkin tutulma zamanı polis əməkdaşları tərəfindən zorakılığa məruz qalması ehtimalı azalır və ya tamami ilə aradan qalxır.

MPM Qrupunun **Tovuz** RPŞ-yə başçəkəməsi zamanı MST-də saxlanılan 4 nəfər şəxs polis şöbəsində müxtəlif müddətlərdə qanunsuz saxlanılaraq cinayət axtarış bölməsinin baş əməliyyat müvəkkili Cavad Səfərəliyev tərəfindən fiziki zorakılığa məruz qaldıqlarını bildirmişlər. Onlardan ikisinin bədəninə baxış zamanı çoxlu sayda kəsik izləri müşahidə edilmişdir. Hər iki şəxs bu xəsarətlərin onlara qarşı zorakılığın qarşısının alınması məqsədi ilə özləri tərəfindən yetirildiyini bildirmişlər.

Hər üç şəxsin sənədi ilə tanışlıq zamanı onların barəsində tərtib olunmuş tutma haqqında protokolda gerbli möhürün olmadığı, MST-yə dəfələrlə təcili tibbi yardım gələrək onlara ilkin yardım göstərildiyi və bu barədə həkim tərəfindən tibbi yardım kitabçasında qeydiyyat aparıldığı halda, təqsirləndirilən şəxslərin bədənlərində çoxsaylı xəsarətlərin və kəsik izlərinin sənədləşdirilmədiyini müəyyən edilmişdir.

Araşdırma zamanı məlum olmuşdur ki, MST-də saxlanılan şəxslərdən biri MPM qrupu əməkdaşları ilə söhbət zamanı cibində saxladığı taxtaya bərkidilmiş deşici aləti göstərərək, təkrar döyüləcəyi təqdirdə özünə xəsarət yetirəcəyini söyləmişdir.

Müvəkkil hesab edir ki, təqsirləndirilən şəxsin üzərində gəzdirdiyi qadağan olunmuş əşyanın hansı yolla MST-yə keçirilməsi və əməkdaşların

onu qəbul edərkən üzərində baxışın hansı qaydada aparılması məsələsi araşdırılmalıdır.

Araşdırma zamanı o da məlum olmuşdur ki, Tovuz Rayon Polis Şöbəsi ilə Gəncədə yerləşən 2 saylı İstintaq təcridxanası arasında məsafənin 75 km olmasına baxmayaraq, 2011-ci il ərzində saxlanılan şübhəli və təqsirləndirilən şəxslər bir qayda olaraq, həmin şöbənin MST-sində 10 gün müddətində saxlanılmışlar ki, bu da CPM-in tələblərinin pozulması ilə nəticələnmişdir.

Müvəkkil Tovuz RPŞ-də baş vermiş halların araşdırılması, pozuntulara yol vermiş şəxslər barəsində qanun çərçivəsində tədbir görülməsi, həmin şöbənin baş əməliyyat müvəkkili polis mayoru Cavad Səfərəliyevlə bağlı xüsusi araşdırmanın aparılması məqsədi ilə Daxili İşlər Nazirliyinə müraciət etmişdir.

Cavab məktubunda Tovuz RPŞ-nin cinayət axtarış bölməsinin baş əməliyyat müvəkkili Cavad Səfərəliyevin hər iki şəxsə qarşı kobudluğa yol verdiyi və onları polis şöbəsində əsassız saxladığı, eyni zamanda göstərilən digər halların da təsdiqini tapdığı qeyd edilmişdir. Bu qəbahətlərə yol verdiklərinə görə Tovuz RPŞ-nin baş əməliyyat müvəkkili Cavad Səfərəliyev daxili işlər orqanlarında xidmətdən xaric edilmiş, RPŞ-nin rəisi Vaqif İsmayılova «töhmət» elan edilmiş, rəisin müavinləri Zəfər Zeynalov «xidmətə yararsızlıq» və Oruc Əmiraslanova isə «şiddətli töhmət» elan edilmiş, eyni zamanda MST-nin rəisi Elmar Əsgərovun intizam məsuliyyətinə cəlb olunması RPŞ-nin rəhbərliyinə həvalə edilmişdir. Müvəqqəti saxlama təcridxanasında xidmətin təşkili sahəsində mövcud olan nöqsanların qısa müddətdə aradan qaldırılması Tovuz RPŞ-nin rəhbərliyindən tələb edilmişdir.

Məktubda, həmçinin qeyd olunmuşdur ki, Tovuz RPŞ-nin müvəqqəti saxlama təcridxanası müasir standartlara uyğunlaşdırılaraq beynəlxalq normalara çatdırılmış, aşkar olunmuş çatışmazlıqların aradan qaldırılması üçün zəruri tədbirlər görülmüşdür.

MPM Qrupunun Şəki regional mərkəzindən olan üzvləri başçəkmə zamanı **Qax** RPŞ-nin MST-sində ümumilikdə, **Şəki** RŞPŞ-nin MST-sinin isə 3 kamerasında masa və kətillərin olmadığını aşkar etmişlər. Qeyd edilməlidir ki, MPM üzvlərinin əvvəlki başçəkmələri zamanı həmin kameralarda adı çəkilən avadanlıqlar olmuşdur.

Məsələ ilə bağlı DİN-dən daxil olmuş cavabda bildirilmişdir ki, həmin RPŞ-lərin MST-sində təmir işləri aparılmış və orada çatışmayan avadanlıqlar quraşdırılaraq əvvəlki vəziyyətinə qaytarılmışdır.

Müvəkkil təmir işlərini müsbət qiymətləndirərək, hesab edir ki, MST-də saxlanılan şəxslərin hüquqlarına hörmətlə yanaşılmalı və onlar təmir işləri zamanı qonşuluqda olan MST-lərə yerləşdirilməlidirlər.

Salyan RPŞ-sinin MST-nə həyata keçirilmiş başçəkmə zamanı orada 8 kameranın heç birində kətillərin olmaması səbəbindən şəxslərin qidanı ayaq

üstündə qəbul etdiyi, eyni zamanda kameralardan birinin ölçüsünün 6 kv.m olmasına baxmayaraq, orada 2 nəfərin saxlanıldığı müəyyən edilmişdir.

MST-də saxlanılan şəxslərin sənədləri ilə tanış olarkən 5 nəfərlə bağlı tutma haqqında protokolda gerbli möhürün olmadığı aşkarlanmışdır.

M. Ə.-nin şəxsi işində 2 tutma protokolu aşkar edilmişdir ki, bu protokollar eyni tarix və saatda ayrı-ayrı müstəntiqlər tərəfindən tərtib edilmişdir.

Məsələ ilə bağlı DİN-dən daxil olmuş cavabda bildirilmişdir ki, adı çəkilən şəxslər cinayət törətdikləri üçün Salyan RPŞ-nin əməkdaşları tərəfindən saxlanılaraq istintaq bölməsinin müstəntiqi Nizami Məhərrəmov tərəfindən şübhəli şəxs qismində tutulmuş, qısa müddətdən sonra M.Ə. barəsində materialı icraatına qəbul edən istintaq bölməsinin digər müstəntiqi Emil Tahirovun səriştəsizlik göstərərək həmin şəxs barəsində tutma protokolu olduğu halda, eyni vaxtı qeyd etməklə təkrar tutma protokolu tərtib edərək MST-nin rəisi İlham Şahverdiyevə təqdim etmişdir. Sonuncu tərəfindən səhlənkarlığa və diqqətsizliyə yol verilərək hər iki protokol M.Ə.-nin işinə əlavə olunmuşdur.

Salyan RPŞ-nin müvəqqəti saxlama təcridxanasında aşkar olunan nöqsanlar aradan qaldırılmış, o cümlədən kameralarda kətillər quraşdırılmış, 6 kv.m-lik kameradan ikinci çarpayı çıxarılmışdır.

Salyan RPŞ-nin istintaq bölməsinin müstəntiqi Emil Tahirova «ciddi xəbərdarlıq» elan edilmiş, MST-nin rəisi İlham Şahverdiyevin intizam məsuliyyətinə cəlb olunması Salyan RPŞ-nin rəisinə həvalə olunmuş, MST-də xidmətin müvafiq təlimatın tələblərinə uyğun təşkil edilməsi və insan hüquqlarının daha etibarlı təmin olunması üçün zəruri tədbirlərin görülməsi barədə RPŞ rəhbərliyinə göstəriş verilmişdir. Məsələ ilə bağlı növbəti məlumatda MST-nin rəisi Şahverdiyevə «töhmət» elan olunduğu bildirilmişdir.

Qeyd edilməlidir ki, Salyan RPŞ-nin MST-də olan çatışmazlıq əvvəllər də mövcud olmuş, yalnız MPM-in başçəkməsindən sonra aradan qaldırılmışdır.

MPM-in başçəkməsindən sonra **Sabunçu** Rayon Polis İdarəsinin 14-cü Polis bölməsinin növbətçi hissəsinin saxlama otağında masa və kətil quraşdırılması təmin olunmuş, habelə respublikanın digər polis orqanlarında olan analoji çatışmazlıqların aradan qaldırılması və gələcəkdə polis orqanlarına yeni inzibati binaların inşası zamanı Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2001-ci il 30 iyul tarixli, 130 nömrəli Qərarı ilə təsdiq olunmuş normalara ciddi riayət edilməsi Daxili İşlər Nazirliyinin Əsaslı Tikinti İdarəsinin rəhbərliyindən tələb edilmişdir.

Müvəkkil hesab edir ki, saxlama yerinə salınmış hər bir şəxsin barəsində dərhal qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada sənədləşmə aparılmalıdır.

Bu halda isə şəxsin 2 saat 35 dəqiqə zəruri şəraiti olmayan yerdə saxlanması və sənədləşdirilmənin aparılmaması yolverilməzdir.

Göyçay RPŞ-nin MST-sində saxlanılan 6 nəfər təqsirləndirilən şəxslə söhbət zamanı onlar əməkdaşların onlarla rəftarından şikayət etməmişlər. MPM Qrupunun araşdırması zamanı MST-nin standartlara tam cavab vermədiyi qənaətinə gəlinmişdir. Belə ki, MST-də tibbi yardım və ibadət otağının olmadığı, hamamda təmizliyə riayət edilmədiyi, kameralarda çarpayıların sayına uyğun kətillərin olmadığı, havaların isti keçməsi ilə bağlı kamerada hərəkətin müsbət 30 dərəcə olduğu (başçəkmə zamanı hərəkət günün altında +32⁰C olmuşdur), kameraların divarlarının hamar olmadığı müəyyən edilmişdir. Eyni zamanda MST-də saxlanılan şəxslərin uçotu kitabının düzgün doldurulmadığı, «Tibbi yardım kitabı»nda ilkin tibbi yardımın göstərilməsi ilə bağlı həkim tərəfindən bəzi hallarda qeydlərin aparılmadığı da aşkar edilmişdir.

Analoji şərait **Ağsu** RPŞ-nin MST-sinə başçəkmə zamanı da aşkar edilmişdir.

Hər iki məsələ ilə bağlı Müvəkkil DİN-ə müraciət edərək, Azərbaycan Respublikası daxili işlər nazirinin 428 sayılı əmri ilə təsdiq edilmiş qaydaların 9.2 bəndində ilin soyuq mövsümündə MST-nin binalarında havanın hərəkətinin +180C az olmamasının təmin edilməsi ilə bağlı göstəriş olduğu halda, isti yay günlərində kameralarda hərəkətin neçə dərəcə olması ilə bağlı normanın göstərilmədiyini, eyni zamanda şübhəli və təqsirləndirilən şəxslərə kamerada elektrik cihazlarının saxlanması qadağan edilməsinin onlara yayda sərincəşlərin verilməməsinə səbəb olduğunu, saxlanılan şəxslərin həddən artıq isti kameralarda saxlanması Minimal standartlara, Avropa penitensiar qaydalarına uyğun olmadığını, bu baxımdan, qaydalarda dəyişikliklər edilməsinə ehtiyac olduğunu bildirmişdir.

DİN-dən daxil olmuş cavabda MPM-in başçəkməsindən sonra Göyçay və Ağsu rayon polis şöbələrinin müvəqqəti saxlama təcridxanalarında saxlanılan şəxslərə tibbi yardım göstərilməsi və ibadət etmələri üçün onlara müvafiq şəraitin yaradıldığı, sanitariya-təmizləmə işlərinin aparıldığı, təcridxanalarda ventilyasiya sisteminin, kameralarda isə əlavə oturmaqaların quraşdırılması işinə başlanıldığı bildirilmiş, bununla yanaşı, MST-nin fəaliyyətinə dair kitab və jurnalların doldurulmasında təhriflərə yol verdiyinə görə Göyçay RPŞ-nin MST-sinin rəisi polis baş serjantı F.Hüseynovun intizam məsuliyyətinə cəlb olunduğu, ona «şiddətli töhmət» elan olunduğu bildirilmişdir.

MPM Qrupunun İsmayılı RPŞ-nin MST-sinə başçəkməsi zamanı kameralarda oturmaqların, inzibati qaydada saxlanılanlar üçün nəzərdə tutulmuş bir kamerada isə masanın, həmçinin soyuq hava şəraitində isitmə

sisteminin olmadığı, yalnız dəhlizdə bir qaz sobasının olduğu müəyyən edilmişdir.

Nəqliyyatda baş polis idarəsinin MST-sində kameraların şəraiti araşdırılarkən, oranın təmirə ehtiyacı olduğu, kameralarda olan pəncərələrin yerdən 3 metr hündürlükdə yerləşdiyi üçün onların açılmasında çətinliklərin yarandığı və nəticədə kameraların ventilyasiya olunmadığı, bir neçə kamerada döşəmənin çürüdüüyü aşkar olunmuşdur.

Hər iki məsələ ilə bağlı DİN-ə müraciət edilmiş və göstərilən çatışmazlıqlar aradan qaldırılmışdır.

MPM Qrupunun Sabunçu RPİ-nin MST-sinə, 13-cü və 15-ci polis bölmələrinə, Suraxanı RPİ-yə və həmin idarənin 31-ci PB-nə başçəkməsi zamanı bir sıra pozuntular aşkar edilmişdir. MST-də saxlanılan 3 nəfər şübhəli şəxsin sənədləri ilə tanış olarkən barələrində tərtib edilmiş şübhəli şəxsin tutulması haqqında protokolda Q.M, habelə yetkinlik yaşına çatmayanlar, 1995-ci ildə anadan olmuş C.R. və 1994-cü ildə anadan olmuş Ə.K.-nin tutulması zamanı müdafiəçinin iştirakının təmin olunmadığı, şübhəli şəxsin hüquqları barədə onlara yazılı bildiriş verilmədiyi müəyyən edilmişdir.

Ümumilikdə, MST-nin standartlara cavab vermədiyi müəyyən edilmişdir. MST-də tibb, ibadət, vəkillə görüş otaqları, mətbəx olmamışdır.

Eyni zamanda Sabunçu RPİ-nin 13-cü Polis bölməsinə başçəkmə zamanı növbətçi hissənin arxasında yerləşən 3 kameradan ibarət saxlama yerinin bu məqsəd üçün tamamilə yararsız olduğu, bölməyə gətirilən şəxslərin qeydiyyatı kitabının bir çox səhifələrində gətirilmiş şəxslərlə bağlı qeyd edilməli olan məlumatların natamam olduğu, xüsusilə də «hansı tədbir görülmüşdür» qrafalarında müvafiq məlumatların göstərilmədiyi aşkar edilmişdir.

Suraxanı RPİ-nin 31-ci Polis bölməsinə keçirilmiş baxışda bölmənin dəhlizində iki şəxsin, növbətçi hissənin arxasında isə bir şəxsin saxlanıldığı aşkar edilmişdir. Həmin şəxslər bölmədə 1 gün saxlanıldıqlarını bildirmişlər. Bölmə əməkdaşları, xüsusən də bölmənin məsul növbətçi əvəzi və köməkçisi tərəfindən bu hal təsdiqlənmişdir. Həmin şəxslərin saxlanılmasının qanuniliyini təsdiq edən sənədlərin olmadığı da müəyyən edilmişdir.

DİN-dən daxil olmuş cavabda başçəkmədən sonra Sabunçu RPİ-nin MST-sində göstərilən iradların aradan qaldırıldığı, 15-ci Polis bölməsinin saxlama otağı tam bərpa olunaraq lazımi avadanlıqlarla təchiz edildiyi, 13-cü polis bölməsinin saxlama otağında təmir-bərpa işlərinə başlanıldığı, növbətçi hissədə sənədləşmənin tam və dolğun aparılması məqsədilə aidiyyəti üzrə müvafiq tapşırıqlar verildiyi göstərilmişdir.

31-ci Polis bölməsinə gətirilən şəxslə bağlı müvafiq sənədləşmənin aparılmasında nöqsanlara yol verdiklərinə görə bölmənin məsul növbətçisi Rəşad Abdullayevə və sahə rəisi polis mayoru Rasim Baxşiyevə «şiddətli töhmət» elan olunmuş, bölmənin rəisi İman Mehdiyevə «ciddi xəbərdarlıq»

edilərək gələcəkdə bu kimi hallara yol verilməməsi tapşırılmışdır.

Qeyd edilməlidir ki, hər iki bölməyə təkrar baş çəkmə həyata keçirilmiş və göstərilən iradların aradan qaldırıldığı müəyyən edilmişdir.

Müvəkkil hesab edir ki, uzun müddət polis orqanının nəzarəti altında saxlama CPM-in 157.3-cü maddəsinə və DİN-in 428 sayılı əmrinə ziddir və yolverilməzdir.

Avropa Şurasının İşgəncələrin və Qeyri-insani və ya Ləyaqəti Alçaldan Rəftarın və ya Cəzanın Qarşısının Alınması üzrə Komitəsinin 2002-ci il noyabrın 24-dən dekabrın 6-dək Azərbaycana etdiyi xüsusi səfərin nəticələrinə dair hesabatında şəxslərin həddən artıq polis orqanlarında saxlanması tənqid edilmişdir.

Müvəkkilin iştirakı ilə Qrupun üzvləri DİN-in Quba, Şabran və Siyəzən RPŞ-lərinə başçəkmələr həyata keçirmiş və bir sıra pozuntular aşkar etmişlər.

Şabran RPŞ-nin MST-sində olan 5 kameranın heç birində stol və kətil olmadığı, saxlanılan şəxslərin qidanı ayaq üstündə qəbul etdiyi, MST-də saxlanılan 5 nəfər şəxsin sənədləri ilə tanış olarkən onlardan ikisinin, Siyəzən RPŞ-nin MST-sində isə birinin tutma haqqında protokolunun gerbli möhürlə təsdiq edilmədiyi müəyyən edilmişdir.

Bundan əlavə, MPM Qrupunun üzvləri Daxili İşlər Nazirliyi Baş Pasport, Qeydiyyat və Miqrasiya İdarəsinin Qanunsuz Miqrasiyaya Qarşı Mübarizə İdarəsinin Araşdırma Mərkəzinin standartlara cavab verməsinə baxmayaraq orada gəzinti yerinin olmadığı müəyyən edilmişdir.

Müvəkkil hesab edir ki, qanunsuz miqrantların ölkəni tərk edənədək Mərkəzdə saxlanıldığı nəzərə alınaraq orada gəzinti yeri və ya saxlanılanların açıq havaya çıxarılması üçün şəraitin olmaması beynəlxalq və milli tələblərə ziddir.

Müvəkkilin hər iki məsələ ilə bağlı DİN-ə müraciətinə verilmiş cavabda MST-yə qəbulu zamanı müvafiq qaydaları pozduqlarına görə Şabran və Siyəzən RPŞ-nin MST-sinin rəisləri polis baş serjantları C.Qədirova və Ə.Əliyevə «töhmət» elan edilmiş, bu sahəyə cavabdeh olan digər əməkdaşlara ciddi xəbərdarlıq olunmuşdur.

Şabran RPŞ-nin MST-nin kameralarına stol və kətillərin quraşdırılması ilə bağlı zəruri tədbirlərin görülməsi Daxili İşlər Nazirliyinin Təchizat İdarəsindən tələb olunmuşdur.

Müvəkkilin müraciətindən sonra Araşdırma Mərkəzində saxlanılanların açıq havaya çıxarılması üçün gəzinti həyətinin yaradılması istiqamətində müvafiq tədbirlər həyata keçirildiyi, Şabran RPŞ-yə həyat keçirilmiş təkrar başçəkmə zamanı MST-nin kameralarında kətillərin quraşdırıldığı müəyyən edilmişdir.

Bir neçə halda inzibati qaydada həbs olunmuş şəxsin təqsirləndirilən şəxslə bir kamerada saxlandığı müəyyən edilmişdir. Məsələn, Samux RPŞ-nin MST-sinə başçəkmə zamanı inzibati həbs olunmuş A.X.-nin şübhəli şəxslə birgə saxlandığı aşkar edildiyindən dərhal həmin şəxslərin bir yerdə saxlanması halı aradan qaldırılmışdır. Qeyd edilməlidir ki, saxlanılan şəxslərin bu qaydada yerləşdirilməsi DİN-in 428 sayı əmrinə ziddir.

Müvəkkil hesab edir ki, son dövrdə müasir standartlara cavab verən MST-lərin inşası zamanı saxlanılan şəxslər üçün lazımi şərait yaradılsa da, orada xidmət aparan əməkdaşların iş şəraiti qənaətbəxş hesab oluna bilməz. Belə ki, kameraların döşəməsi taxtadan olduğu halda, əməkdaşlar üçün nəzərdə tutulmuş otaqların və xidmət apardıqları dəhlizlərin döşəməsi betondandır ki, bu da onların səhhətinə mənfi təsir göstərir.

Bir məsələ də Müvəkkilin xüsusi narahatlığına səbəb olmuşdur. Belə ki, bəzən tutulmuş şəxsin təqsiri sübuta yetirilmədiyi halda onun iradəsi əleyhinə çəkiliş aparılır və televiziya göstərilir. Məsələn, RPİ-nin əməkdaşları tərəfindən saxlanılmış şəxs televiziya kanallarında seksual manyak kimi təqdim edilmişdir. Lakin sonrakı araşdırmalar zamanı onun təqsiri sübuta yetirilməmişdir. Ancaq təqsirsizlik prezumpsiyasına riayət edilməmiş o, törətmədiyi əməllə bağlı ictimaiyyətə təqdim edilmişdir.

Müvəkkil hesab edir ki, belə həssas məsələlərə xüsusi diqqət yetirilməlidir.

2.1.2. Ədliyyə Nazirliyinin Penitensiar Xidmətinin müəssisələri

Penitensiar Xidmətin MPM-in yurisdiksiyasının şamil olduğu 38 müəssisəsi vardır. Bu müəssisələrə Həbsxana, İxtisaslaşmış müalicə müəssisəsi (İMM), Müalicə müəssisəsi (MM), Yetkinlik yaşına çatmayanların tərbiyə müəssisəsi, istintaq təcridxanaları (İT), cəzaçəkmə müəssisələri və məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisələri (MTCÇM) aiddir (bax: Əlavə 1, cədvəl 1).

Qeyd edilməlidir ki, ötən il bu müəssisələrin sayı 50 olmuş, lakin PX-ın tabeliyində olan 13 xüsusi müəssisə 2011-ci ildə ləğv edilərək, orada olan məhkumların cəzaları cərimə cəzaları ilə əvəz edilmişdir. Eyni zamanda Naxçıvan MR-də yerləşən bir CÇM siyahıya əlavə edilmişdir.

PX-in tabe müəssisələrində istintaq altında olan təqsirləndirilən şəxslər, məhkəmənin qərarı ilə azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslər və ya azadlığı məhdudlaşdırılmış şəxslər saxlanıla bilər. Həmin şəxslərin saxlanma qaydaları, hüquq və vəzifələri milli səviyyədə Azərbaycan Respublikasının CPM-si, Cəzaların İcrası Məcəlləsi, Cəzaçəkmə müəssisələrinin daxili intizam qaydaları və digər normativ hüquqi aktlarla tənzimlənir.

Ümumiyyətlə, qeyd edilməlidir ki, PX-nin müəssisələrindəki vəziyyətin təkmilləşdirilməsi ilə əlaqədar ƏN tərəfindən xeyli tədbirlər görülmüş, cəzaların icrası və çəkilməsi qaydaları humanistləşdirilmişdir.

2010-cu ilin dekabr ayında yeni «Daxili intizam qaydaları» qəbul edilmiş və orada bir çox yeniliklər öz əksini tapmışdır. Belə ki, tənbeh tədbirlərinin tətbiqi haqqında qərarlara dair məhkumların öz rəyini bildirmək və ya onlardan şikayət etmək hüququnun təmin olunması üçün cəzaçəkmə müəssisəsinin rəisi və ya onu əvəz edən şəxs belə qərarlar qəbul etdikdə, məhkumlara bu qərarlar barədə rəy bildirmək və ya şikayət vermək hüququ izah olunmaqla, qərar da bunun üçün xüsusi ayrılmış yerdə imza etdirilir. Məhkum imza etməkdən imtina etdiyi halda, müvafiq akt tərtib olunaraq məhkumun şəxsi işinə əlavə edilir.

Bundan əlavə, yeni qaydalara uyğun olaraq məhkumların cərimə otağında saxlanıldıqları müddətdə siqaret çəkmə qadağası aradan qaldırılmışdır. Belə ki, əvvəllər onlar 1-15 gün müddətinə cərimə otağında saxlanılır və yalnız gün ərzində bir dəfə gəzintiyə çıxarılarəkən siqaret çəke bilərdilər.

Digər müsbət dəyişikliklər sırasında 2011-ci ildən etibarən Azərbaycan Respublikasında şəkərli diabet xəstəsi olan məhkumların xüsusi pəhriz yeməkləri ilə təmin olunmasıdır. Bir sıra beynəlxalq təşkilatlar şəkərli diabet xəstəliyi olan məhkum və təqşirləndirilən şəxslərin müvafiq normalara uyğun qidalandırılmaları barədə PX-yə tövsiyələr vermişlər. PX rəisinin əmrinə əsasən, 2011-ci il may ayının 1-dən etibarən şəkərli diabet xəstəliyi olan məhkumlar üçün pəhriz xörəkləri xüsusi çeşidli olmaqla dietoloqların tövsiyələri ilə hazırlanır. Bu qəbildən olan məhkumların qidalanmaları üçün cəzaçəkmə müəssisələrinin yeməxanalarında müvafiq şərait yaradılmışdır.

CÇM-lərində psixoloq ştatları nəzərdə tutulsa da, bir çox müəssisələrdə həmin ştat vakant olduğundan bu yardım PX-nin Baş idarəsinin Tərbiyə işinin təşkili idarəsinin psixoloqlar qrupunun əməkdaşları tərəfindən göstərilir.

Digər çətinliklər sırasında müəssisələrdə olan həkim personalının az olmasıdır. Bəzi müəssisələr vardır ki, orada mindən çox məhkuma 2-3 həkim tibbi yardım göstərir. ƏN Baş Tibb İdarəsi məsələyə aydınlıq gətirərkən həkim ştatlarının vakant olduğunu, burada işləmək istəyən tibb işçilərinin sayının isə az olduğunu bildirmişdir.

Bakı şəhəri Zabrat qəsəbəsində yeni İstintaq təcridxanasının, Umbakı qəsəbəsində yeni həbsxananın, Şəki və Lənkəran şəhərlərində inşa edilən qarışıq rejimli CÇM komplekslərinin, Gəncə şəhərində inşa olunan qarışıq rejimli CÇM-in tikinti işləri 2011-ci ildə də davam etdirilmişdir.

İQA üzrə Avropa Komitəsinin nümayəndə heyəti ölkəmizə sayca altıncı olan dövrü səfərləri çərçivəsində PX-nin bir sıra müəssisələrində olmuşlar. ƏN-dən Müvəkkilə təqdim olunmuş məlumatda, CPT nümayəndələrinin

səfərin yekununda ədliyyə naziri ilə görüşdüyü, məhbusların saxlanma şəraitinin, onlara göstərilən tibbi xidmətin xeyli yaxşılaşdırıldığı, penitensiar müəssisələrdə işgəncə və pis rəftarla bağlı narahatlıq doğura bilən məlumatların daxil olmadığı qeyd edilmiş, həmçinin penitensiar sistemin fəaliyyətinin daha da təkmilləşdirilməsinə dair müvafiq tövsiyələrin verildiyi bildirilmişdir.

Qeyd edilməlidir ki, məhkumların saxlanılma şəraitinin daha da yaxşılaşdırılması məqsədilə PX tərəfindən işlər aparılsa da MPM-in başçəkmələri zamanı bir sıra nöqsanlar aşkar edilmişdir.

Artıq qeyd olunduğu kimi, MPM tərəfindən PX-nin azadlıqdan məhrum etmə yerlərinə 2011-ci ildə 86 başçəkmə həyata keçirilmişdir. Başçəkmələr zamanı toplanmış məlumatlar üzrə aparılmış ümumiləşdirməyə əsasən qeyd etmək olar ki, bu müəssisələrdəki ümumi vəziyyət, saxlama şəraiti, eləcə də məhbuslarla rəftar (bir neçə hal istisna olmaqla) qənaətbəxş səviyyədə təşkil olunmuş və bu müəssisələrin bəziləri standartlara cavab verir.

MPM Qrupunun başçəkmələri zamanı bir neçə hallar aşkar edilmiş, müvafiq tədbirlərin görülməsi üçün aidiyyəti qurumlara tövsiyələr verilmişdir. Bu məqsədlə hər başçəkmədən sonra Müvəkkil tərəfindən ƏN-ə çoxsaylı müraciətlər edilmiş və bu müraciətlər əksər hallarda öz müsbət həllini tapmışdır.

PX-nin Bakı şəhəri Şüvəlan qəsəbəsində yerləşən 3 saylı İT-də müşahidə olunan saxlanılan şəxslərin sıxlığı və kameralara normadan artıq yerləşdirilmə, tibbi yardımın zəif təşkil olunması ilə bağlı ƏN-ə müraciətlər edilmişdir. Araşdırma zamanı müəyyən edilmişdir ki, istintaq altında olan qadınlar Bakı İT-yə köçürülmüş sıxlıq aradan qaldırılmışdır. Təəssüflə qeyd edilməlidir ki, 3 saylı İS.T-də həkimlərin saxlanılan şəxslərə lazımı tibbi yardım göstərməməsi problem olaraq qalır. Digər müəssisələrdən fərqli olaraq, burada xəstə məhkumların saxlanması üçün stasionar şərait yoxdur. Məhkumlar yalnız zərurət olduqda MM-ə göndərilirlər.

Yeri gəlmişkən, qeyd edilməlidir ki, 2011-ci ildə ƏN-nin PX-nin rəhbərliyində yeni kadr dəyişiklikləri edilmişdir. Belə ki, PX-yə yeni rəis təyin edilmiş və kadr islahatları nəticəsində 10 CÇM və həbsxananın rəisi vəzifəsindən kənarlaşdırılmışdır. Həmin müəssisə rəisləri sırasında Müvəkkilin MPM qisminə 2009-2010-cu illər üzrə məruzəsində adları çəkilən şəxslər də olmuşdur.

MPM qrupunun 5 saylı CÇM-in Tibb hissəsinə başçəkməsi qısamüddətli olmuşdur. Belə ki, tibb hissəsinin yerləşdiyi köhnə bina qəzalılıq vəziyyətdədir ki, bu da xəstələrin və orada çalışan həkimlərin həyatı üçün təhlükəlidir. Qış aylarında burada ümumiyyətlə xəstə saxlanılmır. Stomatoloqun otağına baxış zamanı burada yalnız köhnə avadanlığın olduğu, otaqda hətta elementar su kranının olmadığı, oranın şəraitinin heç bir gigiyenik tələblərə cavab

vermədiyi və buna baxmayaraq, həkim tərəfindən 2011-ci ilin 4 ayı ərzində müraciət etmiş 155 xəstənin 55-60 faizinin dışının çəkildiyi müəyyən edilmişdir. Sargı otağına baxış zamanı isə feldşer tərəfindən istifadə edilmiş 3 ədəd şprisin masanın üzərində saxlanıldığı aşkarlanmışdır.

Xüsusi ilə qeyd edilməlidir ki, bərbərxanada avadanlıqların dezinfeksiya edilməməsi, tibb hissəsində gigiyena qaydalarına riayət olunmaması, istifadə edilmiş şprislərin məhv edilməməsi QİÇS və hepatit xəstəliklərinin məhkumlar arasında sürətlə yayılmasına şərait yaradır.

MPM Qrupunun 5 sayılı CÇM-ə başçəkmələrinin nəticəsini qeyri-qənaətbəxş kimi qiymətləndirən Müvəkkil ƏN-ə müraciət edərək, nöqsanların aradan qaldırılması üçün təxirəsalınmaz tədbirlərin görülməsini, müəssisənin bütün məhkumlarından qan analizinin götürülməsini, vəziyyətin araşdırılmasını və şəxsi nəzarətdə saxlanılmasını xahiş etmişdir.

PX-dən daxil olmuş cavabda MPM-in başçəkməsindən sonra müəssisənin fəaliyyətində müəyyən olunmuş nöqsanlara görə bir qrup məsul əməkdaşın ciddi intizam məsuliyyətinə cəlb edildiyi, belə ki, xidməti vəzifələrinin icrası zamanı yol verdiyi kobud pozuntulara, müəssisədə rəhbərliyi düzgün təşkil etmədiyinə, cəzanın icrası və çəkilməsi qaydalarına riayət olunmasını təmin edə bilmədiyinə görə müəssisənin rəisi, ədliyyə polkovniki Faiq Güləliyevin Ədliyyə Nazirinin 25 may 2011-ci il tarixli, 165-K nömrəli əmri ilə ədliyyə orqanlarından xaric edildiyi, qanunla müəyyən edilmiş əsas vəzifələrini yerinə yetirmədiyinə görə rəisin müavini (əməliyyat-rejim işləri üzrə) ədliyyə polkovnik-leytenantı Hatəm Əsgərov tutduğu vəzifədən azad olunduğu, PX rəisinin 19 may 2011-ci il tarixli, 50 sayılı əmri ilə qanunla müəyyən edilmiş əsas vəzifələrini yerinə yetirmədiyinə görə əməliyyat şöbəsinin böyük inspektoru (əməliyyat müvəkkili) ədliyyə mayoru Çingizxan Balayevin ədliyyə orqanlarından xaric edildiyi bildirilmişdir.

Yeri gəlmişkən, 5 sayılı CÇM-nin keçmiş rəisi F.Güləliyev barəsində CM-in 178-ci maddəsi ilə cinayət işi başlanılmış və barəsində həbs qətimkan tədbiri seçilmişdir.

Bundan başqa, müəssisənin rəisi vəzifəsinin icrası həvalə edilmiş əməkdaşa fəaliyyətdə mövcud olmuş nöqsanların aradan qaldırılması ilə bağlı tapşırıqlar verilmişdir. Eyni zamanda məlumat məqsədilə bildirilmişdir ki, müəssisədə təmir işlərinin aparılması və zəruri inventarla təmin edilməsi ilə bağlı problemlərin həlli müvafiq maliyyə vəsaitinin ayrılmasından asılı olaraq mərhələlərlə həyata keçiriləcəyi nəzərdə tutulmuşdur. Yeni tibb-sanitariya hissəsinin inşası isə 2011-ci ildə əsaslı vəsait qoyuluşu hesabına tikintisi nəzərdə tutulan layihələr siyahısına daxil edilmişdir.

Qobustan qəsəbəsində yerləşən həbsxanaya cari ildə 2 dəfə başçəkmə həyata keçirilmişdir. Bu başçəkmələrdən biri uzunmüddətli, digəri isə daxil olmuş məlumatın araşdırılması ilə bağlı olmuşdur.

Qeyd edilməlidir ki, PX-nin nəzdində yalnız 1 həbsxana vardır və həmin həbsxanada məhkəmə zalından barələrində həbsxana rejimi seçilmiş, digər cəzaçəkmə müəssisələrində dəfələrlə rejim qaydasını pozaraq məhkəmənin qərarı ilə həbsxanaya köçürülən, habelə ömürlük həbs cəzasına məhkum olunmuş məhkumlar saxlanılır. Rejiminin ağırlığına görə bu müəssisə digərlərindən fərqlənir.

MPM Qrupunun Həbsxanaya uzunmüddətli başçəkmədə məqsədi 2010-cu ildə orada keçirdikləri başçəkmə zamanı verilən tövsiyələrin (Məhkumların bəziləri müəssisə rəisi və əməkdaşları tərəfindən zorakılığa məruz qalmaları, havaların isti keçdiyi günlərdə kameralarda ümumi ventilyasiya sisteminin olmaması, çörəyin keyfiyyətinin bəzən kafi olması, həbsxanada məhkumların sayının 700 nəfər olduğu halda görüş yerlərinin sayının azlığı, göstərilən tibbi xidmətin təşkilinin aşağı səviyyədə olması və məhkumların müxtəlif ünvanlara yazdığı müraciətlərin göndərilməməsi) icrasının araşdırılması olmuşdur.

MPM Qrupunun həbsxanaya son başçəkməsi zamanı müəssisənin giriş qapısında 5 stoldan ibarət gözləmə yerinin tikilib istifadəyə verildiyi, burada ziyarətçilərin növbələrini gözləmələri üçün lazımi şəraitin yaradıldığı müəyyən edilmişdir.

Qanunvericiliyin tələbi: Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 78-ci maddəsində göstərilmişdir: «Cəzaçəkmə müəssisələrinin işçi heyətinin qanuni tələblərinə tabe olmayan, onlara müqavimət göstərən, kütləvi iğtişaslarda, insanların girov götürülməsində iştirak edən, vətəndaşlara hücum edən və ya digər ictimai təhlükəli hərəkətlər törədən məhkumlara, həmçinin məhkumların cəzaçəkmə müəssisəsindən qaçması və ya qaçanların tutulması zamanı göstərilən hüquqazidd hərəkətlərin, habelə bu məhkumların ətrafdakı insanlara və ya özlərinə ziyan vurmasının qarşısının alınması, hazırlanan və ya törədilən cinayətlərin qarşısının alınması məqsədilə təhlükəsizlik tədbirləri (fiziki qüvvə, xüsusi vasitələr, xidməti itlər və odlu silah) tətbiq edilə bilər.»

78.2.-ci maddəyə əsasən, Cəzaçəkmə müəssisələrində qalmaqal salan məhkumlara qarşı əl qandalı, işçi heyətinə fiziki müqavimət göstərən və ya digər zorakılıq hərəkətləri edən, habelə mühafizə altından qaçan məhkumlara qarşı isə fiziki qüvvə, xüsusi vasitələr və xidməti itlər tətbiq edilə bilər.

BMT-nin Məhbuslarla beynəlxalq minimal standart davranış qaydalarında qeyd edilmişdir ki, İntizam tədbiri kimi kollektiv və cismani tənbehlər vermək, qaranlıq, bir adamlıq kameraya salmaq və həmçinin, hər hansı qəddar, qeyri-insani və insan ləyaqətini alçaldan cəza verilməsi qəti qadağan olunduğu, bundan başqa həmin qaydalarda zəncir və qandaldan istifadə edilməsi qadağan olunduğu, əl qandalları, cəza köynəkləri və

hərəkəti məhdudlaşdıran başqa cür vasitələrdən heç bir halda cəza tədbiri kimi istifadə edilməməsi, onun tətbiqinin heç vaxt zərurət hədudlarından kənara çıxmamalı olduğu bildirilmişdir.

Həbsxanada saxlanma şəraiti, kameraların vəziyyəti və tibbi təminat

Kameraların vəziyyəti. Ömürlük məhkumlar üçün nəzərdə tutulmuş kameralar bir otaqdan ibarətdir. Burada 1, 2 və 4 nəfər saxlanılır. Ayaqyolu və su kranı kameranın içərisindədir və arakəsmə ilə əhatə olunur. Kameraların pəncərələri standartlara qismən uyğundur, döşəmələri daşdandır. Həbsxanada yer çatışmazlığı səbəbindən əvvəllər cərimə təcridxanası kimi istifadə edilən otaqların şəraiti yaxşılaşdırılaraq ümumi kamera kimi istifadə edilir. Kameralarda 2 yaruslu çarpayılar vardır. Məhkumların gün ərzində 4 saat baxması üçün televizor və bütün gün qulaq asmaları üçün radio vardır. Onlar gün ərzində bir dəfə korpusda yerləşən gəzinti yerlərində 1 saat (xəstə məhkumlar 3 saatadək) gəzə bilər. Hər korpusda 4 gəzinti yeri və 1 hamam vardır. Məhkumlar həftə ərzində 1 dəfə hamamdan istifadə etmək hüququna malikdir. Hamamda bir duş vardır. Lakin mümkün imkanlar çərçivəsində məhkumların hamamdan istifadəsinin sayı artırılır.

Tibbi xidmətin təşkili. Tibb hissəsində 11 palata vardır. Həmin palatalar 4 nəfər məhkum üçün nəzərdə tutulub və burada ümumilikdə 44 xəstə məhkum müalicə ala bilər. Burada cərrahiyyə, laboratoriya, stomatoloji, sargı və psixiatr otaqlar vardır. TH-də 7 həkim və 1 feldşer fəaliyyət göstərir. Həkimlərdən 1-i terapevt, 1-i diş həkimi, 1-i fiziiatr, 1-i həkim – laborant, 1-i psixiatr-narkoloq və rentgenoloq və 1-i feldşerdir. Onların iş saati həftənin bütün günləri (bazar günü istisna olmaqla) saat 09.00-dan axşam 18.00-dəkdir. İş saati qurtarıqdan sonra tibb hissəsində həkim qalmır. Ehtiyac olduqda ərazi üzrə təcili tibbi yardım çağırılır (təcili tibbi yardım isə yaxınlıqda olan qəsəbədə yerləşir). Tibb hissəsində aptek fəaliyyət göstərir və dərmanlar həkimin tələbnaməsinə uyğun olaraq tibb hissəsinin rəisi tərəfindən verilir. Həkimlərin bildirdiyinə görə, dərman təchizatı ilə bağlı problem yoxdur.

Həbsxanalarda tibbi-sanitar yardım xidmətləri (Standartlar). İQAK-nin üçüncü ümumi məruzəsindən çıxarış (İQAK-İnf(93)12)

30. Azadlıqdan məhrum edilən şəxslərə göstərilən tibbi xidmətin lazımi səviyyədə olmaması tezliklə «qeyri-insani və ləyaqəti alçaldan münasibət» mövzusunun əhatə dairəsinə aid olan vəziyyətə apara bilər. Bundan başqa, verilən müəssisədə səhiyyə xidməti kobud rəftar edilməsi ilə mübarizə aparmaq üçün potensial vacib rol oynaya bilər, bu həm həmin

müəssisəyə, həm də hər hansı başqa müəssisəyə aiddir (xüsusilə də polis idarəsinə). Bundan əlavə, yaxşı təşkil edilmiş tibb xidməti özünün fəaliyyət göstərdiyi müəssisədə ümumi yaşayış səviyyəsinin yüksəldilməsinə müsbət təsir göstərir.

32. Həbsxanaların tibbi-sanitar yardımı xidmətinə etdiyi səfərlər ərzində İQAK-nın rəhbər tutduğu əsas mülahizələri aşağıdakı istiqamətlərə ayırmaq olar:

- a) həkimə müraciət etmək
- b) bərabərhüquqlu tibbi xidmət
- c) xəstənin razılığı və məxfilik
- d) xəstəliyin profilaktikası
- e) xüsusi kateqoriyalı şəxslərə yardım
- f) peşə müstəqilliyi
- g) peşə səlahiyyətliliyi

Tibbi xidmət

33. Həbsxanaya daxil olduqları vaxt bütün məhbuslar müəssisənin tibbi-sanitar yardımını xidməti üzvləri tərəfindən gecikmədən müayinə olunmalıdırlar. İQAK özünün hal-hazırkı hesabatında hər bir yeni daxil olan məhbusdan lazımi qaydada sorğu alınmasını və ehtiyac olduqda, türməyə daxil olan kimi mümkün qədər tez bir zamanda həkim tərəfindən fiziki olaraq yoxlanmasını tövsiyə edib. Əlavə etmək lazımdır ki, bir sıra ölkələrdə məhbusun ilk yoxlanmasını ixtisaslaşmış tibb bacısı aparır və bu haqda həkimə hesabat verir. Bu sonuncu yanaşma mövcud mənbələrdən daha effektiv istifadə etmək kimi anlaşıla bilər.

Həmçinin yaxşı olar ki, məhbuslar gəldikləri vaxt onlara tibbi-sanitar yardımını xidmətinin mövcudluğu və fəaliyyəti barədə yazılı vərəqə və ya kitabça verilsin və əsas gigiyena qaydaları onların yadına salınsın.

34. Həbsdə saxlanma yerində olduğu vaxt məhbus həmin yerin rejimindən asılı olmayaraq, istənilən vaxt həkimə müraciət edə bilməlidir (biradamlıq kamerada saxlanan məhbusların həkimə xüsusi müraciəti haqqında İQAK-nın 2-ci Ümumi məruzəsinin (İQAK/Inf (92) 3) 56-cı paragrafi). Tibbi-sanitar yardımını xidməti elə təşkil edilməlidir ki, həkim məsləhətinə müraciətlər hər hansı yubanma olmadan həyata keçirilə bilsin.

Məhbuslar tibbi-sanitar yardımını xidmətinə məxfi şəkildə müraciət edə bilməlidirlər, məsələn, möhürlənmiş konvert təqdim etməklə. Bundan əlavə həbsxana məmuru həkimdən məsləhət almaq tələblərinin qarşısını almamalıdır.

35. Həbsxananın tibbi-sanitar xidməti ən azı müntəzəm ambulator xəstə xidməti və təcili yardım xidməti göstərə bilməlidir (əlbəttə, əlavə olaraq orada çarpayılı xəstəxana tipli bölmə ola bilər). Hər bir məhbus

ixtisaslı diş həkiminin xidmətlərindən istifadə edə bilməlidir. Bundan başqa, həbsxananın həkimlərinin mütəxəssis xidmətlərini zəng edib çağırtdırmaq imkanı olmalıdır.

Təcili yardıma gəlincə, həkim həmişə çağırışa hazır olmalıdır. Bundan başqa, ilk yardımı göstərən hər hansı səlahiyyətli şəxs həmişə həbsxana binasında olmalıdır, daha yaxşı olar ki, həmin adamın tanınmış orta tibb işçisi ixtisası olsun.

Ambulator xəstə müalicəsi səhiyyə xidməti personalı tərəfindən lazımı qaydada nəzarətdə saxlanmalıdır; bir çox hallarda məhbusun təklifi ilə aparılan yardımı axıra çatdırmaq mümkün olmur.

Müvəkkil ƏN-ə müraciət edərək, başçəkmənin nəticələrində göstərilən çatışmazlıqların aradan qaldırılmasını, müraciətlərində göstərdikləri halların araşdırılmasını, gələcəkdə baş verməməsi üçün müvafiq tədbirlərin görülməsini xahiş etmişdir.

Daxil olmuş cavabda araşdırma zamanı məhkumlara qarşı zorakılıq faktlarının təsdiq olunmadığı, məhkumlara əl qandalı və rezin dəyənək, yol verdikləri rejim pozuntusu araşdırılarkən müdiriyyətin qanuni tələblərini yerinə yetirmədiklərinə, əməkdaşlara müqavimət göstərdiklərinə görə qanunvericiliyə uyğun olaraq tətbiq edildiyi bildirilmiş, məhkumlara verilən çörəyin və ərzaq məhsullarının keyfiyyətinin normal olduğunun müəyyən edildiyi qeyd edilmişdir.

Həmçinin bildirilmişdir ki, müəssisə rəhbərliyinin və bir sıra əməkdaşların vəzifələrini layiqincə yerinə yetirməməsi nəticəsində müəssisənin 2 və 3-cü rejim korpuslarında əvvəllər cərimə təcridxanası kimi fəaliyyət göstərmiş yeddi kamerada normal maddi-məişət şəraitinin olmadığına baxmayaraq, bu kameralara məhkumlar yerləşdirilmişlər. Cəza çəkənlərə xüsusi vasitələrin tətbiq olunması, onların cərimə təcridxanasına keçirilməsi, yazışmaların qeydiyyatı və göndərilməsi ilə bağlı qüvvədə olan normativ-hüquqi aktların tələblərinin kobud şəkildə pozulması hallarına yol verilmişdir. Aparılmış araşdırmanın nəticələri həbsxananın aidiyyəti əməkdaşlarının iştirakı ilə xidmətin rəhbərliyi yanında müzakirə edilmişdir.

Həvalə edilmiş müəssisədə vəzifələrini layiqincə yerinə yetirmədiyinə, fəaliyyətində nöqsanlara yol verdiyinə görə həbsxananın rəisi, ədliyyə polkovnik-leytenantı Kazım Abdullayevə Penitensiar xidmət üzrə 2011-ci il 24 fevral tarixli, 15/i nömrəli əmrlə «şiddətli töhmət» elan edilmişdir. Ondan nöqsan və pozuntuların aradan qaldırılması üçün təxirəsalınmaz tədbirlər görülməsi tələb olunmuşdur. Fəaliyyətlərində nöqsanlara yol verdiklərinə görə müəssisənin bir qrup əməkdaşına tutduqları vəzifələrdə az müddət işlədikləri, səmimi etirafları və fəaliyyətlərində dönüş yaradacaqlarına təminat verdikləri nəzərə alınaraq, ciddi xəbərdarlıq edilmişdir. Eyni zamanda göstərilən yeddi

kamera təmir aparılması üçün boşaldılmış, orada saxlanılan məhkumlar digər normal şəraiti olan kameralara keçirilmişlər. Məhkumların yazışmalarının qanunvericiliyə uyğun qəbulu və göndərilməsi, xüsusi vasitələrin tətbiq olunması, cəza çəkənlərin cərimə təcridxanasına keçirilməsi zamanı sənədlərin tərtibatında mövcud olan nöqsanların aradan qaldırılması üzrə həbsxana rəhbərliyinə konkret tapşırıqlar verilmişdir.

Baş idarənin aidiyyəti xidmət sahələrinin rəhbərlərinə həbsxananın fəaliyyətindəki nöqsan və pozuntuların aradan qaldırılması, məhkumların maddi-məişət təminatı, yerləşdirilməsi üzrə problemlərin həlli məqsədilə lazımi tədbirlər görülməsi və müəssisənin fəaliyyətinə ciddi nəzarətin həyata keçirilməsi tapşırılmışdır.

Qeyd edilməlidir ki, MPM Qrupunun müəssisəyə etdiyi təkrar başçəkmə zamanı qeyd edilən bəzi nöqsanların aradan qaldırıldığı, əvvəlki başçəkmə zamanı məlumat verən məhkumların məlumat verdikləri üçün təzyiqlərə məruz qalmadıqları müəyyən edilmişdir.

Eyni zamanda həbsxana rəisinin 2 müavini və əməliyyat şöbəsinin rəisi vəzifəsini icra edən E.Dövlətzadə daxil olmaqla, həbsxananın bir sıra əməkdaşlarının vəzifədən kənarlaşdırıldığı, müəssisə rəisi K.Abdullayev barəsində isə cinayət işinin başlanıldığı məlum olmuşdur.

Müvəkkil hesab edir ki, görülmüş tədbirlərə baxmayaraq həbsxanadakı vəziyyət daim nəzarətdə saxlanılmalı, tibbi yardım məsələlərinə xüsusi diqqət yetirilməlidir.

14 sayılı CÇM-ə qısa müddətli başçəkmə zamanı məqsəd bu müəssisəyə əvvəlki başçəkmələr zamanı verilən tövsiyələrin icra vəziyyətinin araşdırılması, cərimə təcridxanasında saxlanılan şəxslərin pis rəftara məruz qalma halları ilə bağlı məlumatın araşdırılması, saxlanma şəraitinin yoxlanması və CÇM-də saxlanılan bir neçə məhkumun qəbul edilməsi olmuşdur.

Əvvəlki tövsiyələrin icra vəziyyəti araşdırılarkən bəzi məsələlərin öz həllini tapdığı (stomatoloji kabinetin yaradılması, təmir işlərinin aparılması üçün smetanın təsdiq edilməsi, bəzi dam örtüklərinin dəyişdirilməsi) müşahidə edilsə də, digər sahələrdə vəziyyətin daha da ağırlaşdığı müəyyən edilmişdir. Araşdırma zamanı 14 sayılı CÇM-də «xüsusi vasitələrin tətbiqi jurnalı»na baxış keçirilməsi mümkün olmamışdır. Belə ki, müəssisənin rəisi həmin jurnalın əməkdaşın seyfində, onun isə məzuniyyətdə olduğunu bildirmişdir.

Cərimə təcridxanasında saxlanma şəraiti ilə bağlı aparılan araşdırma zamanı kameralarda qaynadılmış içməli suyun olmadığı, gün ərzində yalnız 3 dəfə məhkumlara çay verildiyi, 3 məhkum istisna olmaqla digərlərinin gigiyenik vasitələrinin olmadığı, yastıq və döşək ağlarının məhkumlara verilmədiyi, kameraların döşəmələrinin daşdan olduğu, yataq yerlərinin qıfilla

divara bərkidildiği və yalnız axşam saat 17.30-dan səhər saat 06.00-dək bu çarpayıların nəzarətçilər tərəfindən açıldığı müəyyən edilmişdir.

Müəssisə rəisi MPM Qrupunun üzvlərini inandırmağa çalışmışdır ki, gigiyena və yataq dəstlərinin məhkumlara verilməməsi onların özlərinə xəsarət yetirməsinin qarşısını almaq məqsədini daşıyır. Çarpayıların günün müəyyən vaxtları nəzarətçilər tərəfindən açılması məhkumları onlardan asılı vəziyyətə salır və Avropa Penitensiar Qaydalarına, Cəzaların icrası Məcəlləsinə və Daxili İntizam Qaydalarının tələblərinə ziddir.

Müəssisə rəisinin arqumentləri ilə MPM Qrupu üzvlərini inandıra bilməməsi, məhkumun əməkdaşlar tərəfindən zorakılığa məruz qalmasını deməsi və həkimin bu barədə qeydlər aparması, eləcə də məhkumun insan ləyaqətini alçaldan şəraitdə saxlanması pis rəftara məruz qalması kimi qiymətləndirilə bilər və bu halın ciddi araşdırılmasına ehtiyac vardır.

Müvəkkilin məsələ ilə bağlı ƏN-dən aldığı cavabda müəssisəyə başçəkmə zamanı sanitariya günü ilə əlaqədar CT-nin kameralarında təmizlik işləri aparıldığından müvəqqəti olaraq yataq dəstlərinin yığışdırıldığı, çarpayıların bağlandığı, 10-cu kamerada zəruri şərait olmadığından ondan yalnız axtarış-baxış tədbirləri keçirilərkən istifadə edildiyi, CT-də məhkumlara içməli suya məhdudiyət qoyulmadan verildiyi, bəzi məhkumlara təhlükəsizlik baxımından, yəni özünə xəsarət yetirmə hallarının qarşısını almaq məqsədilə gigiyenik vasitələrin (diş pastasının, diş fırçasının, dəsmalın) nəzarət altında verildiyi bildirilmişdir.

Rejim-nəzarət şöbəsinin rəisi ədliyyə mayoru Elzamin Quliyev 04.08-03.09.2011-ci il tarixlərində növbəti məzuniyyətə çıxarkən xüsusi vasitələrin qeydiyyatı jurnalını təhvil vermədiyi və bu səbəbdən də MPM Qrupunun üzvlərinə müvafiq jurnalı təqdim etməyin mümkün olmadığı təsdiqlənmişdir.

Məhkum H.B.-yə müəssisə rəisi Ə.Həsənov və RNŞ-nin rəisi Elzamin Quliyev tərəfindən təhqir, təzyiq və fiziki zorakılığa məruz qalması, ona qərəzli münasibət göstərilməsi halları öz təsdiqini tapmamışdır. Müəssisədə cəza çəkən bir qrup məhkumlarla söhbətlər aparılmış, onlar Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 98-ci maddəsinə əsasən, növbə ilə haqqı ödənilməyən abadlıq və maddi-məişət şəraitin yaxşılaşdırılması məqsədilə köməkçi işlərə cəlb olunduqlarını bildirmişlər. Cavab məktubunda qeyd olunmuşdur ki, məhkumların bu işlərə cəlb olunmasının faydasız əmək və əlavə cəza tədbirləri kimi qiymətləndirilməsi qanunvericiliyin tələbləri ilə uzlaşmır.

Müəssisədə məhkumlara ibadətə bağlı heç bir qadağa, yaxud məhdudiyət qoyulmamış, onlardan hər hansı arayışın tələb olunması müəyyən edilməmişdir.

O da bildirilmişdir ki, müəssisənin cərimə təcridxanasının kameralarında taxta döşəmələrin vurulması məsələsinə maliyyə vəsaitindən asılı olaraq, gələcəkdə baxılması planlaşdırılır.

Aparılmış yoxlama ilə müəyyən edilmişdir ki, xidməti vəzifə borclarının icrası zamanı bəzi əməkdaşlar nöqsan və çatışmazlıqlara yol vermişlər. Bununla bağlı 14 sayılı CÇM-in rejim-nəzarət şöbəsinin rəisi, ədliyyə mayoru Elzamin Quliyev, müəssisə rəisinin müavini (əməliyyat-rejim işləri üzrə), ədliyyə polkovnik-leytenantı Nazim Kəngərli intizam məsuliyyətinə cəlb olunmuş, rəis, ədliyyə polkovniki Ərşad Həsənova ciddi xəbərdarlıq elan edilmişdir. Eyni zamanda müəssisənin rəhbərliyindən məhkumların hüquq və azadlıqlarının təmin olunması, o cümlədən onların vicdan azadlığının həyata keçirilməsində qanunvericiliyin tələblərinə riayət edilməsi ilə bağlı tapşırıqlar verilmişdir. MPM başçakməsindən sonra məhkumların islah olunmasında və penitensiar müəssisələrin fəaliyyətinə ictimai nəzarətin həyata keçirilməsində ictimaiyyətin iştirakının təmin edilməsi Qaydalarına uyğun olaraq ədliyyə naziri yanında fəaliyyət göstərən QHT üzvlərindən ibarət «İctimai komitə»nin üzvləri 14 sayılı CÇM-də monitorinq aparmış və göstərilən pozuntularla bağlı mətbuata məlumat vermişlər.

Əksər müəssisələrdə məhkumların məcburi əməyə cəlb edilməsi məsələsi araşdırılarkən Cəzaların İcrası Məcəlləsi və Daxili intizam qaydalarının müvafiq maddəsi ilə Konstitusiyaya arasında ziddiyyət müəyyən edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası

Maddə 35. Əmək hüququ

II. Hər kəsin əməyə olan qabiliyyəti əsasında sərbəst surətdə özünə fəaliyyət növü, peşə, məşğuliyyət və iş yeri seçmək hüququ vardır.

III. Heç kəs zorla işlədilər bilməz.

V. Məhkəmə qərarı əsasında şərtləri və müddətləri qanunla nəzərdə tutulan məcburi əməyə cəlb etmək, hərbi xidmət zamanı səlahiyyətli şəxslərin əmrlərinin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar işlətmək, fəvqəladə vəziyyət zamanı və hərbi vəziyyət vətəndaşlara tələb olunan işləri gördürmək hallarına yol verilir.

VI. Hər kəsin təhlükəsiz və sağlam şəraitdə işləmək, heç bir ayrı-seçkilik qoyulmadan öz işinə görə dövlətin müəyyənləşdirdiyi minimum əmək haqqı miqdarından az olmayan haqq almaq hüququ vardır.

Cəzaların İcrası Məcəlləsi

Maddə 95. Müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə və ömürlük azadlıqdan məhrum etmə növündə cəzalara məhkum olunmuş şəxslərin əməyə cəlb edilməsi

95.1. Hər bir məhkum cəzaçəkmə müəssisəsinin müdiriyyəti tərəfindən müəyyən edilmiş yerdə və işlərdə əmək fəaliyyəti ilə məşğul

olmalıdır. Cəzaçəkmə müəssisəsinin müdiriyyəti məhkumların cinsini, yaşını, əmək qabiliyyətini, sağlamlığını, imkan daxilində ixtisaslarını nəzərə alaraq, onları faydalı əməyə cəlb etməlidirlər. Məhkumlar bir qayda olaraq cəzaçəkmə müəssisələrinin istehsalat sahələrində, bu müəssisələrin normal fəaliyyətinin təmin olunması üçün nəzərdə tutulmuş təsərrüfat və məişət işlərində, habelə cəzaçəkmə müəssisələrindən kənar digər istehsalat obyektlərində müəyyən olunmuş qaydada mühafizə və təcrid olunmaqla əməyə cəlb olunurlar.

Cəzaçəkmə müəssisələrinin Daxili İntizam Qaydaları

228. Hər bir məhkum cəzaçəkmə müəssisəsinin müdiriyyəti tərəfindən müəyyən edilmiş yerdə və işlərdə əmək fəaliyyəti ilə məşğul olmalıdır. Cəzaçəkmə müəssisəsinin müdiriyyəti məhkumların cinsini, yaşını, əmək qabiliyyətini, sağlamlığını, imkan daxilində ixtisaslarını nəzərə alaraq, onları faydalı əməyə cəlb etməlidir.

Müvəkkil hesab edir ki, Cəzaların İcrası Məcəlləsi və Daxili intizam qaydalarının da nəzərdə tutulmuş müddəalar Konstitusiyanın 35-ci maddəsinə uyğunlaşdırılmalıdır.

Başçəkmələr zamanı aşkar olunmuş və MPM-i narahat edən daha bir məsələ məhkumların hüquqi yardım almaları ilə bağlı olmuşdur.

Belə ki, 8, 11, 12 və 13 sayılı CÇM-ə başçəkmələrdə bu hal müşahidə edilmişdir. Araşdırmalar zamanı müəyyən edilmişdir ki, son zamanlar heç də bütün hallarda CÇM-də azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərin vəkilləri ilə mövcud qaydalara riayət etməklə konfidensial görüşməsi üçün lazımı şərait yaradılmışdır.

PX-nin rəhbərliyinin tapşırığı ilə bir neçə müəssisədə vəkil üçün nəzərdə tutulmuş otaqlar iki hissəyə bölünərək arakəsmə ilə ayrıldığından vəkil müdafiəçisi ilə yalnız şüşə arxasından telefonla əlaqə saxlaya bilər. O, müdafiə etdiyi şəxsə hər hansı sənədi imza etdirməsi üçün müəssisənin nəzarətçisini çağırmalı və onun vasitəsi ilə bu hərəkətləri həyata keçirməlidir. Müvəkkil hesab edir ki, bu, konfidensiallığın pozulmasına və nəzarətçidən asılılığa gətirib çıxarır. Eyni zamanda həmin yerdə vəkilin müdafiə etdiyi şəxsə telefon danışığının dinlənilməməsinə də zəmanət yoxdur.

«Cəzaçəkmə müəssisələrinin daxili intizam qaydaları»nın 1 sayılı əlavəsinə əsasən, «Görüş otaqlarının təchizatı və orada olan inventarların siyahısı»

«Otaqda biri-birindən döşəmədən tavanadək şüşələnmiş arakəsmələrlə ayrılan 80 sm enində və 100 sm uzunluğunda kabinələr təşkil olunur. Arakəsmələr 85 sm hündürlüyədək plastik üz çəkilmiş taxta ilə işlənir,

yuxarısı hər birinin qalınlığı 6 mm olan ikiqat şüşə ilə tutulur. Kabinələrdə danışiq qurğuları (dinamiklər və ya telefon dəstəkləri) ilə təchiz edilmiş plastik üz çəkilmş rəflər düzəldilir. 2-3 kabina 140 sm enində təşkil olunur. *Nəzarətçinin masası, kabinələrin qulaq asılması üçün danışiq qurğuları ilə təchiz olunur, 6 kv.metr sahəsi olan ayrı otaqda şüşələnmiş arakəsmənin arxasında, kabinələri ayıran orta arakəsməyə köndələn yerləşir Kabinələrdə bir tərəfdə görüşə gəlmiş şəxslər üçün stullar, əks tərəfdə məhkumlar üçün döşəməyə bərkidilmiş kəkillər qoyulur.»*

1 saylı Əlavə vəkil otaqlarına şamil edilməsə belə, insan hüquqlarının müdafiəsi baxımından beynəlxalq və milli qanunvericiliyə ziddir. Onu da qeyd etmək istərdim ki, bu qaydanın qısamüddətli görüşə gələnlərə tətbiq edilməsi və onların danışiqqlarına qulaq asılması özəl həyata müdaxilə kimi qiymətləndirilə bilər.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası

Maddə 32. Şəxsi toxunulmazlıq hüququ

«Hər kəsin şəxsi və ailə həyatının sirtini saxlamaq hüququ vardır. Qanunla nəzərdə tutulan hallardan başqa, şəxsi və ailə həyatına müdaxilə etmək qadağandır. Hər kəsin şəxsi və ailə həyatına qanunsuz müdaxilədən müdafiə hüququ vardır. Öz razılığı olmadan kimsənin şəxsi həyatı haqqında məlumatın toplanılmasına, saxlanılmasına, istifadəsinə və yayılmasına yol verilmir. Qanunla müəyyən edilmiş hallar istisna olmaqla, heç kəs onun xəbəri olmadan və ya etirazına baxmadan izlənilə bilməz, video və foto çəkilişinə, səs yazısına və digər bu cür hərəkətlərə məruz qoyula bilməz.».

Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 153.2.5. maddəsində «şəxsə tutulduğu andan öz vəkili və qanuni nümayəndəsi ilə ləyaqətli şəraitdə və nəzarət altında təklidə görüşmək və konfidensial ünsiyyət saxlamaq imkanı yaratmaq» qeyd edilmişdir.

Eyni zamanda «Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Qanun»un 7-ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur ki, «Tutulan, həbs edilən və ya məhkum edilən şəxslərə hüquqi yardımın göstərilməsi üçün vəkil ilə təklidə görüşlər və məsləhətləşmələr üçün lazımı şərait yaradılmalı, konfidensiallıq təmin olunmalıdır.».

Beynəlxalq hüquq normalarında əsas insan hüquqlarından biri kimi qəbul olunan keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququnun əsas elementlərindən biri də vəkillə müdafiə olunanın arasında konfidensiallıq prinsipinə riayət edilməsidir.

28 oktyabr 1988-ci ildə Strasburqda Vəkillər Kollegiyası və Avropa Birliyinin hüquqşünasları birlikləri tərəfindən qəbul etdikləri «**Avropa Birliyində hüquqşünasların davranış kodeksi**» vəkillik fəaliyyətinin vacib xüsusiyyətlərindən biri kimi müvafiq şəraitin yaradılmasını göstərmişdir ki, həmin şəraitdə müdafiə olunan şəxs başqa şəxslərə açıqlamadığı məlumatları sərbəst şəkildə vəkilə xəbər versin. Yalnız bu məlumatların konfidensiallığı belə şəraiti yarada bilər. Əks halda vəkilə qarşı hər hansı bir etibardan söz gedə bilməz.

7 sentyabr 1990-cı ildə Kubanın paytaxtı Havana şəhərində «**Cinayətin qarşısını alma və təqsirkarlarla rəftarla bağlı**» BMT-in 8-ci Konqresində qəbul edilmiş «**Hüquqşünasların rolu haqqında əsas prinsiplər**»ə müvafiq olaraq, dövlətlər, müdafiə olunan şəxslər və hüquqşünaslar arasında yaranan istər məsləhətlərin, istərsə də hər hansı münasibətlərin, hüquqi yardım almaq prosesində konfidensiallığını qəbul etməyə və təmin etməyə borcludurlar. Məhz bu səbəbdən, peşəkar fəaliyyət prosesində hüquqi yardım göstərmək üçün alınan konfidensial məlumatların hansı şəraitdə alınmasına baxmayaraq, konstitusion hüquq olan keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququnu təmin etmək məqsədilə həmin məlumatların yayılmasına yol verilməməlidir.

«Məhbusların saxlanması ilə bağlı minimal standart qaydalar» cəza çəkən şəxslərə hüquqi yardımın və onun konfidensiallığının təmin olunmasını ehtiva edir. Saxlanılan və ya həbsxanaya yerləşdirilmiş məhbusa müdafiəçisi ilə görüşməsi üçün lazımı şərait yaradılmalı, məsləhət və ünsiyyət üçün vaxt və vəsait gecikdirilmədən təşkil olunmalı, maneəsiz və senzurasız tam konfidensiallıq qorunmalıdır.

Müvəkkil hesab edir ki, yuxarıda qeyd edilən halların qarşısının alınmasına, vəkillərin müdafiə etdiyi şəxslərlə konfidensial görüşünün təmin edilməsinə, «Cəzaçəkmə müəssisələrinin daxili intizam qaydaları»nın 1 sayılı əlavəsinin qanunvericiliyə uyğunlaşdırılmasına ehtiyac vardır. Bu məsələ ilə bağlı ƏN-ə müraciət edilmişdir.

ƏN-nin PX-dən daxil olmuş cavabda Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində hüquqi yardım almaq hüququ vətəndaşların əsas hüquqlarından biri kimi qeyd edilərək, vəkillərlə və ya hüquqi yardım göstərmək hüququna malik olan digər şəxslərlə görüşlərin qanunvericiliyin və məhkumlarla rəftara həsr olunmuş beynəlxalq aktların tələblərinə uyğun olaraq keçirilməsini təmin etmək məqsədilə istintaq təcridxanalarının və cəzaçəkmə müəssisələrinin rəislərinə PX rəhbərliyi tərəfindən müvafiq sərəncam göndərildiyi, vəkillərlə görüşlərin ayrı otaqlarda, konfidensiallığa riayət edilməklə keçirilməsi üçün tapşırıq verildiyi, bu sahədə işin təşkilinin nəzarətə götürüldüyü bildirilmişdir.

Müvəkkil PX-dən alınmış cavabın hər hansı bir beynəlxalq və ya milli normalara əsaslandırılmadığını, məhkumun müdafiəçisi ilə görüşünün insan ləyaqətinə hörmət edilməklə konfidensial təşkil edilməsini məqsədə müvafiq hesab edir.

Cavab məktubunda, həmçinin məhkumların qohumları və digər şəxslərlə qısa müddətli görüşlərinə gəldikdə, onların cəzaçəkmə müəssisələrinin müdiriyyətinin iştirakı ilə verilməsi qanunun, yəni Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 81.2-ci maddəsinin tələbi olduğu, məhz bu normaya istinadən Cəzaçəkmə müəssisələrinin Daxili İntizam Qaydalarında görüş otaqlarının təsviri barədə 1 sayılı Əlavədə nəzərdə tutulduğu bildirilmişdir. Eyni zamanda bildirilmişdir ki, qısa müddətli görüşlərin müdiriyyətin nümayəndəsinin nəzarəti ilə keçirilməsi məhkumların və onlarla görüşə gəlmiş şəxslərin təhlükəsizliyinin təmin olunması ilə sıx bağlıdır. Cavabda məhkumlarla rəftara həsr olunmuş aktlarda da bu məsələyə münasibətin birmənalı olmadığı, belə ki, Avropa Penitensiar Qaydalarının məhkumların xarici aləmlə təmaslarına həsr olunmuş 24.2-ci maddəsində ictimai qaydanın, təhlükəsizliyin təxmin edilməsi, cinayətlərin qarşısının alınması naminə görüşlərin verilməsi zamanı nəzarətin tətbiq olunmasının istisna edilmədiyini qeyd edilmişdir.

Müvəkkil hesab edir ki, müəssisədə görüşdə olan məhkum və onun ziyarətçisi müəssisəyə daxil olmamışdan əvvəl tam yoxlanılır və bundan sonra görüş otağına buraxılır. Burada kənardan nəzarət aparılmalı və təhlükəsizlik təmin edilməlidir. Qeyd edilən Avropa Penitensiar Qaydalarının 24.2-ci maddəsində göstərilən «zəruri olduqda» sözləri bütün məhkumlara şamil edilə bilməz.

17 sayılı CÇM-in cərimə təcridxanasında aparılmış xüsusi araşdırma zamanı bir sıra nöqsanlar aşkar edilmişdir. Həmin məsələlərin araşdırılması məqsədi ilə ƏN-ə müraciət edilmiş və nəticədə 17 sayılı CÇM-in rəisi vəzifəsini müvəqqəti icra edən polkovnik-leytenant Elşad Quliyevə iradlar bildirilməklə ciddi xəbərdarlıq edilmişdir. Sonrakı araşdırmalar zamanı məlum olmuşdur ki, E.Quliyev CÇM-in rəisi vəzifəsini müvəqqəti icra etməkdən kənarlaşdırılmışdır.

13 sayılı CÇM-ə keçirilmiş uzunmüddətli başçəkmə zamanı da kobud pozuntular aşkar edilmişdir.

Qeyd edilməlidir ki, 13 sayılı CÇM-ə MPM Qrupunun ilk başçəkməsi olmuşdur. CÇM-in cərimə təcridxanasında kameraların ölçüsü standartlara cavab vermir. Belə ki, kameralar 12 kv.m. olmasına baxmayaraq, onlar 4 nəfər üçün nəzərdə tutulmuşdur. Kameralarda kətillər məhkumların sayına uyğun deyil, bəzi yerlərdə isə bu çarpayıya bərkidilmiş taxta lövhələrlə əvəz edilmişdir.

Cərimə təcridxanasında yataq dəstlərinin yararsız olduğu, oraya salınmış

məhkumlara yorğan və döşək ağlarının verilmədiyi müəyyən edilmişdir. Üç kameranın pəncərəsində isə ümumiyyətlə şüşə olmadığı, pəncərələrin ölçüsünün standartda uyğunlaşdırılmasına ehtiyac olduğu, mətbəxdə sanitariya-gigiyena normalarına lazımi diqqət yetirilmədiyi, natəmizlik olduğu, yataqxanalardan biri istisna olmaqla, digərlərinin döşəmələrinin daşdan olduğu, pəncərələrinin ölçülərinin standartlara uyğun olmadığı, təbii işıqlandırmanın zəif olduğu, hamamda olan duşların sayının (13) ümumi məhkumların sayına uyğun gəlmədiyi, görüş otaqlarının sayının az olduğu müəyyən edilmişdir.

Eyni zamanda özünə xidmət mətbəxinin arxasında yerləşən iki otağın bağlı olması səbəbindən oraya baxış keçirmək mümkün olmamışdır. Məhkumların verdiyi məlumata əsasən, həmin otaqların birində məhkumlar üçün nəzərdə tutulmuş ərzaqlar bişirilib satılır.

Müvəkkil ƏN-ə müraciət edərək, göstərilən nöqsanların aradan qaldırılmasını, həmçinin verilmiş tövsiyələrin yerinə yetirilməsi üçün təxirəsalınmaz tədbirlərin görülməsini xahiş etmişdir. Daxil olmuş cavabda başçəkmə zamanı müəyyən edilmiş nöqsanların bir hissəsinin təsdiqini tapdığı və onların aradan qaldırılması üzrə tədbirlər görüldüyü bildirilmişdir. Belə ki, müəssisənin cərimə təcridxanasında müvafiq yaşayış sahəsi normasının gözlənilməsi məqsədi ilə bəzi kameralarda çarpayıların sayının azaldıldığı, stolların yerlərinin dəyişdirilərək döşəmədən normal hündürlükdə quraşdırıldığı, kameraların məhkumların sayına uyğun oturacaqlarla, təmiz və istifadəyə yararlı yataq ləvazimatları ilə təmin edildiyi, kameralarda istilik sisteminin tənzimləndiyi, 3 kameranın pəncərələrinə yeni çərçivə qoyulduğu, təyinatı üzrə istifadə olunmayan otaqların boşaldılaraq məhkumların ümumi istifadəsinə verildiyi bildirilmişdir. Aparılmış araşdırmanın nəticəsi PX-nin yanında müzakirə edilmiş, fəaliyyətində nöqsan və çatışmazlıqlara yol verdikləri üçün müəssisənin rəisi Bəhram Əsgərova, əməliyyat şöbəsinin rəisi Mirzəli Mehdiyevə, həmin şöbənin baş inspektoru Ceyhun Aslanova «şiddətli töhmət», rejim nəzarət şöbəsinin rəisi Hafiz Quliyevə «tutduğu vəzifəyə tam uyğun olmaması barədə xəbərdarlıq», həmin şöbənin inspektorları İlqar Ramazanova, Fariz Əliyevə, eləcə də müəssisənin əməkdaşları Rəşad Sultanova və Samir Qarayevə «ciddi xəbərdarlıq» elan edilmiş, məhkumların saxlanmasına, məhkumlar üçün nəzərdə tutulmuş yardımçı otaqların təyinatı üzrə istifadə olunmasına, habelə təsərrüfat və məişət xidməti işlərinə məhkumların seçilməsi işinə nəzarətin gücləndirilməsi PX-nin aidiyyəti əməkdaşlarına tapşırılmışdır.

Göstərilən müəssisələrlə yanaşı, Müvəkkil hesab edir ki, PX-nin Məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisələrinin vəziyyətində də əsaslı dönüş edilməsinə ehtiyac vardır. Araşdırmalar zamanı bu tip müəssisələrin

standartlara cavab vermədiyi müəyyən edilmişdir.

Qeyd edilən nöqsanlarla yanaşı, CÇM-də müsbət dəyişikliklər də olmuşdur. Belə ki, 8 sayılı CÇM-də xeyli inşaat işləri aparılmış, kameraların döşmələri taxta ilə əvəz olunmuşdur. Cari ildə məhkum yataqxanalarının qızdırılması məqsədi ilə yeni qazanxananın istifadəyə verildiyi, orada saxlanılan şəxslərin şəraitinin yaxşılaşdırılması məqsədi ilə məişət soyuducuları, kompyuter dəstləri, paltaryuyan maşınlar və tennis stolu məhkumların istifadəsinə verilmişdir.

12 sayılı CÇM-ə başçəkmə zamanı 2010-cu ildə verilmiş bir sıra tövsiyələrin icra edildiyi, əməkdaşların məhkumlarla rəftarında müsbət dəyişiklər müşahidə edilmişdir. Burada məhkumlarla rəftar məsələsinin artıq tənzimləndiyi, abadlıq işlərinin aparıldığı, xüsusi narahatlıq doğuran yataqxanaların isidilməsi məsələsi həll edilmişdir. Son baş çəkmə zamanı verilmiş tövsiyələrin icrası ilə bağlı təqdim olunmuş məlumatda artıq cərimə təcridxanasındakı 7 kameradan və 4 kamera tipli otaqdan 1 çarpayı çıxarıldığı, hər məhkum üçün yaşayış sahəsinin 4 kv.m olmaqla təmin edilərək normaya uyğunlaşdırıldığı bildirilmişdir. Eyni zamanda məhkumlar üçün bir məişət otağının yaradıldığı, 30 dekabr 2011-ci il tarixindən isə vakant olan həkim psixiatr-narkoloq vəzifəsinə əməkdaş qəbul edildiyi bildirilmişdir.

4 sayılı CÇM-ə başçəkmə zamanı oraya təyin olunmuş yeni rəhbərliyin xeyli iş görərək məhkum qadınların etimadını qazandığı məlum olmuşdur.

10 sayılı CÇM-də də kanalizasiya və su xətti yenidən çəkilmiş, hər bir yataqxana binasında ayaq yolları tikilmiş, tibb hissəsi və görüş otaqları təmir edilmiş, məhkumların ailələri ilə əlaqə saxlamaları üçün telefonların sayı 6-ya çatdırılmışdır. Burada cəza çəkən 50-dək məhkumla təkbətək söhbət zamanı (23 nəfər cərimə təcridxanasında olanlar da daxil olmaqla) onlar şəraitdən və müəssisə əməkdaşlarının onlarla rəftarından şikayət etməmişlər. Sənədlərlə tanışlıq zamanı müəssisədə xüsusi vasitələrin tətbiqinin və məhkumların intizam qaydasında cəzalandırılmasının 2011-ci ildə minimuma endirilməsi müsbət qiymətləndirilmişdir.

7 sayılı CÇM-ə başçəkmə zamanı 2010-cu ildə aşkar edilmiş nöqsanlarla bağlı verilmiş tövsiyələr araşdırılmışdır. Son başçəkmə zamanı vəziyyətin müsbət istiqamətdə dəyişdiyini müşahidə edilmişdir. Burada saxlanılan məhkumlarla (22 nəfər cərimə təcridxanasında, 32 nəfər isə ümumi yaşayış sahəsində) söhbət zamanı onlar məhkumlarla rəftar və tibbi təminat məsələlərinin xeyli yaxşılaşdığını söyləmişlər. Bundan başqa, müəssisədə abadlıq işlərinin aparıldığı, təmizliyə riayət olunduğu, bəzi yerlərin təmir edildiyi müşahidə edilmişdir. Bununla yanaşı, məhkumların yaşayış sahəsində sıxlığın olmasının xüsusi narahatlığa səbəb olması diqqəti cəlb etmişdir. Alınmış cavab məktubunda artıq bu məsələnin həll edildiyi və yaxın vaxtlarda

(2012-ci ilin I rübündə) 7 sayılı CÇM-dən, o cümlədən digər ciddi rejimli CÇM-lərdən bir qrup məhkumun 12 sayılı CÇM-ə köçürülməsinin təmin ediləcəyi bildirilmişdir. Yeri gəlmişkən, qeyd edilməlidir ki, əvvəllər ümumi rejimli müəssisə olan 12 sayılı CÇM-in rejimi dəyişdirilərək ciddi rejimli müəssisəyə çevrilmişdir.

11 sayılı CÇM-ə başçəkmə zamanı cərimə təcridxanasında saxlanılan məhkumlarla bağlı xüsusi araşdırma aparılmış, məhkumlara qarşı xüsusi vasitələrin tətbiqinin azaldılması müsbət hal kimi dəyərləndirilmişdir. Bundan başqa, müəssisəyə əvvəlki başçəkmə ilə müqayisədə müsbət dəyişikliklərin olduğu, belə ki, cərimə təcridxanası, görüş otağı, klub, kitabxana, yeməxana və hamam əsaslı təmir olunmuşdur. Bu cür müsbət dəyişiklər 2, 6 və 15 sayılı CÇM-lərdə də müşahidə edilmişdir.

2.1.3. Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin İstintaq təcridxanası

Qeyd edilməlidir ki, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin və Naxçıvan Muxtar Respublikasının Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin hər birinin nəzdində 1 İstintaq təcridxanası olmaqla ümumilikdə 2 İstintaq təcridxanası fəaliyyət göstərir. Həmin təcridxanalar şübhəli və təqsirləndirilən şəxslərin saxlanılması üçün nəzərdə tutulmuşdur. Orada saxlanılan şəxslərin hüquq və vəzifələri Cinayət-Prosessual Məcəlləsi ilə tənzimlənir.

Ötən məruzədə bildirildiyi kimi, Müvəkkil MTN-ə müraciət edərək, ölkə Prezidentinin müvafiq Sərəncamı ilə Fakültativ Protokolda nəzərdə tutulmuş MPM funksiyalarını həyata keçirən təsisat qismində məhz Müvəkkilin müəyyən edildiyini, bu funksiyaları həyata keçirməsi məqsədilə MPM Qrupu yaradıldığını bildirmiş və həmin qrupun üzvlərinin siyahısını təqdim etməklə onların MPM üçün müəyyən olunmuş mandata əsasən, MTN İstintaq təcridxanasına maneəsiz buraxılışının təmin edilməsi barədə göstəriş verilməsini xahiş etmişdir.

2011-ci ildə MPM tərəfindən MTN-nin İ.s.t.-na 2 başçəkmə həyata keçirilmişdir. Bu başçəkmələr zamanı Müvəkkil və MPM qrupunun üzvləri təcridxanada mövcud vəziyyətlə maraqlanmış, eləcə də orada saxlanılan təqsirləndirilən şəxslərlə görüşmüş və söhbət aparmışlar. Orada olan şəxslər saxlanma şəraiti ilə əlaqədar şikayətlərinin olmadığını, təcridxanada onlara qarşı hər hansı qeyri-qanuni rəftara yol verilmədiyini qeyd etmiş, qidalanma və tibbi xidmətdən razı olduqlarını bildirmişlər.

Cari ildə də MTN İ.s.t.-də saxlama rejiminin və həbsdə saxlanılanların maddi, sosial-məişət və tibbi-sanitariya təminatının daha da yaxşılaşdırılması və onların hüquqlarının qorunması sahəsində əməli tədbirlərin həyata keçirilməsi davam etdirilmişdir.

Məlum olmuşdur ki, tutulan şəxslərin MTN İ.s.t.-ə daxil olduqları vaxt

təcridxananın tibbi-sanitar yardımını xidmətinin üzvləri tərəfindən gecikmədən müayinə olunurlar. Təcridxananın tibbi yardım xidmətinin işi ancaq xəstələri müalicə etməklə məhdudlaşmır, onlar həmçinin sosial və profilaktik tədbirlər də həyata keçirmişlər. Həbsdə saxlanılanların tibbi müayinəsində və müalicəsində zərurət yarandıqda MTN poliklinikasının bütün mütəxəssislərindən və ƏN-nin stasionar müalicə müəssisələrindən istifadə olunur və bu sahədə işlərin daha da yaxşılaşdırılması və xəstələrin pulsuz dərman ləvazimatları ilə təmin edilməsi üçün mütəmadi olaraq lazımi tədbirlər görülür.

2011-ci ildə görülmüş işlərlə bağlı MTN-dən alınmış məlumatda bildirilmişdir ki, MTN tərəfindən həyata keçirilən cinayət təqibi prosesində iştirak etmiş bütün şəxslərin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında təsbit edilmiş insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarına riayət olunması tam təmin edilmiş, onların hüquqlarının pozulması hallarına yol verilməmişdir. Tutulmuş və ya həbs olunmuş bütün şəxslər İ.s.t.-yə daxil olduqları vaxt təcridxanada daim fəaliyyət göstərən tibb işçiləri tərəfindən müayinədən keçirilir, hər bir saxlanılan şəxs üçün fərdi tibb kitabçası açılır. Həbsdə saxlanılanların qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş qaydada öz vəkilləri ilə görüşməsinə, eləcə də dövlət orqanlarına, Müvəkkilə, ictimai təşkilatlara və digər vəzifəli şəxslərə ərizə, şikayət və məktubla müraciət etmələrinə şərait yaradılmışdır. O da bildirilmişdir ki, Müvəkkilə, MPM, eləcə də bu sahədə fəaliyyət göstərən beynəlxalq və yerli qeyri hökumət təşkilatlarının nümayəndələrinin mütəmadi əsaslarla həbsdə saxlanılanlarla maneəsiz və əvvəlcədən xəbərdarlıq etmədən İ.s.t.-yə daxil olmaq və saxlanılan şəxslərlə görüşmək və təkbətək söhbət etmək, onların təcridxanada saxlanmasının qanuniliyini təsdiq edən sənədlərlə tanış olmaq hüquqları tam təmin edilmişdir.

2011-ci ildə MPM-dən başqa, yerli QHT nümayəndələri 10 dəfə, Beynəlxalq Qızıl Xaç Komitəsinin nümayəndələri 4 dəfə İ.s.t.-da olmuş, orada saxlanılan şəxslərlə görüşüb söhbət aparmışlar. Başçəkmə aparan şəxslər tərəfindən saxlanma şəraiti, sosial-məişət və tibbi-sanitariya məsələləri barədə şikayətin qeydə alınmadığı, saxlanılanlara qarşı işgəncə, qəddar, qeyri-insani rəftar hərəkətlərinin və insan ləyaqətini alçaldan digər davranış faktlarının müəyyən edilmədiyi bildirilmişdir.

Müvəkkil hesab edir ki, MTN-nin İ.s.t.-nin vəziyyəti, saxlama şəraiti, eləcə də məhbuslarla rəftar qənaətbəxş səviyyədə olmuş və şərait müasir tələblərə cavab verir.

2.1.4. Müdafiə Nazirliyinin müəssisələri

Müdafiə Nazirliyində MPM-in yurisdiksiyasının şamil olduğu 11 müəssisə vardır. Buraya N sayılı İntizam xarakterli hərbi hissə və hərbi polis idarəsinin 10 hauptvaxtı daxildir.

Aparılmış araşdırmalar nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, bu hauptvaxtlardan hazırda 3-ü fəaliyyət göstərir. Digərlərinin fəaliyyəti müvəqqəti olaraq dayandırılmışdır. Fəaliyyət göstərən hauptvaxtlar Gəncə, Sumqayıt və Bərdə qarnizonlarının, fəaliyyətini müvəqqəti dayandırmışlar isə Bakı, Yevlax, Kürdəmir, Qazax, Lənkəran, Beyləqan və digər hərbi polis idarələrinin hauptvaxtlarıdır.

MN-in nəzdində olan belə müəssisələrə 2011-ci ildə 3 başçəkmə həyata keçirilmişdir. Həmin başçəkmələrdən biri hərbi hissəyə, digərləri isə fəaliyyət göstərən və fəaliyyəti müvəqqəti dayandırılmış hauptvaxtlar olmuşdur. Başçəkmələrdə MPM qrupunun hərbi sahədə təcrübəsi olan mütəxəssisləri və hüquqşünas iştirak etmişdir.

İntizam xarakterli hərbi hissənin fəaliyyəti Cəzaların İcrası Məcəlləsi ilə, hərbi polis hauptvaxtlarının fəaliyyəti isə Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin Qarnizon və qarovul xidmətləri nizamnaməsinin 4 sayılı əlavəsi ilə tənzimlənir.

MPM Qrupu tərəfindən Müdafiə Nazirliyinin İntizam xarakterli hərbi hissəsinə keçirilmiş başçəkmə zamanı mövcud vəziyyət, cəza çəkən hərbi qulluqçuların saxlanma şəraiti, onlarla rəftar və profilaktik tədbirlərin aparılması səviyyəsi və digər məsələlər araşdırılmışdır.

Əvvəlki başçəkmələrlə müqayisədə son səfər zamanı müsbət dəyişikliklərin olduğu, xüsusilə də 2010-cu il 13 oktyabr tarixində verilmiş tövsiyələrin nəzərə alınaraq bir sıra tədbirlər görüldüyü müəyyən edilmişdir. Belə ki, görülmüş müsbət işlər sırasında hərbi hissənin tibb məntəqəsi əsaslı təmir edilərək istifadəyə verilmiş, əsgərlərə təcili tibbi yardım göstərilməsi işi təkmilləşdirilmişdir.

İntizam xarakterli hərbi hissədə ümumi seçim qaydasında qəbul edilmiş 30-dan artıq məhkumla söhbət zamanı müəssisə əməkdaşlarının pis rəftarı ilə bağlı müraciət qeydə alınmamışdır.

Görülmüş müsbət işlərlə yanaşı, həmçinin bir sıra pozuntular da aşkar edilmişdir. Belə ki, İntizam xarakterli hərbi hissədə olan məhkumların geyimlərinin keyfiyyətinin qeyri-qənaətbəxş olduğu, geyimlərin məhkumlar tərəfindən açıq və soyuq havada əllə yuyulduğu müəyyən edilmişdir.

Həmin müəssisədə eyni cinayət işi üzrə qarşılıqlı formada məhkum olunmuş (zərərçəkmiş və müttəhim kimi) 6 nəfər şəxsin saxlanıldığı müəyyən edilmişdir ki, bu da həmin şəxslərin təhlükəsizliyi baxımından qəbul edilməzdir və Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 12-ci maddəsinin «Məhkumların şəxsi təhlükəsizlik hüququ» tələblərinə ziddir. Barələrində çıxarılmış məhkəmə hökmləri qanuni qüvvəsini alanadək N saylı hərbi hissəyə digər hərbi hissələrdən ezam edilmiş 9 nəfərin olduğu müəyyən edilmişdir ki, bu da Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 171.1-ci maddəsinin tələblərinə uyğun deyildir.

Cinayət-Prosessual Məcəlləsi –

Maddə 171. Komandanlığın müşahidəsi altına vermə

171.1. Komandanlığın müşahidəsi altına vermə qətimkan tədbiri qismində şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin xidmət etdiyi və ya toplanışlar keçdiyi hərbi hissə və ya birləşmə komandirinin, hərbi müəssisə rəisinin üzərinə bu şəxsin ictimai qaydaya riayət etməsi, cinayət prosesini həyata keçirən orqanın çağırışına gəlməsi və digər vəzifələri icra etməsi də daxil olan davranışını təmin etmə vəzifəsinin qoyulmasından ibarətdir.

Bu şəxslər barələrində çıxarılmış məhkəmə hökmləri qanuni qüvvəsini alanadək xidmətlərini həmin hərbi hissənin şəxsi heyəti ilə birlikdə davam etdirirlər. Nəzərə almaq lazımdır ki, belə hallar həmin şəxslərin sonradan cəzəçəkmə yerinə köçürüldükdə N sayılı hərbi hissənin hərbi qulluqçularının nəzarəti altında onların islah olunmalarına mənfi təsir göstərə bilər.

Qeyd edilməlidir ki, məhkumların yaşadıkları yataqxanalar və digər binalar hələ də qış mövsümündə təyin olunmuş qaydada dizel yanacağı ilə qızdırılır.

Sumqayıt Qarnizonu Hərbi polisinin hauptvaxtına uzunmüddətli başçəkmə zamanı həmin müəssisənin bütün obyektlərinə baxış keçirilmiş, saxlanma şəraiti, məhkumlara və intizam qaydasında saxlanılanlara qarşı rəftar halları araşdırılmışdır.

Hauptvaxtda həyata keçirilmiş başçəkmə zamanı orada şəraitin standartlara cavab vermədiyi müəyyən edilmişdir. Belə ki, bütün kameraların döşəmələri betondandır, kameralarda pəncərələrin ölçüsü normalara cavab verməyən və təbii işıqlanma zəifdir.

Sumqayıt QHP-nin hauptvaxtında saxlanılan 24 nəfərlə söhbət zamanı onlar rəftarla bağlı şikayət etməmişlər.

Başçəkmə zamanı bəzi kameralarda saxlanılan şəxslərin yerləşdirilməsində də neqativ halların olduğu müəyyən edilmişdir. Belə ki, hauptvaxtda hər birində 4 nəfərin saxlanması nəzərdə tutulan 6 əsgər kamerası olduğu halda, 1-ci kamerada 5 nəfərin saxlanıldığı, 5-ci kamerada isə 1 nəfərin saxlanıldığı müəyyən edilmişdir. Hauptvaxtda zabitlər üçün nəzərdə tutulan kameranın sanitariya qovşağı yarasız vəziyyətdədir.

Ümumiyyətlə, Sumqayıt Qarnizonu Hərbi polisinin inzibati binasının və hauptvaxtının əsaslı təmirə ehtiyacı vardır.

Qeyd edilməlidir ki, MPM Qrupunun üzvləri tərəfindən hər iki müəssisədə həyata keçirilmiş başçəkmənin nəticələri respublika hərbi polis idarəsinin rəisi ilə müzakirə edilmiş və Müvəkkil MN-ə müraciət edərək, qeyd edilən çatışmazlıqların aradan qaldırılması istiqamətində müvafiq tədbirlərin

görülməsini tövsiyə etmişdir.

Alınmış cavabda göstərilən iradların bir qisminin aradan qaldırıldığı bildirilmişdir.

2.1.5. Təhsil Nazirliyinin müəssisələri

Təhsil Nazirliyinin MPM-in yurisdiksiyasının şamil olunduğu 41 müəssisə vardır. Bu müəssisələrə Oğlanlar üçün açıq tipli xüsusi təlim-tərbiyə müəssisəsi, Quba xüsusi peşə məktəbi, digər internat müəssisələri və uşaq evləri aiddir.

Araşdırmalar zamanı müəyyən edilmişdir ki, TN-də olan 39 müəssisədən 15-i ümumtəhsil internat məktəbləridir ki, bu müəssisələrin ikisində hazırda ümumiyyətlə uşaq gecələmir. 13 müəssisədə təhsil alan 3910 şagirdədən yalnız 997 nəfəri həftənin beş günü müəssisədə gecələyir və həftə sonu evə gedir.

Sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlar üçün 14 internat məktəbində təlim-tərbiyə alan 3843 nəfərdən 2324 nəfəri müəssisədə təhsil alaraq dərstdən sonra evə gedirlər. Uşaqların müəssisələrə yerləşdirilməsinin əsas səbəbi onların xüsusi təhsilə olan ehtiyacı, eyni zamanda ailələrinin aztəminatlı olmasıdır. Müəssisədə gecələyən 1519 uşağın əksər hissəsi də həftə sonları evlərinə gedir. Uşaq evlərində yetim və valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqlar üçün internat məktəblərində 447 nəfər təhsil alır ki, onlardan 436 nəfəri müəssisədə gecələyir.

MPM Qrupu tərəfindən 2011-ci il ərzində TN-nin müvafiq müəssisələrində 5, o cümlədən 1, 2 və 3 saylı Uşaq evlərinə, habelə digər xüsusi internat məktəbinə başçəkmələr həyata keçirilmiş, oradakı şərait, uşaqların qidalanması, onlara göstərilən tibbi yardımın və asudə vaxtlarının təşkili vəziyyəti diqqət mərkəzində saxlanılmışdır. Bu tip müəssisələrə başçəkmələr zamanı MPM Qrupunun digər mütəxəssisləri ilə yanaşı, psixoloqun müntəzəm iştirakı da təmin edilmişdir.

MPM-in mandatu nəzərə alınaraq, ilk vəzifə uşaqlara qarşı yol verilmiş kobud rəftar hallarını müəyyən etmək, eyni zamanda onların yaşayış şəraitinə, qidalanmasına, təlim-tərbiyəsinə və müalicəsinə yaxından nəzarət etməkdir, belə ki, bu sahədə mövcud nöqsanlar «qeyri-insani və ləyaqəti alçaldan» hərəkətlərə səbəb ola bilər.

Sakinlərin yaşayış şəraiti. 1 və 2 saylı uşaq evlərinin istilik və təhlükəsizlik sistemi, yataq və oyun otaqları, idman, musiqi, əmək, fizioterapiya otaqları, mətbəxi və yemək otaqları, həmçinin həyətəni sahəsi Avropa standartlarına uyğun olaraq təmir edilmiş və müasir avadanlıqlarla təmin edilmişdir. Hər iki uşaq evinin böyük, səliqəli, yaşıllığı olan həyətəni sahələri vardır.

Hər iki müəssisənin sakinlərinin sıxlığının normada olduğu, müəssisənin yaxşı vəziyyətdə saxlanılması və gigiyenik normalara riayət edilməsi

müşahidə edilmişdir. Otaqların işıqlandırılması və havalandırılması lazımı səviyyədədir. Lakin 3 sayılı uşaq evinin uşaq bağçası üçün nəzərdə tutulmuş binada yerləşməsi bir sıra çətinliklər yaradır. Belə ki, yataq otağında yer olmadığından çarpayıların bir qismi məşğələ otağında yerləşdirilmiş, bu isə otaqda sıxlıq yaratmışdır.

Ümumiyyətlə, uşaq evlərində bir qrupda 25 nəfərin olması, eyni zamanda xidmət personalının sayının az olması işin keyfiyyətini aşağı salır.

3 sayılı Uşaq Evində olarkən rəhbərlik tərəfindən bildirilmişdir ki, müəssisədə saxlanılan uşaqların sayı cəmi 110 nəfərdir, başçəkmə zamanı isə uşaqların faktiki sayı 60 nəfər olmuşdur.

Adıçəkilən uşaq evinin bəzi otaqlarında nəmişlik müşahidə edilmişdir. Müəssisənin rəhbərliyi bunu binanın zirzəmisində daim suyun olması ilə əlaqələndirmişdir.

Kargüzarlıq və sənədləşmə işi. Hazırda uşaq evləri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 1994-cü il 19 sentyabr tarixli, 339 sayılı qərarı ilə təsdiq edilmiş «Uşaq evlərinin nümunəvi Əsasnaməsi»nə müvafiq surətdə fəaliyyət göstərir.

Başçəkmə zamanı internat evlərinin kargüzarlıq və sənədləşmə işi ilə tanışlıq zamanı məlum olmuşdur ki, uşaqların adı, soyadı, atasının adı, doğulduğu yer və tarix, uşaq evinə daxil olması (səbəbi), valideynləri haqqında, habelə internata daxil olma və çıxma tarixi haqqında məlumat verən qeydiyyat kitabı mövcud deyildir. Ümumi vəziyyətlə tanış olmaq üçün əmr kitabı, uşağa məxsus sənədlər qovluğu (şəxsi iş) və qrupların jurnalları vardır. Bu da hərtərəfli məlumatın əldə etməsində çətinliklər törədir.

Müvəkkil hesab edir ki, uşaqlar barədə məlumatlar, o cümlədən uşaq evinə düşmənin səbəbi, habelə internata daxil olma və çıxma tarixi haqqında məlumat verən qeydiyyat kitabının və ya kompüterdə məlumat bazasının yaradılması sənədləşmə işinin keyfiyyətini artırma bilər.

Rəftar. Uşaqlarla söhbət zamanı bildirilmişdir ki, onlar uşaq evinin rəhbərliyi, müəllimlər və tərbiyəçilər tərəfindən uşaqlara qarşı hər hansı bir kobud rəftara məruz qalmamışlar.

Ünsiyyət zamanı bir neçə uşaqda apatiya, iştahsızlıq, ətraf mühitə biganəlik, ümitsizlik və ya daxili aqressiya müşahidə olunmuşdur. Bəzi uşaqların isə ünsiyyətə, dinlənməyə, başa düşülməyə, mənəvi dəstəyə tələbat vardır. Belə uşaqlara peşəkar, fərdi yanaşma təmin olunmadıqda, vaxtında tədbirlər görülmədikdə uşağın istər təhsilində, istərsə də tərbiyəsində, eyni zamanda şəxsiyyət kimi formalaşmasında fəsadlar ola bilər.

Müvəkkil hesab edir ki, uşaq evlərinə işə qəbul edərkən, işçilərin, xüsusilə də rəhbər vəzifə tutan şəxsin səriştəliliyi, peşəkarlığı, şəxsi keyfiyyətləri nəzərə alınmalı, hüquqşünas və psixoterapevt ştatının açılması, uşağın maraqlarını müdafiə edən vəkillik xidmətinin əlçatan olması, uşaqların

mənəvi tələbatının ödənilməsi məqsədilə müəssisəyə ictimai təşkilatların, savadlı ilahiyatçıların, peşəkar sosial işçilərin dəvət olunması məqsədmüvafiqdir.

Müalicə. Uşaqların müayinə və müalicəsi məsələsi araşdırılarkən bu sahədə problemin olmadığı, onların özəl klinikalarda təmənnəsiz müalicə olunduğu, dərman preparatlarında da heç bir çatışmazlığın olmadığı müəyyən edilmişdir.

MPM Qrupunun üzvləri tərəfindən eyni zamanda bəzi vaxtı keçmiş dərmanların olduğu aşkarlanaraq müəssisə rəhbərliyi məlumatlandırılmış və həmin dərmanlar yığışdırılmışdır. Müəssisə rəhbərliyi pasiyentə dərman verərkən mütləq onun tarixinə baxıldığını və uşaqların sağlamlıq vəziyyətinə və onların tibbi müayinədən keçirilməsinə xüsusi diqqət yetirildiyini bildirmişdir.

İçməli su təminatı. Uşaqlar gün ərzində təmiz, içməli su ilə təmin olunurlar. Lakin 25 uşağa bir neçə fincan vardır. Bu da gigiyenik cəhətdən düzgün deyildir.

Müvəkkil hesab edir ki, su içmək üçün hər uşağın fərdi fincanı olmalı, yaxud birdəfəlik qablardan istifadə olunmalıdır.

Təhsil və təlim-tərbiyə. Uşaqların həyat şəraiti qənaətbəxşdir, otaqlarda televizor və rəflərə səliqə ilə düzülmiş oyuncaqlar vardır. Otaqlara baxış keçirərkən oyuncaqlardan istifadə edilməsi müşahidə olunmamış, burada daha çox televizora baxıldığı diqqəti cəlb etmişdir. Məlum olmuşdur ki, uşaqlarla keçirilməsi nəzərdə tutulan məşğələlərin gedişi və nəticəsi yazılmır, uşaqların kollektiv və ya fərdi qaydada cəlb olunduğu məşğuliyyətlər haqqında heç bir qeydiyyat aparılmır.

Məktublaşma və ziyarətçilər. Uşaqların qohumlarla, məktəb dostları ilə əlaqə saxlaması və ya hüquqları pozularkən Təhsil Nazirliyinə və ya Müvəkkilə müraciət etmələri üçün sərbəst şəkildə istifadə edə biləcəyi telefon aparatı heç bir uşaq evində aşkarlanmamışdır. Bu da uşaqların hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırılması kimi qiymətləndirilə bilər.

Müvəkkil hesab edir ki, hər hansı məhdudiyyət və ya qadağa qoyulmadan uşağın fərdi qaydada istənilən bir şəxsə məktub yazmaq, telefon yaxud elektron poçt vasitəsilə əlaqə saxlamaq imkanı olmalıdır.

Başçəkmə həyata keçirilmiş hər 3 müəssisənin əsaslı təmir edilməsi, maddi-texniki təminatının yaxşılaşdırılması, büdcəsinin, xüsusilə də ərzaq və tibbi ləvazimat üçün xərclərin artırılması müsbət hal kimi qiymətləndirilmiş, eyni zamanda pozuntu hesab edilən hallarla bağlı TN-ə müraciət edilmişdir.

TN-dən alınmış cavabda hər bir tövsiyə ilə bağlı araşdırma aparıldığı və araşdırmanın nəticəsi olaraq, müvafiq işçilərin olmamasının ştatla əlaqələndirildiyi, uşaqların telefon əlaqələri yaratmaları üçün tibb otağında təşkil edilmiş telefondan istifadə etdiyi, eyni zamanda hər bir uşaq üçün fərdi plastik stəkanların ayrıldığı bildirilmişdir.

2.1.6. Səhiyyə Nazirliyinin müəssisələri

Səhiyyə Nazirliyinin MPM-in yurisdiksiyasının şamil olduğu 22 müəssisə vardır. Bu müəssisələrə psixiatriya xəstəxanaları, ruhi-əsəb dispanserləri, Psixonevroloji uşaq evi, digər uşaq və körpələr evləri aiddir (*bax: Əlavə 1, cədvəl 1*).

Artıq qeyd olunduğu kimi, 2011-ci il ərzində SN-in müvafiq müəssisələrində MPM tərəfindən 6 başçəkmə həyata keçirilmişdir. Qeyd edilməlidir ki, bir neçə başçəkmədə Müvəkkilə yanaşı SN-nin baş psixiatri G.Gəraybəyli habelə yerli icra hakimiyyətinin nümayəndələri də iştirak etmişdir.

Səhiyyə Nazirliyinin 1 saylı Respublika Psixiatriya Xəstəxanasında həyata keçirilmiş başçəkmə zamanı bir sıra müsbət hallar, yeniliklər qeydə alınsa da, bəzi qüsurlar və nöqsanlar, çatışmazlıqlar və qanun pozuntularına yol verilməsi halları da aşkar edilmişdir.

Qeyd edilməlidir ki, bu müəssisəyə Müvəkkil və MPM Qrupunun üzvləri tərəfindən 2010-cu ildə həyata keçirilmiş başçəkmə zamanı verilmiş tövsiyələrin bir çoxunun nəzərə alındığı, yeni korpusların tikildiyi, abadlıq işlərinin aparıldığı da müşahidə edilmişdir. Təmir olunmuş korpusların şəraitinin müasir standartlara uyğun olması, SN tərəfindən xəstəxananın əsaslı təmir proqramına salınması, bu proqrama əsasən, 7, 8 və 13 saylı, həmçinin infeksiya və narkoloji şöbələrin əsaslı təmirinin də nəzərdə tutulması, şöbələrin su təminatının daimi olması və 3 il ərzində xəstəxananın bütün korpuslarının istiliklə təmin olunması müsbət qiymətləndirilmişdir. Xəstələrin geyimi müalicə prosesinin bir hissəsini təşkil etdiyi üçün onların fərdi paltar və şəxsi gigiyena vasitələri ilə təmin olunmaları müsbət dəyərləndirilmişdir.

Baxış keçirilən bütün şöbələrdə sıxlıq müşahidə olunmuş, yataq otaqlarında dolabların sayının çarpayıların sayına uyğun olmadığı müşahidə edilmişdir. Xəstəxananın baş həkimi təmir işlərinə görə 300 xəstənin başqa şöbələrdə yerləşdirildiyini, 365 nəfər xəstənin isə qohumları olmaması səbəbindən müəssisədə daimi yaşadığını bildirmişdir.

Xəstəxananın ərazisində xəstələrin istirahəti üçün həyətlərində abadlaşma işlərinin aparıldığını, lakin baxış keçirən müddətdə bir neçə xəstənin qızmar günəş altında həyətyanı sahədə başı açıq halda işlədiyini müşahidə etmişlər.

MPM üzvləri xəstələrin sağlamlığına zərər vura biləcək məqamlara nəzarəti artırmağın vacibliyini baş həkimin diqqətinə çatdırmışlar.

Rəhbərliyin dediyinə görə, xəstələrin dərman preparatları və ərzaq məhsulları ilə təminatı sahəsində heç bir problem yoxdur. Müşahidələr göstərdi ki, dərmanlar hərərəti müəyyən edilmiş qaydada tənzimlənməyən

otaqlardakı şkaflarda saxlanılır ki, bu da onların saxlanma qaydalarına uyğun olmadığı üçün keyfiyyətinə təsir göstərməyə bilməz.

İşçi heyəti arasında sosial işçilərin olmaması və psixoloqların azlığı xəstələrin sosial və psixoloji reabilitasiyasına yönəldilmiş tədbirləri həyata keçirməkdə çətinlik törədir. Eyni zamanda müşahidə edilmişdir ki, işçi heyətinin böyük qismi gənc mütəxəssislərdir məsələn, yeniyetmələr şöbəsində işləyən psixiatr bir illik təcrübəyə malikdir. Müəssisənin baş həkiminin dediyinə görə, işlədiyi dövrdə işinin öhdəsindən gələ bilməməsi səbəbindən 636 işçidən 346 nəfərini işdən çıxarmışdır.

Müvəkkil hesab edir ki, ruhi xəstələrə qayğı göstərə biləcək tibb heyətinin arasında təcrübəli psixiatr və tibb bacılarının çatışmazlığı göstərilən xidmətin keyfiyyətinə mənfi təsir göstərə bilər.

Təqdirəlayiq haldır ki, tibb heyəti vaxtaşırı ixtisasartırma kurslarına cəlb edilir, habelə ezamiyyətə getmələri üçün şərait yaradılır, məsələn, bu yaxınlarda gənc psixiatr Türkiyədə təlimlərdə iştirak etmiş, əmək terapiyası üzrə öyrəndiklərini tətbiq etməyə başlamış, habelə işçilərin bilik və bacarıqlarının artırılması məqsədilə müəssisəyə Almaniyadan ekspert dəvət olunmuşdur.

Təmir olunmamış 7-ci şöbəyə keçirilən baxış zamanı korpuslarda xəstə sıxlığı, yaşayış və müalicə üçün qeyri-kafi şərait, antisanitariya, işıqlanma sisteminin zəif və havalandırmanın isə qeyri-qənaətbəxş olması müəyyən edilmişdir. Belə ki, bu şöbənin xəstələri dəhlizdə qoyulmuş çarpayılarda yatır, sanitariya qovşaqlar yararsız vəziyyətdədir. Daha acınacaqlı vəziyyət isə təcrid etmə otağında qeydə alınmışdır. Həmin otaqda işıqlanma və havalandırma üçün pəncərənin olmaması, kəskin, xoşagəlməz qoxunun olması qeydə alınmışdır. Otağın divarları natəmiz, döşəməsi isə pis vəziyyətdədir. Həmin xəstələr uzun müddət orada saxlanılmaqla təmiz havaya çıxarılmırlar.

Müvəkkil hesab edir ki, hərəkəti məhdudlaşdırıcı üsulların tətbiqinin səbəbi həkimlərin öz vəzifəsini və xəstələrin öz hüquqlarını yaxşı bilməmələrindən irəli gəlir. Hərəkəti məhdudlaşdırıcı və təcrid olunma üsullarının daha sıx tətbiq edilməsi təkcə bəzi həkimlərin hazırlıq səviyyəsindən, təcrübəsinin az olmasından, xəstələrin diaqnozundan və ya palatadakı vəziyyətdən deyil, habelə xəstəxana heyətinin «mədəniyyət və münasibətindən» də irəli gəlir.

4 sayılı qadın şöbəsində araşdırma apararkən məlum olmuşdur ki, 15 yaşlı F. 3 sayılı uşaq evindən gətirilmiş və burada sosiallaşmış davranış pozuntusu diaqnozu ilə stasionar müalicə almışdır. Onun yaşlı qadınlarla bir otaqda yerləşdirilməsinin səbəbi araşdırıldıqda, xəstəxanada yeniyetmə qızlar üçün xüsusi şöbənin olmadığı bildirilmişdir.

Şöbələrdə təklif və şikayətlərin qəbulu məqsədilə qutuların asılmasını, eləcə də əksər şöbələrdə radio və televizorların qoyulmasını da müsbət hal

kimi göstərmək olar. Lakin xəstələr telefon aparatından sərbəst istifadə edə bilmir, bunun üçün işçilərə içməli sudan da istifadə etmək üçün isə sanitarkaya müraciət etməli olurlar. Halbuki istənilən vaxt, xüsusilə isti havalarda içməli su əlçatan olmalıdır. Müsahibələrdən xəstələrin susadıqda ayaqyolundakı krandan ovucları ilə su içdikləri məlum olmuşdur.

Müəssisədə müalicə alan şəxslərin, uşaq və yeniyetmələr şöbəsi istisna olmaqla, asudə vaxtlarını keçirmələri üçün müvafiq şəraitin olmaması narahatlıq doğurmuşdur. Uşaq şöbəsində oyuncaqlarla zəngin oyun otağında uşaqlarla məşğələ keçirildiyi müşahidə olundu. Yeniyetmələr üçün nəzərdə tutulmuş belə bir otaqda, cəmi 3 oturacağın və televizorun olmasına baxmayaraq, başqa heç bir məşğuliyyət növü yoxdur. Yuxu vaxtı bitsə də, bütün yeniyetmə və gənclərin yatdığı müşahidə edilmişdir.

Uşaq izolyatoru yaxşı vəziyyətdə olduğu, lakin yeniyetmələrin izolyatorunda nəfəslərin bağlı və orada kəskin pis qoxunun olduğu, unitazın isə olmadığı müşahidə edilmişdir. Baxış keçirilən müddətdə izolyatora salınmış 1994-cü il təvəllüdü F.M. adlı xəstə MPM-in müdaxiləsindən sonra (artıq buraxılma vaxtından bir neçə dəqiqə keçmişdi) palataya keçirilərkən halsız halda koridorda yerə oturmuşdur. Tibb personalı səbir nümayiş etdirərək onunla ünsiyyət qurduqdan sonra xəstə palataya keçirilmişdir.

Müvəkkil hesab edir ki:

- *aşkar olunmuş faktlarla əlaqədar, psixi pozuntusu olan şəxslərin sanitariya-gigiyena tələblərinə cavab verən şəraitdə psixiatriya yardımı almaq hüququnun təmin edilməsi məqsədi ilə şəraitin yaxşılaşdırılması üçün müvafiq tədbirlər görülməli;*

- *saxlanılan şəxslərin ləyaqətinin alçaldılmasına yol verilməməsi məqsədilə məhdudlaşdırıcı üsulların tətbiqi ilə bağlı müntəzəm olaraq təkcə təlimlərin deyil, həmçinin ixtisas artımaq və təkmilləşdirilmə kursları da təşkil edilməli;*

- *hərəkəti məhdudlaşdırıcı halların qeydiyyata alınması üçün xüsusi qeydiyyat kitabçası tərtib olunmalı (kitabçaya tədbirin hansı vaxtda başladığı və bitdiyi, hansı şəraitdə həyata keçirildiyi, onun tətbiq olunması səbəbləri, buna göstəriş verən həkimin adı, habelə xəstələr və ya işçi heyətinin aldığı zədə haqqında məlumatlar daxil edilməlidir,);*

- *xəstəxananın özünün hərəkəti məhdudlaşdırıcı üsulların tətbiq edilməsinə dair ətraflı və dəqiq hazırlanmış qaydalar olmalı və bu işdə həm işçi heyətinin, həm də rəhbərliyin iştirakı təmin edilməli (bu qaydalar hansı hərəkəti məhdudlaşdırıcı üsulun hansı şəraitdə tətbiq edilməsinə, onların praktikada tətbiqinə, lazımi nəzarəti həyata keçirməyə yardım edəcək. Fiziki üsulla hərəkəti məhdudlaşdırıcı vasitələrdən nadir hallarda və yalnız həkimin göstərişi ilə istifadə edilməli və ya onun dərhal diqqətinə çatdırmaqla tətbiq edilməlidir);*

- istisna hallarda fiziki məhdudlaşdırma üsulundan ən qısa müddətdə istifadə edilməli və onlar cəza növü kimi istifadə edilməməli;

-normal terapevtik şəraitin yaradılması məqsədilə hər bir xəstəyə kifayət qədər yaşayış ərazisi çarpayısının yanında dolab ayrılmalı, xəstələrə orada müəyyən şəxsi əşyalarının (şəkillər, kitablar və s.) saxlanılmasına icazə verilməli;

-işçi heyətinin sayı və tərkibi real tələbata uyğun olmalı (sosial işçilər, psixoloqlar, əmək terapiyası üzrə mütəxəssislər və s.) və onlar, xüsusilə də uşaq və yeniyetmələrlə işləyənlər kifayət qədər təcrübəyə malik olmalı;

-xəstələrə məktublaşması, telefonla əlaqə saxlanması təmin olunmalı;

-hərəkəti məhdudlaşdırıcı və təcrid olunma üsullarının tətbiqinin minimum dərəcəyə çatdırılması üçün xəstəxanada xəstələrə yanaşma və onlarla ünsiyyət tərzini dəyişməli, işçilərə alternativ üsullar təklif edilməli;

-xəstələrin qapalı saxlanması təcrübəsi aradan qaldırılmalı, psixoloji və sosial müalicə üsulları inkişaf etdirilməli, ruhi xəstəyə qayğı göstərilməsi üzrə peşəkar təlimlər keçirilməli və sosial terapiyaya daha çox diqqət yetirilməli;

-hər bir xəstəyə və onun ailəsinə xəstəxananın qaydaları, xəstələrin hüquqları ilə ilkin tanışlığı üçün kitabçalar paylanılmalı;

-xəstələrin könüllü olaraq fiziki əməklə məşğul olmasına əmək terapiyası üzrə mütəxəssislər tərəfindən nəzarət artırılmalı;

-xəstəxanada yeniyetmə qızlar üçün şöbənin, yaxud qadınlar üçün şöbənin nəzdində otaq ayrılmalıdır.

Qeyd edilən nöqsan və tövsiyələrlə bağlı Müvəkkil SN-ə müraciət etmiş və oradan alınmış cavab məktubunda şöbələrdə olan sıxlığın aparılan təmir işləri ilə bağlı olduğu, həkimlərin bilik və peşə hazırlığı istiqamətində müəyyən işlərin davam etdirildiyi, hər ilin sonunda işçilərin atesstasiyadan keçirildiyi, peşəkar həkimlərin gənc həkimlərlə bilik və təcrübələrini bölüşdüyü qeyd edilmiş, eyni zamanda xəstələrin hərəkətlərinin məhdudlaşdırılması və izolyatora müvəqqəti yerləşdirilməsinin xüsusi qeydiyyat jurnalında aparıldığı, təmir işləri ilə bağlı hər xəstəyə nəzərdə tutulmuş dolabın verilməsinin sıxlıq yarada bilməsi ilə əlaqələndirilmişdir.

SN-nin cavabı Müvəkkili qane etməmiş və həmin xəstəxanaya təkrar uzunmüddətli başçəkmənin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Qeyd edilməlidir ki, Müvəkkil, MPM Qrupunun üzvləri 3 araşdırmasında isə Respublikanın baş psixiatri və SN-nin işçi qrupunun üzvləri SN Mingəçevir Psixonevroloji Dispanserinə, Şəki, Quba və Qazax rayonlararası psixiatriya xəstəxanalarına, həmçinin Respublika Narkoloji Mərkəzinə (məcburi müalicə alanlar üçün) baxışlar həyata keçirilmişdir. Araşdırma zamanı bu müəssisələrin bəzilərində müəyyən işlərin görüldüyü, müalicə alan şəxslərin lazımi dərman preparatları ilə təmin olunduğu, rəftar və

saxlanılma şəraiti ilə bağlı şikayətlərinin olmadığı müəyyən edilmişdir.

SN-nin Salyan rayon Mərkəzi Xəstəxanasının Şorsulu rayonlararası Əsəb-nevroloji Xəstəxanasında başçəkmə zamanı MPM Qrupu tərəfindən adı çəkilən müəssisədə aşağıdakı nöqsan və qüsurlar aşkar edilmişdir:

Şərait: Xəstəxananın əksər palatalarda pəncərələrin şüşələri sınıqdır, xəstələr üçün nəzərdə tutulmuş hamamlar işləmir və burada olan avadanlıq nasazdır (1-ci korpusun hamamının açarı təsərrüfat işçisinin evində qaldığından oraya baxılması mümkün olmamışdır), xəstələrin sayına uyğun dolabçalar müşahidə edilmədi, ayaqyolu bərbad vəziyyətdədir, çarpayılar sınıq, yataq dəstləri isə tam yararsızdır, korpuslara su gəlmir, xəstələr qaynadılmamış bulanıq su içir, işıq lampaları yoxdur, qadınların saxlandığı 1-ci korpusun köhnə adlandırılan binasının yararsız olmasına baxmayaraq, burada xəstələr saxlanılır (xəstələrin saxlandığı otaqların döşəmələri sınıq, tavan isə uçqudur), 2-ci korpusun ikinci otağının yeri daş olmaqla yanaşı, buraya daş çınqılı tökülmüşdür.

Araşdırma zamanı o da məlum olmuşdur ki, xəstəxanada təmir olunmuş otaqlardan biri təsərrüfat otağı kimi istifadə edilir və orada yeni çarpayılar və döşəklər saxlanılır.

Xəstələr üçün verilən qidanın az olduğu (2011-ci il 04 may tarixində başçəkmə nahar vaxtına təsadüf etdiyi üçün 114 xəstəyə yalnız bir qazan olmaqla suda qaynanmış makaron şorbasının verildiyi), onlara ət məhsulunun verilmədiyi, çörəyin antisənitar vəziyyətdə saxlanıldığı, həmçinin yemək hazırlayan aşpazlardan birinin xalatsız olduğu müəyyən edilmişdir.

Müalicə. Burada xəstələrin müalicəsinin qeyri-qənaətbəxş olduğu, yalnız xəstələr özlərini aqressiv apardıqda onlara sakitləşdirici iynələrin vurulduğunu Məhdudlaşdırıcı vasitələrdən istifadəyə dair məlumatların qeydə alınması jurnalının olmadığı müəyyən edilmişdir.

İşgəncələrin Qarşısının alınması üzrə Avropa Komitəsinin (İQAK) 2008-ci ilin dekabr ayında Azərbaycana etdiyi xüsusi səfərinin nəticələrinə dair dərc etdiyi hesabatda bu tövsiyə göstərilmişdir.

Xəstələrlə rəftar. İQAK-nin 2008-ci ilin dekabr ayında Azərbaycan Respublikasına etdiyi xüsusi səfərin nəticələrinə dair dərc etdiyi hesabatda da bu tövsiyələr sırasında başçəkmə zamanı xəstələrlə qəddar rəftar edildiyi barədə onlardan məlumatların dinlənilmədiyi, belə rəftara xüsusən xəstəxananın qeyri-tibb işçiləri, bəzi hallarda isə tibb bacıları tərəfindən yol verildiyi göstərilmişdir.

Başçəkmə aparılarkən xəstəxananın sanitari Mirsəlimə Əliyeva MPM Qrupunu üzvlərinin qarşısında ruhi xəstələrlə kobud davranmış və onları nalayiq sözlərlə təhqir etmişdir.

Qadınların saxlandığı 1-ci korpusda araşdırma aparılarkən orada artıq istifadə olunmuş birdəfəlik şprislərin məhv edilməyərək əl çatan yerdə olduğu,

həmin korpusa baxış zamanı 3 xəstənin sanitarlar tərəfindən qapısı bağlanmış vəziyyətdə təcrid edilmiş halda saxlanıldığı müəyyən edilmişdir. O da qeyd edilməlidir ki, müəssisə əməkdaşları ilə söhbət zamanı onlar ilkin olaraq belə bir otağın mövcud olmadığı barədə qeyri-səmimi məlumat vermişlər. Sanitarlarla söhbət zamanı həmin xəstələrin özlərini «yaxşı aparmadıqları» üçün buraya salındıqları və bu barədə hər hansı sənədləşmənin aparılmadığı da aşkar olunmuşdur. Bu xəstələr bağlı halda saxlanılırlar, içməli suya və təbii ehtiyaclarını ödəmələri üçün imkanları yoxdur, yalnız otaqda olan qab vasitəsi ilə bu ehtiyaclarını ödəyə bilirlər.

Xəstəxananın baş həkimi ilə söhbət zamanı o da şəraitin pis olduğunu etiraf etmiş, bu müəssisənin təmirə ehtiyacı olması ilə bağlı aidiyyəti qurumlara müraciətlərinin nəticəsiz qaldığını bildirmişdir. O da məlum olmuşdur ki, 2011-ci il üçün xəstəxananın təmir xərclərinə yalnız 4500 manat vəsait ayrılmışdır.

MPM-in adı çəkilən xəstəxanaya başçəkməsinin nəticəsi olaraq vəziyyət qeyri-qənaətbəxş qiymətləndirilmişdir.

Göstərilən halların yerində yoxlanılması məqsədilə 2011-ci il 14 may tarixində həmin xəstəxanaya Müvəkkil tərəfindən təkrar baxış keçirilmişdir. Baxışda SN-in baş psixiatri G.Gəraybəyli, Salyan Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı T.Kərimov, eləcə də rayonun digər rəhbər vəzifəli şəxsləri iştirak etmişlər.

Təkrar baxış zamanı yararsız vəziyyətdə olan binalarda saxlanılan xəstələrin oradan çıxarılaraq digərləri ilə eyni korpusa yerləşdirildikləri, xəstələrə pijamaların paylandığı, mal ətindən istifadə etməklə xörək hazırlandığı, xörək bişirən qadınların xalat geyindikləri və digər kiçik, süni irəliləyişlər aşkar edilmişdir.

Baxış zamanı müəssisə rəhbərliyinin sözü gedən məsələlərə qeyri-səmimi münasibəti, fəaliyyət göstərmədiyi bildirilərək, qapısının açılmasından boyun qaçırılan və yalnız Müvəkkil tərəfindən təkid edildikdən sonra daxil olunması mümkün olan korpusun əslində istifadədə olduğu və digər amillər yuxarıda qeyd olunan cüzi, müvəqqəti müsbət halların yalnız baxış zamanı xoş təsəvvür yaratmağa xidmət etdiyini güman etməyə əsas verir. Həmçinin bildirməlidir ki, bəzi xəstələrin müəssisəni və rəhbərliyi dönə-dönə tərifi etməsi, eləcə də şəraitdən şikayətlənən xəstələrin susdurulmasına cəhd göstərilməsi də onların buna öyrədildiyini və ya vadar edildiyini zənn etməyə əsas verir.

Müvəkkil tərəfindən həyata keçirilən baxış zamanı MPM Qrupunun 2011-ci il 4 may tarixli başçəkməsi ilə müəyyən edilmiş nöqsanlarla yanaşı, həmçinin aşkar edilmişdir ki, xəstə N. həmin müəssisədə heç bir qanuni əsas olmadan, yalnız yerli polis şöbəsinin məktubuna əsasən saxlanılır.

Baxış zamanı, həmçinin xəstələrin tibb tarixçələrində onların şəxsiyyətlərinin təsdiq olunmadığı, habelə müvafiq tibbi preparatlarda

müvafiq qaydada təmin edilmədikləri və bu barədə qeydiyyat jurnalının olmadığı, müalicə işinin müvafiq tələblərə cavab verən tərzdə təşkil edilmədiyi, həkim-stomatoloqun fəaliyyəti üçün şəraitin olmadığı, hamamların yararsız vəziyyətdə olduğu, müəssisədə yeməcxananın olmadığı, mətbəxdə saxlanılan toyuq ətinin son yararlılıq müddətinin keçdiyi, eləcə də xörək bişirmək üçün istifadə olunan əridilmiş kərə yağının standartlara uyğun olmayan tarada - plastik qatıq bankasında saxlanıldığı, xəstələrin rejiminin bütün gün ərzində həyətdəki stolun ətrafında oturmaqdan ibarət olduğu, asudə vaxtlarının qətiyyənlə təşkil olunmadığı da aşkar edilmişdir.

Sözü gedən müəssisə əməkdaşlarının bildirdiklərinə görə, orada vəfat etmiş xəstələrin ölümünün təsdiqlənməsini və qeydiyyatını, eləcə də dəfninin təşkilini tənzimləyən hər hansı normativ sənəd yoxdur. Aparılan söhbət zamanı, həmçinin müəyyən olunmuşdur ki, müəssisənin dərman təminatında və xəstələrə paylanması da ciddi problemlər mövcuddur.

Müəssisənin maddi-texniki bazasının gücləndirilməsinə xidmət edə biləcək yardımçı təsərrüfatının ləğv edilməsi də narahatlıq doğurur. Hazırda ərazidə köhnə, dağılmış, bəziləri isə istifadə olunmayan bir neçə bina mövcuddur.

Müvəkkil SN-ə müraciət edərək, aparılan araşdırma zamanı xəstələrin göstərilən şəraitdə, mövcud qidalanma və sanitariya durumunda saxlanılmasının müvafiq beynəlxalq standartların, eləcə də milli qanunvericiliyin tələblərinə zidd olduğunu, bu cür şəraitin onların qeyri-insani rəftara məruz qalması kimi qiymətləndirilə biliniyini qeyd etmiş, Şorsulu rayonlararası Əsəb-nevroloji Xəstəxanasında Avropa minimum standartlarına cavab verən şəraitin yaradılması üçün təxirəsalınmaz tədbirlər görülməsini, müəssisənin hazırkı duruma gətirilməsində təqsirkar olan şəxslərin qanuna müvafiq surətdə məsuliyyətə cəlb olunması məsələsinə baxılmasını, habelə kadrların təkmilləşdirilməsi üçün xüsusi təlimlərin təşkil olunmasını tövsiyə etmişdir.

Araşdırmaların nəticələri ilə bağlı SN-dən alınmış cavabda bildirilmişdir ki, Səhiyyə Nazirliyinin tabeliyində olan psixiatriya müəssisələri öz fəaliyyətlərində «Əhalinin sağlamlığının qorunması», «Psixiatriya yardımı haqqında» Azərbaycan Respublikasının qanunları və digər qanunvericilik aktları ilə tənzimlənir.

Səhiyyə Nazirliyinin rəhbərliyi tərəfindən səhiyyənin bütün sahələrinə, eləcə də psixiatriya xidmətinə diqqət xeyli artırılmış, yenidənqurma işlərinə başlanmış və müəssisələrin maddi-texniki bazasının gücləndirilməsi istiqamətində bir sıra mühüm tədbirlər həyata keçirilmişdir.

Bu işdə Avropa Komitəsinin İQAK nümayəndəliyinin Azərbaycan Respublikasına etdiyi səfərlər zamanı, eləcə də Milli Preventiv Mexanizm Qrupu üzvlərinin tövsiyələri də mühüm rol oynamışdır. Belə ki, son illər psixiatriya xidmətində bir sıra nəzərəçarpan işlər görülmüşdür.

Bakı şəhərinin 2 saylı psixiatriya xəstəxanasının köhnə korpusu əsaslı təmir olunmuş və yeni inzibati korpus inşa edilmişdir. Xəstəxana müasir mebel və avadanlıqlarla təmin olunmuş, fərdi qazanxana tikilmişdir. Avropa Komitəsinin İQAK nümayəndəliyinin Azərbaycan Respublikasına etdiyi səfərindən sonra təqdim olunan tövsiyələrin icrası üzrə Bakı şəhərinin 1 saylı Klinik Psixiatriya Xəstəxanası köhnə tikili olaraq qəza vəziyyətində olduğundan ləğv edilmişdir.

Səhiyyə Nazirliyinin 1 saylı Respublika Psixiatriya Xəstəxanasında istər xəstəxananın maddi-texniki bazasının gücləndirilməsi, istər xəstəxananın ərazisinin abadlaşdırılması, istərsə də xəstələrin ərzaq və dərman preparatları ilə təminatı sahəsində xeyli işlər görülmüşdür.

2008-ci ilin dekabr ayında ölkəmizə səfər edən İQAK-nin tövsiyələri nəzərə alınaraq, Psixi sağlamlıq sahəsində Milli Strategiya hazırlanaraq Səhiyyə Nazirliyinin rəhbərliyi tərəfindən təsdiq olunmuşdur.

Səhiyyə Nazirliyinin tabeliyində olan bir sıra rayonlararası psixiatriya xəstəxanaları hələ də sanitariya-texniki normalara cavab verməyən, köhnə binalarda fəaliyyət göstərirlər.

Həmin müəssisələrdən biri də keçən əsrin ortalarında inşa edilmiş Şorsulu Rayonlararası Psixiatriya Xəstəxanasıdır. Bu xəstəxanada aşkar olunmuş çatışmazlıqlar Səhiyyə Nazirliyində, eləcə də Salyan Rayon Mərkəzi Xəstəxanasının Tibbi Şurasında müzakirə olunmuşdur.

Mövcud nöqsanların qısa müddətdə aradan qaldırılması, xəstələrin ərzaq və dərman preparatları ilə təminatı məsələlərində dönüş yaradılması, xəstələrin şəraitinin yaxşılaşdırılması, kadr hazırlığına diqqətin artırılması barədə Salyan Rayon Mərkəzi Xəstəxanasının rəhbərliyinə ciddi tapşırıq verilmişdir. Həmin xəstəxananın Tibb Şurasının qərarı ilə Şorsulu Rayonlararası Psixiatriya Xəstəxanasının baş həkimi Yaşar Kərimov işində yol verdiyi nöqsanlara görə tutduğu vəzifədən azad edilmişdir.

Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən Şorsulu Rayonlararası Psixiatriya Xəstəxanasının yeni binasının tikintisinin nəzərdə tutulduğu və bu işlərə yaxın zamanlarda başlanılacağı, habelə SN-in rəhbərliyinin tapşırığına əsasən, köhnə tikililərdə yerləşmiş rayonlararası psixiatriya xəstəxanalarının daha münasib binalara köçürülməsinin mümkünlüyü məsələlərinə də baxıldığı bildirilmişdir.

2.1.7. Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin müəssisələri

ƏƏSMN-də MPM-in yurisdiksiyasının şamil olduğu 10 müəssisə vardır. Bu müəssisələrə ahıllar və əlillər üçün internat evləri, pansionatlar aiddir (*bax: Əlavə 1, cədvəl 1*).

2011-ci il ərzində ƏƏSMN-in müvafiq müəssisələrində MPM tərəfindən 3 başçəkmə həyata keçirilmişdir.

MPM qrupunun üzvləri (psixoloq daxil olmaqla) ƏƏSMN-in Buzovna qəsəbəsindəki 9 saylı ixtisaslaşdırılmış ruhi-əsəb, əlil və qocalar üçün internat evində sakinlərin yaşayış yerlərinə baxış keçirmişlər.

Qeyd edilməlidir ki, 2009-cu ildə Müvəkkil bu müəssisədə olarkən müəssisənin işıq təchizatında problemlərin mövcud olduğunu müşahidə etmiş, problemlə bağlı müvafiq qurumlara müraciət etmiş və öz həllini tapmışdır.

Başçəkmə zamanı burada olan sakinlərin yaşayış yerinin və qidalanmasının qənaətbəxş olduğu müəyyən edilmişdir. Sakinlərdən pansionatın işçi heyəti tərəfindən onlara qarşı hər hansı bir pis rəftara yol verilməsi barədə heç bir məlumat daxil olmamışdır.

Yaşayış şəraiti araşdırılarkən məlum olmuşdur ki, bir otaqda iki, üç və ya dörd nəfər qalır. Lakin onların fərdi əşyalarını saxlamağa şəxsi dolabları yoxdur. Əlil insanların rahatlığı üçün burda bir neçə yeməcxana vardır. Hər bir xəstəyə ayrılan yemək xərcinin miqdarı 4 manat 30 qəpikdir. Korpusda yerləşdirilmiş adamların həyat şəraiti qənaətbəxşdir, bir çox otaqlarda televizor vardır.

Müvəkkil hesab edir ki, işçi heyətinin sayı və tərkibi müvafiq qaydada olmalıdır (terapevtlər, tibb bacıları, psixoloqlar, sosial işçilər). Belə müəssisələrdə çalışan işçilərin özlərini təcrid olunmuş hiss etməmələri üçün tədbirlər görülməlidir. Kənardan verilən stimulye dəstək işçilərin iş keyfiyyətinə müsbət təsir göstərdiyi üçün onların çox yaxşı olardı ki, təlim kurslarına cəlb edilməsinə, habelə təcrübə mübadiləsinə göndərilməsinə və pansionatda müxtəlif görüşlərin təşkil edilməsinə ehtiyac vardır.

MPM qrupunun üzvləri Saray qəsəbəsindəki 7 saylı ağıldankəm uşaqlar üçün internat evinə başçəkmə həyata keçirmişlər.

Başçəkmədə məqsəd MPM-in mandatını nəzərə alaraq, müəssisəyə baxış keçirildiyi zaman ilk vəzifə kimi uşaqlara qarşı kobud rəftar hallarını müəyyən etmək, eyni zamanda sakinlərin yaşayış şəraitini və müalicəsini araşdırmaq olmuşdur.

Sakinlərin yaşayış şəraiti. Yeni təmirdən çıxmış internat evinin istilik və təhlükəsizlik sistemi, yataq və oyun otaqları, idman, musiqi, əmək, fizioterapiya otaqları, mətbəxi və yemək otaqları, həmçinin həyətəni sahəsi Avropa standartlarına uyğun olaraq təmir edilmiş və müasir avadanlıqlarla təmin olunmuşdur.

Müəssisənin sakinlərinin sıxlığı normada olduğu, müəssisənin yaxşı vəziyyətdə saxlanılması və gigiyenik normalara riayət edilməsi müşahidə edilmişdir. Otaqların işıqlandırılması və havalandırılması lazımi səviyyədədir. Müəssisənin böyük, səliqəli, yaşıllığı olan həyətəni sahəsi vardır.

İternat evinin direktoru bildirmişdir ki, uşaqlar çöl gəzintisinə yalnız isti vaxtlarda çıxarırlar. Bu da onların təmiz havada gəzmək hüququnu məhdudlaşdırır.

Baxış keçirilən müddətdə idman, musiqi və əmək otaqlarından istifadə olunması müşahidə olunmamış, bu sahələrin fəaliyyətini əks etdirən sənədlər olmamışdır.

Kargüzarlıq və sənədləşmə işi. Hazırda internat evi 1978-ci ildə Azərbaycan SSR-nin Sosial Təminat Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilmiş rus dilində olan «Əlil uşaqların internat evi haqqında» Əsasnaməyə əsasən fəaliyyət göstərir.

Əsasnamənin 12-ci bölməsində (səh.5) deyilir: «Xüsusi nəzarət və xəstəxana qulluğu tələb edən psixi xəstələri, həmçinin davamlı epileptik tutmaları olan uşaqları, infeksiya və digər xəstəliklərlə yanaşı, əqli geriliyi olan uşaqları Uşaq internat evinə qəbul etmək olmaz.

Uşaq internat evinə, ilk növbədə yetimlər, tənha və çoxuşaqlı anaların, müharibə və əmək əlillərinin, pensiyaçıların, eyni zamanda əmək qabiliyyətli, lakin uşağın təlim-tərbiyəsi üçün müvafiq şəraiti olmayan ailələrin övladları qəbul olunur».

Başçəkmə zamanı müəyyən olundu ki, internat evində 122 nəfər sakin vardır. Müəssisədə 4 yaşından 18 yaşadək ağıldankəm uşaqların olmasının nəzərdə tutulmasına baxmayaraq, mövcud normalara zidd olaraq, 52 nəfər sakinin yaşı 18-30 yaş arasındadır.

Başçəkmə zamanı internat evinin kargüzarlıq və sənədləşmə işində qüsurlar da aşkarlanmışdır.

Rəftar. Başçəkmə zamanı direktor və həkimin uşaqlarla qarşılıqlı yaxşı münasibətdə davrandıqları müşahidə olunmuşdur. Bu, müsbət hal olmaqla, həmin uşaqların mənəvi-psixoloji dəstəyə ehtiyacı olduğuna işarədir.

Araşdırma zamanı məlum olmuşdur ki, internat evində xüsusi nəzarət və xəstəxana qulluğu tələb edən psixi xəstələr, o cümlədən autizmi olan uşaqlar, habelə psixonevroloji xəstələr də yerləşdirilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası

Maddə 46. Şərəf və ləyaqətin müdafiəsi hüququ

I. Hər kəsin öz şərəf və ləyaqətini müdafiə etmək hüququ vardır.

II. Şəxsiyyətin ləyaqəti dövlət tərəfindən qorunur. Heç bir hal şəxsiyyətin ləyaqətinin alçaldılmasına əsas verə bilməz.

III. Heç kəsə işgəncə və əzab verilmə bilməz. Heç kəs insan ləyaqətini alçaldan rəftara və ya cəzaya məruz qala bilməz. Özünün könüllü razılığı olmadan heç kəsin üzərində tibbi, elmi və başqa təcrübələr aparıla bilməz.

Müalicə. Araşdırma zamanı məlum olmuşdur ki, hər uşağa ayrıca tibb kartı ayrılmamış, əvəzində isə çox bəsit, qısa qeydlərin əksini tapdığı jurnaldan istifadə edilməkdədir.

Müəssisədə psixiatriın olmaması səbəbindən psixi xəstəliyi olan uşaqlar müntəzəm psixiatrik yardımdan faydalana bilmir və bu da onların vəziyyətini daha da ağırlaşdırır. Həkimin sözlərinə görə, sakitləşdirici dərmanlardan istifadə olunmur.

Bəzi otaqlardan ifrazat qoxusu gəlmişdir ki, bu da rəhbərlik tərəfindən pamperslərin çatışmazlığı ilə əlaqələndirmişdir.

Müəssisədə nevroloji xəstəliyi, o cümlədən serebral iflici olan uşaqların da olmasına baxmayaraq ştatda həkim-nevropatoloq nəzərdə tutulmamışdır. Müasir avadanlıqlarla təchiz olunmuş fizioterapiya otağının olmasına baxmayaraq, ştatda fizioterapevtin də olmadığı, həkimin isə yarım ştat vahidində işlədiyi məlum olmuşdur. Müəssisə rəhbərliyi bunu maaşın az olması ilə əlaqələndirmiş, tam ştat üzrə işləməyin həkimlər üçün əlverişli olmadığını başqa tibb müəssisələrində də çalışdıqlarını bildirmişdir.

Qidalanma. Başçəkmə günü mətbəxə baxış keçirərkən menyuda göstərilən perlova əvəzinə vermişelin və ona əlavə kimi nevroloji xəstələrin yeyə bilməyəcəyi tikə ət şəklində xörəyin bişirildiyi müşahidə olunmuşdur.

Həkim tərəfindən qidanın keyfiyyətinin yoxlanılması və rəy verilməsinə dair qeydiyyat yoxdur. İnternat evinin sakinlərinə qidanın verilməsinə razılıq haqqında qeydlər sonuncu dəfə bir həftə öncə olan tarixdə olmuşdur.

Müvəkkil hesab edir ki,

- müvafiq Əsasnamə beynəlxalq hüquqa və milli qanunvericiliyə uyğun olmaqla yenisi ilə əvəz olunmalı;

- əlil uşaqlar üçün internat evlərinə Nazirlik tərəfindən təyinatın həmin müəssisələrin əsasnaməsinə və profilinə uyğun şəkildə aparılmalı və saxlanma normalarına uyğunlaşdırılmalı;

- sənədləşmə və qeydiyyat işi düzgün və dəqiq təşkil edilməli;

- müəssisənin rəhbərliyi və personalı uşaqlara qarşı pis rəftar yolverilməzliyinə riayət etməli;

- uşaqlar vaxtaşırı müayinədən keçirilərək, onlara fərdi tibb kartı açılmalı;

- hər bir fiziki məhdudlaşma xüsusi reyestrədə qeydə alınmalı;

- fiziki məhdudliyin yalnız psixiatriın göstərişi və ya onun razılığı ilə tətbiq edilməsinin vacibliyi nəzərə alınaraq, müəssisəyə psixiatriın cəlb edilməsi, eyni zamanda diferensiasiya aparılaraq, uşaqlar ayrı qrupda saxlanılmalı,

- nevroloji xəstə uşaqların çeynəmə aparatı zəif olduğundan yeyə biləcəkləri, eyni zamanda xəstəliklərinin xüsusiyyəti ilə əlaqədar pəhriz qida ilə təmin olunmasına nəzarət artırılmalı;

- qidanın keyfiyyətinin gündəlik yoxlanılmasına nəzarət gücləndirilməlidir.

Müvəkkil həmin müəssisənin vəziyyətini diqqətdə saxlamış və MPM

Qrupunun üzvləri tərəfindən bu müəssisəyə 2011-ci il 5 dekabr tarixində təkrar başçəkmə həyata keçirilmişdir.

Başçəkmə zamanı müəyyən edilmişdir ki, bəzi məsələlər öz həllini tapmış, eyni zamanda işində yol verdiyi nöqsanlara görə Saray qəsəbəsindəki 7 saylı ağıldankəm uşaqlar üçün internat evinin müdiri Şükür Əhmədov tutduğu vəzifədən azad edilmişdir.

Müsbət dəyişiklərlə yanaşı, bir pozuntu halı da aşkar edilmişdir. Belə ki, Ramana qəsəbəsindəki Əlillər evindən müvəqqəti olaraq Saray qəsəbəsindəki, 7 saylı internat evinə köçürülmüş 1-ci qrup əlil X.A. MPM Qrupuna müraciət edərək, müvəqqəti yaşadığı internatda saxlanılan uşaqlara qarşı internatın heyəti tərəfindən diqqətsizliyə, zorakılığa görə internat rəhbərinə müraciət etdiyini, lakin həmin müraciətin nəticəsiz qaldığını, bununla əlaqədar Sona adlı dayə tərəfindən mənəvi və fiziki təhqirlərə, hədələrə məruz qaldığını bildirmiş, faktla bağlı müvafiq tədbirlər görülməsini xahiş etmişdir.

Məlumatla bağlı aparılmış araşdırma zamanı X.A.-nın dayəsi Mürsəlova Sona İsak qızı tərəfindən mənəvi və fiziki təhqirlərə və hədəyə məruz qaldığı faktı təsdiq olunmuşdur.

Araşdırılmanın nəticələri ilə bağlı Müvəkkil ƏƏSMN-nə müraciət etmiş, həmin internat evinin sanitar qadını Mürsəlova Sona İsak qızı işində yol verdiyi nöqsanlara görə 2011-ci il 12 dekabr tarixindən işdən azad edilmişdir.

2.2. Qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi (təhlili).

MPM Qrupu tərəfindən həyata keçirilən fəaliyyət nəticəsində toplanmış məlumatların təhlili, mövcud qanunvericilik aktlarına əlavə və dəyişiklər edilməsi barədə təkliflərin hazırlanması və aidiyyəti üzrə göndərilməsi Müvəkkilin əsas vəzifələrindən biridir.

Mövcud qanunvericiliklə bəzi hallarda Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası və ya beynəlxalq standartlar arasında ziddiyyətlər də müəyyən edilmişdir. Müvəkkil tərəfindən mütəmadi olaraq, əhalinin rastlaşdığı problemlərə, qanun və hüquq pozuntularına dövlət qurumlarının diqqətini cəlb etmək, insan hüquqlarının pozulmasının qarşısını almaq, bu hüquqları etibarlı təmin etmək, pozulduğu halda isə qanun çərçivəsində bərpa etmək məqsədilə müvafiq təkliflər paketi hazırlanıb səlahiyyətli orqanlara təqdim olunur.

Müvəkkilin işgəncələrin qarşısının alınması üzrə ixtisaslaşmış müşaviri də müvafiq sahə üzrə milli qanunvericilik və beynəlxalq-hüquqi aktlar, bu sahədə ölkədəki vəziyyət, daxil olmuş şikayət və müraciətlərin elmi-analitik təhlilini aparır.

Hesabatın əvvəlində də qeyd edildiyi kimi, «Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili haqqında» Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Qanununa 2011-ci ildə əlavə və dəyişikliklər edilmiş, həmin

Konstitusiyaya Qanununda MPM-in fəaliyyətini tənzimləyən 18-1-ci maddə öz əksini tapmışdır.

Narahatlıq doğuran məsələlər sırasında Cinayət Məcəlləsinin 133-cü maddəsində müəyyən edilmiş işgəncə vermənin anlayışının BMT-nin «İşgəncələrə və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar və cəza növlərinə qarşı Konvensiya»-nın 1-ci maddəsinə tam uyğun olmamasıdır. Belə ki, Konvensiyanın 1-ci maddəsindən fərqli olaraq, işgəncənin mövcud olan motivlərindən birini səciyyələndirən «hər hansı xarakterli ayrı-seçkiliyə əsaslanan hansısa səbəbə görə» sözlərinin Cinayət Məcəlləsinin 133.3-cü maddəsinin dispozişiyasında əks olunmaması Konvensiya tələblərinin tətbiqində çətinliklər yaradan amildir. CM-nin 133.3-cü maddənin dispozişiyasının həmin tələblərə uyğunlaşdırılmasına ehtiyac vardır.

Cinayətin subyekt qismində vəzifəli şəxsi və ya onun təhriki ilə hərəkət edən şəxsi nəzərdə tutan Cinayət Məcəlləsinin 133.3-cü maddəsinin «İşgəncələrə və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar və cəza növlərinə qarşı Konvensiya»-nın müddəalarına tam uyğunlaşdırılması zərurəti nəzərə alınaraq, həmin maddənin daha çox məişət zorakılığına aid olan 133.1 və 133.2-ci maddələrdən fərqləndirilməsi, yəni ayrıca norma kimi təsbit edilməsi məqsədmüvafiq hesab edilmişdir. Bu məqsədlə artıq Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğu tərəfindən müvafiq təkliflər hazırlanaraq aidiyyəti üzrə göndərilmişdir.

Qeyd edilməlidir ki, Cinayət Məcəlləsinin 133.3-cü maddəsində göstərilən əməllərin işgəncə cinayəti kimi qiymətləndirilməsi səbəbindən və həmin hərəkətlərin mütəmadi xarakter daşmalı olduğundan, həmin maddə ilə konkret şəxs cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmamışdır. Lakin bu əməllərə yol vermiş şəxslər vəzifə səlahiyyətlərini aşma və ya vəzifədən sui-istifadə etmə nəticəsində fiziki və ya hüquqi şəxsin hüquqlarına və qanuni mənafələrinə mühüm zərər vurma kimi tövsif olunmaqla məsuliyyətə cəlb olunmaqdadırlar.

Cinayət Məcəlləsinin qeyd edilən maddələri Konvensiyanın 1-ci maddəsinə uyğunlaşdırıldıqdan sonra göstərilən şəxslərin bu maddə ilə cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmaları təmin edilə bilər.

Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 148.4 və 150.3-cü, habelə bir neçə digər maddələri və Polis orqanlarının müvəqqəti saxlama təcridxanalarında daxili nizam Qaydaları»nın 1.2-ci bəndləri ilə «Polis orqanlarının müvəqqəti saxlama təcridxanalarında saxlanılan şəxslərin mühafizəsi və müşayiəti qaydaları»nın 1.3-cü bəndləri arasında ziddiyyət vardır. Belə ki, CPM və Daxili intizam qaydalarında cinayət törətməkdə şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin polis orqanında ümumilikdə 72 saat saxlana bildiyi qeyd edilərsə də, müvəqqəti saxlama təcridxanalarında saxlanılan şəxslərin mühafizəsi və müşayiəti qaydalarının 1.3-cü bəndində «Müstəsna hallarda, məhkəmə prosesi və ayrı-ayrı istintaq hərəkətlərinin keçirilməsi üçün istintaq təcridxanalarından

və ya cəzaçəkmə müəssisələrindən polis orqanlarının müvəqqəti saxlama təcridxanalarına gətirilmiş şəxslər orada 10 günə qədər saxlanıla bilərlər» göstərilmişdir.

Qeyd edilməlidir ki, Avropa Birliyi və Avropa Şurası tərəfindən maliyyələşdirilən «Pis rəftarla və cəzasızlıqla mübarizə» proqramının bir hissəsi olan Azərbaycan Respublikasında pis rəftarla və cəzasızlıqla mübarizəyə və pis rəftar hallarının səmərəli araşdırılmasına dair ölkə üzrə hesabatda da uzun müddətli ekspert yuxarıda qeyd edilən hər iki hal işgəncələrlə mübarizə sahəsində qanunvericilikdə nöqsan kimi göstərilmişdir. MPM Qrupunun da fikri bu məsələdə ekspertlə üst-üstə düşür.

Müvəkkil hesab edir ki, Milli Məclisin ikinci oxunuşunda olan «Həbs yerlərində saxlanılan şəxslərin hüquq və azadlıqlarının təmin olunması haqqında» Qanun layihəsinin qəbul edilməsinin sürətləndirilməsi məqsədə müvafiqdir.

Qeyd edilən digər məsələlərlə bağlı hesabatın müvafiq bölmələrində geniş məlumat verilmişdir. Belə ki, Ədliyyə Nazirliyinin Penitensiar Xidmətinin müəssisələri bölməsində Daxili İntizam Qaydalarının 1 sayılı əlavəsindəki uyğunsuzluqlar (görüş yerləri ilə bağlı), Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 95.1-ci maddəsinin və Cəzaçəkmə müəssisələrinin daxili intizam qaydalarının 228-ci bəndinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 35-ci maddəsinə zidd olaraq (məhkumların məcburi əməyə cəlb edilməsi) qeyd etmək olar. Bundan əlavə, hərbi polis idarələrində saxlanılan şəxslərin saxlanması ilə bağlı mövcud normativ hüquqi aktın bəzi bəndləri müasir tələblərə cavab vermir. Məsələn, «Silahlı Qüvvələrinin qarnizon və qarovul xidmətləri Nizamnaməsi»nin 4 sayılı əlavəsi:

17-ci bənd: İntizam qaydasında həbs edilmiş əsgərlər (matroslar) və çavuşlar ümumi, yaxud təkadamlıq kameralarda və quru taxtlarda yatırlar.

19-cu bənd: İntizam qaydasına hauptvaxtda ümumi kameralarda saxlanan əsgərlər (matroslar) sutkada 10 saat işləməyə cəlb edilirlər (Qeyd: gün ərzində 10 saat müddətində əsgərlərin (matrosların) işlədilməsi yolverilməzdir).

21-ci bənd: Həbs edilmiş zabit və gizirlərə (miçmanlara) kameralarda hərbi kitablarını (əlavənin 31-ci bəndi), pul, yazı və tualet ləvazimatını saxlamağa icazə verilir. Yatmazdan qabaq zabit və gizirlərə (miçmanlara) yataq ləvazimatı (adyal, 2 döşəkağı, balış, balışüzü və döşək) verilir.

Göründüyü kimi, 17 və 21-ci bəndlərdə əsgər və zabitlər arasında ayrışdırılışla yol verilmişdir. Müvafiq müddəalardan belə düşmək olar ki, əsgərlər taxtanın üzərində, zabit və gizirlər isə döşəkdə yatmalıdır.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2011-ci il 8 avqust tarixli, 1674 nömrəli Sərəncamının 1.1-ci bəndinin icrası ilə əlaqədar müvafiq qanunvericilik aktlarına dəyişikliklər edilməsinə dair hazırlanmış qanun və

qərar layihələri barədə 2011-ci il 27 sentyabr tarixində Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyinə aşağıdakı təkliflərlə müraciət etmişdir.

«Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsində dəyişikliklər edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikası Qanununun layihəsinin 161.0.9-1-ci maddəsinə «istənilən vaxt,» sözlərindən sonra «maneəsiz və əvvəlcədən xəbərdarlıq» sözləri əlavə edilsin;

Cinayət-Prosessual Məcəlləyə əlavə edilməsi nəzərdə tutulan 161.0.9-1-ci maddədə « (Ombudsman)» sözü «(Ombudsmana)» sözü ilə əvəz edilsin;

Cinayət-Prosessual Məcəlləyə aşağıdakı məzmununda 161.0.9-2-ci və 161.0.9-3-cü maddələr əlavə edilsin:

«161.0.9-2. Milli preventiv qrupun üzvü öz funksiyalarını həyata keçirməsi ilə əlaqədar ona məlum olmuş faktlar barəsində ifadə verməyə və ya hər hansı digər üsulla bu faktları açıqlamağa məcbur edilə bilməz. Bu təminat Milli preventiv qrupun üzvü qrupun tərkibindən çıxdıqdan sonra da qüvvədə qalır.».

«161.0.9-3. Milli preventiv qrupun üzvü saxlanılan şəxslərin öz iradəsi ilə tərk edə bilmədiyi yerlərdə öz funksiyalarını həyata keçirərkən tutula və ya saxlanıla bilməz, axtarışa məruz qala bilməz, şəxsi müayinə edilə bilməz. Milli preventiv qrupun üzvünün poçt, teleqraf və digər göndərişlərinin üzərinə həbs qoyulmasına, onların yoxlanılmasına və ya götürülməsinə yol verilmir.».

«Azərbaycan Respublikasının Cəzaların İcrası Məcəlləsində dəyişikliklər edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikası Qanununun layihəsində yeni redaksiyada verilən 22.1-ci maddənin ikinci cümləsində «istənilən vaxt,» sözlərindən sonra «maneəsiz və əvvəlcədən xəbərdarlıq» sözləri, «müalicə müəssisələrinə», sözlərindən sonra «intizam xarakterli hərbi hissələrə, eyni zamanda şəxsin öz iradəsi ilə tərk edə bilmədiyi digər yerlərə», sözləri, bundan əlavə həmin normaya aşağıdakı məzmununda üçüncü, dördüncü və beşinci cümlələr əlavə edilsin:

22.1. Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) və Milli preventiv qrupun üzvü istintaq təcridxanalarının, cəzaçəkmə müəssisələrinin və saxlanılan şəxslərin öz iradəsi ilə tərk edə bilmədiyi digər yerlərin rəhbərliyi tərəfindən təxirə salınmadan qəbul edilməlidir. Milli preventiv qrupun üzvü öz funksiyalarını həyata keçirməsi ilə əlaqədar ona məlum olmuş faktlar barəsində ifadə verməyə və ya hər hansı digər üsulla bu faktları açıqlamağa məcbur edilə bilməz. Bu təminat Milli preventiv qrupun üzvü qrupun tərkibindən çıxdıqdan sonra da qüvvədə qalır. Milli preventiv qrupun üzvü saxlanılan şəxslərin öz iradəsi ilə tərk edə bilmədiyi yerlərdə öz funksiyalarını həyata keçirərkən tutula və ya saxlanıla bilməz, axtarışa məruz qala bilməz, şəxsi müayinə edilə bilməz. Milli preventiv qrupun üzvünün poçt, teleqraf və digər göndərişlərinin üzərinə həbs qoyulmasına, onların yoxlanılmasına və ya götürülməsinə yol verilmir.

Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 83.5-ci maddəsinə əlavə edilməsi nəzərdə tutulan «Milli preventiv Qrupun üzvünə» sözləri «Milli preventiv qrupa» sözləri ilə əvəz edilsin;

«Psixiatriya yardımı haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa əlavə edilməsi nəzərdə tutulan 30.0.3-cü maddədə «(Ombudsman)» sözü «(Ombudsmana)» sözü ilə əvəz edilsin;

«Psixiatriya yardımı haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununa əlavə edilməsi nəzərdə tutulan 30.0.3-1-ci maddədə «(Ombudsman)» sözü «(Ombudsmana)» sözü ilə eyni zamanda «imkan yaratmaq» sözlərindən sonra «vergül» işarəsi «nöqtəli vergül» işarəsi ilə əvəz edilsin və «istənilən vaxt,» sözlərindən sonra «maneəsiz və əvvəlcədən xəbərdarlıq» sözləri əlavə edilsin;

«Psixiatriya yardımı haqqında» Qanununa əlavə edilməsi nəzərdə tutulan 30.0.3-2-ci maddədə « (Ombudsman)» sözü «(Ombudsmanı)» sözü ilə, 30.0.3-3-ci maddədə «(Ombudsman)» sözü isə « (Ombudsmanın)» sözü əlavə edilsin;

«Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin qarnizon və qarovul xidmətləri Nizamnaməsi»ndə dəyişikliklər edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanununa əlavə edilməsi nəzərdə tutulan 18-ci abzasda «qarnizon hauptvaxtlarında» sözlərindən sonra «,eyni zamanda öz iradəsi ilə tərک edə bilmədiyi digər yerlərdə» sözləri əlavə edilsin. Bundan əlavə, 18-ci abzasdakı «(Ombudsman)» sözü «(Ombudsmana)» sözü ilə, 19-cu abzasdakı «(Ombudsman)» sözü « (Ombudsmanı)» sözü ilə, 20-ci abzasdakı «(Ombudsman)» sözü isə «(Ombudsmanın)» sözü ilə əvəz edilsin;

Eyni zamanda Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinə aşağıdakı dəyişikliklərin edilməsi təklif edilmişdir:

310-1-ci maddə aşağıdakı redaksiyada verilsin:

«Maddə 310-1. Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) və Milli preventiv qrupun qanuni fəaliyyətinə mane olma.

310-1. Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) və Milli preventiv qrupun qanuni fəaliyyətini məhdudlaşdırma və ya fəaliyyətinə müdaxilə etməyə, yaxud Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) və Milli preventiv qrupa verilən məlumatla görə şəxsə və ya təşkilata təzyiқ göstərməyə, yaxud şəxsi və ya təşkilati təqiblərə məruz qoymağa görə —

fiziki şəxslər iki yüz manatdan beş yüz manatadək, vəzifəli şəxslər isə min manatdan üç min manatadək miqdarında cərimə edilir».

Məcəlləyə aşağıdakı məzmununda 310-1.2-ci maddəsinin əlavə edilməsi təklif edilmişdir:

«310-1.2. Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğularının cavablandırılmamasına görə — min manatdan iki min manatadək cərimə edilir».

Göstərilən məsələlərlə bağlı təkliflər hazırlanmış və aidiyyəti qurumlara təqdim edilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Qeyd edilməlidir ki, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2011-ci il 11 noyabr tarixli qərarı ilə «Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2003-cü il 13 may tarixli, 65 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş «Açıq və qapalı tipli xüsusi təlim-tərbiyə müəssisələri haqqında Nümunəvi Nizamnamə»də dəyişiklik edilmişdir.

Qərarın 6.5.-ci bəndində göstərilmişdir: «Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) və Milli preventiv qrupun üzvləri istənilən vaxt, maneəsiz və əvvəlcədən xəbərdarlıq etmədən qapalı tipli təlim-tərbiyə müəssisələrinə daxil ola, orada saxlanılan şəxslərlə, habelə müvafiq məlumatı verə biləcək istənilən digər şəxsə təkbətək və ya zəruri saydığı halda mütəxəssisin və ya tərcüməçinin iştirakı ilə görüşə və söhbət edə, onların həmin yerlərdə saxlanılmasının qanuniliyini təsdiq edən, eləcə də həmin şəxslərlə rəftara və onların saxlanma şəraitinə aid olan bütün sənədlərlə tanış ola və surətlərini ala bilər, akt tərtib edə, həyata keçirdiyi tədbirlərin gedişini və nəticələrini protokollaşdırma bilər».

Yeri gəlmişkən qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasının 2011-ci il 25 noyabr tarixli 224 – IVQD sayılı Qanunu ilə «Psixiatriya yardımı haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 23.1.3-cü maddəsində «qanuni nümayəndəsi,» sözlərindən sonra «Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman),» sözləri əlavə edilmişdir (qanuni nümayəndəsi, Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman), vəkil və din xadimi ilə təklidə görüşmək;).

2.3. Hüquqi-maarifləndirmə işi

Müvəkkil vətəndaşların şərəf və ləyaqətinin müdafiəsi hüququnun dövlətin məcburetmə səlahiyyətlərinə malik müvafiq qurumların, xüsusilə də polis orqanlarının əməkdaşları tərəfindən baş verən və ya baş verə biləcək pozulması hallarının qarşısını almaq məqsədilə məmurların davamlı maarifləndirmə tədbirlərinin təşkil edilməsini təklif edir. Belə maarifləndirmə tədbirləri vətəndaşlarda hüququn aliliyinə və ədalətə olan inamın daha da artmasına, hüquq-mühafizə orqanlarına etimadın yüksəlməsinə xidmət edir.

Fakültativ Protokolda nəzərdə tutulduğu kimi, MPM-in fəaliyyətinin effektiv təşkil edilməsində, o cümlədən, işgəncə və ya pis rəftar hallarının qarşısının alınmasında hüquqi maarifləndirmə işi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Müasir dövrdə insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi və təbliği hər bir cəmiyyətin və dövlətin inkişafında mühüm amildir. MPM Qrupu üzvlərinin, eyni zamanda MPM-in yurisdiksiyasına şamil olunan azadlığın tam və ya

qismən məhdudlaşdırılması yerlərində çalışanlara və orada saxlanılanlara mövcud qanunvericiliyin tələblərinin öyrədilməsi, həmçinin təcrübə və biliklərinin artırılmasına yönəlmiş tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bu sahədə ildən ilə qazanılmış təcrübə davamlı olaraq təkmilləşdirilməkdədir.

İşgəncələrin qarşısının alınması mövzusunda keçirilən müxtəlif məzmunlu treninqlər, seminarlar və dəyirmi masalar əhalinin müxtəlif qruplarına diqqətin artırılmasına, problemlərinin qabardılmasına xidmət etməklə yanaşı, onlara ünvanlanan hüquqi maarifləndirmə işinin keyfiyyətini daha da artırır.

Müvəkkilin əhalinin müxtəlif qruplarının hüquqi biliklərə yiyələnməsinə, insan hüquqları sahəsində məlumatlılıq səviyyəsinin artırılmasına yönəlmiş hüquqi maarifləndirmə fəaliyyəti dövlət qurumları, beynəlxalq təşkilatlar, QHT, icmalar və KİV-lərlə qarşılıqlı əməkdaşlıqda inkişaf etdirilir.

Qeyd olunmalıdır ki, insan hüquq və azadlıqlarının daha səmərəli təmini istiqamətində həyata keçirilən islahatların məntiqi ardıcılığını davam etdirmək məqsədilə Müvəkkilin də təklifləri nəzərə alınmaqla ölkə Prezidentinin 2011-ci il 27 dekabr tarixli Sərəncamı ilə «Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin səmərəliliyini artırmaq sahəsində Milli Fəaliyyət Proqramı» təsdiq edilmiş və bu sənəd 2006-cı ildən uğurla həyata keçirilən İnsan hüquqlarının müdafiəsi üzrə Milli Fəaliyyət Planının məntiqi davamı olaraq yeni istiqamətlər müəyyən etmişdir. Həmin istiqamətlərdən biri də işgəncə və zorakı halların qarşısının alınması və maarifləndirmənin həyata keçirilməsidir.

Müvəkkilin təşəbbüsü ilə keçirilən «İnsan hüquqları ayılığ» çərçivəsində SN-in baş psixiatri ilə birgə regionlarda keçirilən tədbirlər zamanı rayonlararası ruhi-əsəb xəstəxana və dispanserlərinin baş həkimlərinin iştirakı ilə Salyan, Gəncə, Qazax, Mingəçevir və Şəkidə yerləşən ruhi-əsəb xəstəxanalarında psixiatriya sahəsindəki problemlərə, xəstələrin vəziyyətinin daha da yaxşılandırılmasına həsr edilmiş regional müşavirələr keçirilmiş, həkim-psixiatrlar tərəfindən problemlər göstərilmiş, onların həllinə yönəlmiş müzakirələr aparılmışdır.

Qeyd olunanlarla yanaşı, il ərzində əhalinin müxtəlif qruplarına ünvanlanan, onların problemlərinin qabardılması və həlli məqsədini daşıyan, dövlət qurumları, beynəlxalq təşkilatlar, QHT, KİV və icmaların iştirakına əsaslanan çoxsaylı dəyirmi masa, seminar və konfranslar təşkil olunmuşdur.

Keçirilən dəyirmi masa və konfransların materialları və hüquqi maarifləndirici vəsaitlər çap olunaraq geniş oxucu kütləsi arasında yayılmış, kitabxanalara təqdim olunmuşdur.

«Avropada işgəncələrin qarşısının alınması» adlı üç kitab, «Azadlıqdan məhrum etmə yerlərinin monitorinqi» adlı praktiki soraq kitabı, «BMT-nin İşgəncələrə qarşı Konvensiyasına əsasən dövlətin öhdəlikləri haqqında

məlumat kitabçası», həmçinin təsisatın digər nəşrləri və insan hüquqlarına dair tərcümə olunmuş vəsaitlər aidiyyəti qurumlara təqdim olunmuş, geniş əhali kütləsi arasında yayılmışdır.

Müvəkkil tərəfindən davamlı olaraq həyata keçirilən tədbirlər, ardıcıl regional ictimai dinləmələr insan hüquqlarının təbliği, işgəncələrin qarşısının alınması, pozulmuş hüquqların bərpası istiqamətində müvafiq dövlət qurumları, QHT və KİV-lər, həmçinin beynəlxalq təşkilatlarla səmərəli əməkdaşlıq, o cümlədən insan hüquqları mədəniyyətinin formalaşdırılması müsbət təcrübə kimi hər il yeniliklərin və uğurlu nəticələrin əldə olunmasına, əhali arasında hüquq mədəniyyətinin yüksəlməsinə öz töhfəsini verir və insan hüquqları sahəsində təcrübəni daha da inkişaf etdirir.

MPM rəhbəri və qrupun üzvləri milli ekspert qismində dövlət qurumlarının əməkdaşları üçün müxtəlif vaxtlarda keçirilmiş maarifləndirmə tədbirlərində iştirak etmişlər. Aparat əməkdaşları, MPM Qrupunun üzvləri Ədliyyə Nazirliyinin Akademiyasında penitensiar xidmətə yeni qəbul edilmiş əməkdaşlara, baş tibb idarəsinin əməkdaşlarına, ixtisasartırma kurslarına cəlb edilmiş ədliyyə işçilərinə, Daxili İşlər Nazirliyinin Polis Akademiyasında polis orqanlarına yeni qəbul edilmiş əməkdaşlara və Akademyanın müdavimlərinə, Baş Mühafizə Polisi İdarəsinin zabit heyətinə ayrı-ayrı vaxtlarda Müvəkkilin MPM qismində fəaliyyəti, «İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza əleyhinə Konvensiya»nın Fakültativ Protokolu, beynəlxalq təcrübə, İşgəncələrin qarşısının alınması üzrə Avropa Komitəsinin standartları və digər mövzularda mühazirələr oxumuş, iştirakçıları maraqlandıran sualları cavablandırmışlar. Qeyd edilməlidir ki, hər iki nazirlik ilə bu sahədə olan əməkdaşlıq davam etdirilir.

ATƏT-in Bakı Ofisi tərəfindən 2011-ci il 12-13 dekabr tarixlərində Gəncə şəhərində «Qanunun Aliliyi» Hüquq Resurs Mərkəzində keçirilən saxlanma yerlərində şübhəli və təqsirləndirilən şəxslərlə rəftara dair polis və Penitensiar xidmət işçiləri üçün təlimdə MPM Qrupunun rəhbəri V.Məhərrəmov milli ekspert qismində iştirak etmiş, «MPM-in mandati, görülmüş işlər və çətinliklər» mövzusunda məruzə ilə çıxış etmişdir. Bundan əlavə, polis əməkdaşları üçün «Müvəqqəti saxlama yerlərində şəraitin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması», «Dövlət və qeyri-hökumət təşkilatları ilə qarşılıqlı işin əsas istiqamətləri və mövcud problemlər», «Avropa Penitensiar qaydaları», «Saxlanılan şəxslərin hüquq və vəzifələri, onların hüquqlarının həyata keçirilməsi qaydaları», «saxlanılan şəxsin məişət, tibbi və sanitariya-epidemioloji təminatı» və digər mövzularda seminar məşğələləri keçirilmişdir.

Tədbirdə milli ekspertlərlə yanaşı, beynəlxalq ekspert və ATƏT-in Bakı Ofisinin Qanunun Aliliyi şöbəsinin əməkdaşı – hüquq məsələləri üzrə mütəxəssis də iştirak etmişlər.

Müvəqqəti saxlanılan və azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərə ünvanlanan hüquqi maarifləndirmə işi. Bu istiqamətdə də Müvəkkilin hüquqi maarifləndirmə fəaliyyəti olduqca genişdir. Qeyd edildiyi kimi, MPM funksiyasını yerinə yetirən Müvəkkil və Aparatın ixtisaslaşmış əməkdaşları müvəqqəti saxlama yerlərinə, təcridxana və cəzaçəkmə müəssisələrinə mütəmadi baxışlar keçirmiş, saxlanılan şəxslərin yaşayış vəziyyəti ilə tanış olmuş, onlara hüquqi məsləhətlər verilmiş və hüquqi maarifləndirmə işini davam etdirmişlər.

Müntəzəm keçirilmiş tədbirlər zamanı Bakı şəhərində və respublikanın regionlarında yerləşən cəzaçəkmə müəssisələrində və istintaq təcridxanalarında, habelə Daxili İşlər Nazirliyinin şəhər və rayon polis idarə və şöbələrinin müvəqqəti saxlanma təcridxanalarında olarkən müvafiq olaraq cəzaçəkmə müəssisələrində cəza çəkən məhkumlarla, istintaq təcridxanalarında saxlanılan təqsirləndirilən şəxslərlə və müvəqqəti saxlama təcridxanasında saxlanılan şübhə edilən şəxslərlə görüşlər zamanı onların saxlanılmasının qanuniliyinin yoxlanılması ilə yanaşı, insan hüquqlarının təbliği baxımından hüquqi maarifləndirmə işi də aparılmış, hüquqları izah edilmişdir.

Artıq qeyd olunduğu kimi, işgəncələrin qarşısının alınması üçün hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşları arasında Müvəkkil tərəfindən geniş hüquqi-maarifləndirmə tədbirləri həyata keçirilir.

Müvəkkil, həmçinin bu və ya digər müəssisəyə başçəkmə həyata keçirərkən şəxsi heyətlə görüşür, onlar qarşısında çıxış edərək yeni qanunvericilik aktlarının və ölkənin qoşulduğu beynəlxalq sənədlərin tələbləri, eləcə də MPM-in hüquq və vəzifələri barədə məlumat verir.

MPM ölkəmizdə yeni yarandığı üçün bu sahədə əməkdaşların bilik və təcrübələrinin artırılmasına, eyni zamanda beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsinə zərurət vardır.

Avropa Birliyinin dəstəyi ilə «Ombudsman Aparatının bacarıqlarının inkişaf etdirilməsinə və insan hüquqları və ayrı-seçkilik haqqında məlumatlılığın artırılmasına dəstək» adlı 2011-ci ildə altı aylıq Tvinning layihəsi çərçivəsində bir neçə ekspert, o cümlədən İşgəncələrin qarşısının alınması üzrə Avropa Komitəsinin Avstriyadan olan üzvü Julya Kozma və Almaniyadan olan üzvü Wolfgang Heinz MPM Qrupu üzvləri üçün bir neçə dəfə treninqlər keçirmiş, MPM-in strategiyası və başçəkmələrin metodologiyası, tövsiyələrin və hesabatların hazırlanması mövzularında, eyni zamanda beynəlxalq və regional standartlar, İQAK standartları, Avropa İnsan hüquqları məhkəməsinin işgəncələrlə bağlı qərarları və digər mövzularda təlimlər keçirilmiş, interaktiv məşğələlər təşkil edilmişdir. Tədbirlər çərçivəsində ekspertlərin müşahidəsi ilə PX-nin 15 sayılı ciddi rejimli cəzaçəkmə müəssisəsinə və Abşeron RPŞ-nin MST-sinə başçəkmə həyata

keçirilmişdir. CÇM-in bütün obyektlərində araşdırmalar aparılmış, orada saxlanılan bir sıra məhkumlarla təkliddə görüşülmüşdür. MPM Qrupunun digər üzvləri ekspertlərin kənarından müşahidəsi ilə Abşeron RPŞ-nin MST-sində olmuş, bilik və təcrübələrini nümayiş etdirərək başçəkmə həyata keçirmişlər. Başçəkmələrdən sonra MPM Qrupunun bütün üzvlərinin və ekspertlərin apardıqları qeydlər üzrə fikir mübadiləsi aparılmış, başçəkmənin həyata keçirilməsindən razı qaldıqlarını bildirərək MPM-in professional araşdırma apardığını söyləmiş, eyni zamanda gələcək başçəkmələr zamanı istifadə edə biləcəkləri tövsiyələr vermişlər.

Müvəkkil Avropa Şurasının Bakı nümayəndəliyi ilə birgə Avropa Birliyi və Avropa Şurası tərəfindən maliyyələşdirilən «Cənubi Qafqazda, Moldova və Ukraynada pis rəftar və cəzasızlıq» proqramına uyğun olaraq hazırlanmış «Azərbaycanda pis rəftarla və cəzasızlıqla mübarizəyə və pis rəftar hallarının səmərəli araşdırılmasına dair ölkə üzrə hesabatı»nın hüquq mühafizə orqanlarının əməkdaşlarına təqdimatında təşkilatçılıq etmişdir. Təqdimatdan sonra hesabatla bağlı aparılan müzakirələrdə MPM Qrupunun rəhbəri və üzvləri iştirak edərək məruzə ilə çıxış etmişlər.

Avropa Şurasının uzunmüddətli eksperti Erik Svanidzenin hazırladığı «Pis rəftarla və cəzasızlıqla mübarizə - tutulmuş şəxslərin hüquqları və hüquq-mühafizə əməkdaşlarının vəzifələri (əsas sual və cavablar)» və «Pis rəftar hallarının səmərəli araşdırılması Avropa standartlarına dair rəhbər prinsiplər» nəşrləri MPM qrupu tərəfindən hüquq mühafizə orqanlarının əməkdaşlarına paylanılmışdır. Qeyd edilməlidir ki, hər üç nəşr işgəncələrin qarşısının alınması və maarifləndirmə işində faydalı olmuşdur.

Müvəkkil MPM-in fəaliyyətinin təmin olunması üçün, ilk növbədə, bu hüquqların tədrisinin və qavranılmasının, hüquq mədəniyyətinin və hüquq düşüncəsinin formalaşmasının əhəmiyyətli rol oynadığını nəzərə alaraq, öz fəaliyyətində daim hüquqi maarifləndirmə işinin təşkilinə xüsusi diqqət göstərmişdir. İşgəncələrə məruz qalmamaq hüququnun təmini üçün təbii ki, bu işin əhali, xüsusilə əhalinin həssas qrupları, habelə hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşları arasında aparılması zəruri olmuş və bu iş gələcəkdə də davam etdiriləcəkdir.

2.4. Beynəlxalq əməkdaşlıq

Müvəkkilin digər sahələrdə olduğu kimi, MPM qismində beynəlxalq əlaqələr istiqamətində fəaliyyəti 2011-cu ildə də uğurlu olmuşdur.

Müvəkkil fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun olaraq müxtəlif beynəlxalq təşkilatlarla, o cümlədən BMT, onun saziş qurumları, Avropa Şurası, ATƏT, Beynəlxalq Qırmızı Xaç Komitəsi və digər nüfuzlu təşkilatlarla, xarici dövlətlərin ölkəmizdəki səfirliklərlə, habelə xarici həmkarları ilə əməkdaşlıq

əlaqələrini 2011-ci ildə də davam etmişdir.

Müvəkkilin beynəlxalq əlaqələri və əməkdaşlığı, beynəlxalq müstəvidə aparılan fikir və təcrübə mübadilələri onun MPM kimi işinin qurulmasında faydalı olmuşdur. Belə ki, hələ MPM qismində müəyyən olunduqdan sonra daha faydalı olmuşdur.

Müvəkkil beynəlxalq əlaqələr sahəsində fəaliyyətini aşağıdakı istiqamətlərdə qurmuşdur:

- xarici həmkarları ilə əməkdaşlığı;
- beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığı;
- Müvəkkil və MPM Qrupunun üzvlərinin beynəlxalq tədbirlərdə iştirakı;
- beynəlxalq təşkilatların nümayəndələrinin və ekspertlərinin qəbulu.

MPM qismində beynəlxalq əməkdaşlığın qurulması işinin təkmilləşdirilməsinə xüsusi əhəmiyyət verilmişdir.

Milli preventiv mexanizm funksiyalarını yerinə yetirən təsisat kimi Müvəkkil ötən il mövcud sahədə beynəlxalq əməkdaşlığın qurulmasına xüsusi diqqət ayırmış, Milli Preventiv Qrupun üzvlərinin nəzəri və təcrübi biliklərinin artırılması istiqamətində zəruri işlər görülmüşdür.

Müvəkkil ingilis dilinə tərcümə edilmiş illik məruzəsini tərəfindən aidiyyəti beynəlxalq qurumlara, o cümlədən BMT-nin İşgəncələr Əleyhinə Komitəsinə, Qarşısını Alma üzrə Altkomitəsinə, İşgəncələrin qarşısının alınması üzrə Avropa Komitəsinə, eləcə də İşgəncələrin Qarşısının Alınması üzrə Assosiasiyaya təqdim etmişdir. Bununla yanaşı, müxtəlif beynəlxalq təşkilatlardan, işgəncələrlə mübarizə işinin təşkili sahəsində nüfuzlu beynəlxalq ekspertlərdən Müvəkkilin MPM qismində fəaliyyətinə dair daxil olmuş çoxsaylı sorğular ətraflı cavablandırılmışdır.

Qeyd edilmişdir ki, Müvəkkil Avropa Şurası İnsan Hüquqları və Hüquqi Məsələlər Baş direktorluğu və APT tərəfindən təşkil olunan Avropa MPM-lər Şəbəkəsinin üzvüdür və bir çox beynəlxalq tədbirlərdə iştirak etmişdir. Eyni zamanda MPM qrupunun üzvü həmin şəbəkə üzrə əlaqələndirici şəxs qismində təyin olunmuşdur.

Bir qayda olaraq, iştirak etdiyi beynəlxalq tədbirlərdə digər iştirakçılarla yanaşı, Müvəkkilin MPM qrupunun rəhbəri də çıxış edərək, bu sahədə görülmüş işlər barədə məlumatlar vermiş, ölkədə azadlıqdan məhrum edilmiş və ya azadlığı başqa cür məhdudlaşdırılmış şəxslərin saxlanıldığı müəssisələrə müntəzəm baxışların keçirildiyini bildirilmişdir.

Milli Preventiv Qrupun üzvləri təcrübə mübadiləsi keçmək, habelə fəaliyyəti təkmilləşdirmək məqsədilə ötən il müxtəlif vaxtlarda işgəncələrlə mübarizə məsələlərinə həsr olunmuş bir sıra beynəlxalq tədbirlərdə iştirak etmişlər.

Almaniya, İsveç, İtaliya, Fransa, Kanada, Sloveniya, Litva və digər ölkələrdə keçirilən trening, seminar və konfranslarda iştirak, o cümlədən insan

hüquqları sahəsində ixtisaslaşmış qurumlarda təcrübə mübadiləsi MPM Qrupunun üzvlərinin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi, beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi baxımından əhəmiyyətli olmuşdur.

Cenevrə şəhərində İsgəncələrin qarşısının alınması üzrə Assosiasiya (APT) tərəfindən BMT-nin İsgəncələr üzrə xüsusi məruzəçisinin, İsgəncələrin qarşısının alınması üzrə Alt Komitəsi (SPT) rəhbərinin, İsveçrənin xarici işlər, habelə təhlükəsizlik, siyasət və ətraf mühit nazirlərinin, Avropa İsgəncələrin qarşısının alınması üzrə Komitənin (CPT), Amnesty International, Beynəlxalq Həbsxana İslahatı Təşkilatının, bir sıra ölkələrin və nüfuzlu beynəlxalq qurumların, Müvəkkilin, Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi Penitensiar Xidmətinin nümayəndələrinin iştirakı ilə «İsgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza əleyhinə Konvensiya»nın Fakültativ Protokolunun qüvvəyə minməsinin beş illiyinə həsr olunmuş Ümumdünya Qlobal Forumu keçirilmişdir.

Paris şəhərində Avropa Şurasının İnsan Hüquqları və Hüquqi Məsələlər Baş Direktorluğu və İsgəncələrin Qarşısının Alınması üzrə Assosiasiya tərəfindən «Azadlıqdan məhrumetmə yerlərində təhlükəsizlik və ləyaqət» mövzusunda keçirilən beynəlxalq seminarla Müvəkkilin Milli Preventiv Qrupunun rəhbəri polis orqanlarının müvəqqəti saxlama yerlərində, penitensiar müəssisələrdə və digər azadlıqdan məhrumetmə yerlərində insan hüquqlarının təmin olunması vəziyyətinin daha da yaxşılaşdırılması və bu sahədə beynəlxalq əməkdaşlığın təkmilləşdirilməsi istiqamətində Müvəkkilin təklif və tövsiyələrini iştirakçıların diqqətinə çatdırmışdır.

Sloveniya Respublikasının Lyublyana şəhərində Avropa Şurası tərəfindən quruma üzv ölkələrin İsgəncələr əleyhinə milli preventiv mexanizmlər və milli insan hüquqları təsisatlarının əlaqələndiriciləri üçün təşkil olunan tədbirdə və təcrübə mübadiləsində iştirak edən Müvəkkilin Milli Preventiv Qrupunun rəhbəri Müvəkkilin milli preventiv mexanizm qismində fəaliyyətinin əsas istiqamətləri, əldə olunmuş təcrübə, gördüyü işlər barədə iştirakçılara ətraflı məlumat vermiş, gələcək əməkdaşlıqla bağlı Müvəkkilin təkliflərini diqqətə çatdırmışdır.

Estoniya Respublikası Ədliyyə Kanslərinin və «Psixi Xəstələrin Müdafiəsi Mərkəzi» beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatının təşəbbüsü, Beynəlxalq Həbsxana İslahatı və «Zennström Philanthropies» təşkilatlarının dəstəyi ilə Tallin şəhərində keçirilmiş beynəlxalq seminarla aparatın əməkdaşı, Müvəkkilin Milli Preventiv Qrupunun üzvü iştirak etmiş, Müvəkkilin digər azadlıqdan məhrumetmə yerləri ilə yanaşı, psixiatriya müəssisələrinin də vəziyyətini daim diqqət mərkəzində saxlaması, bu sahədə həyata keçirdiyi fəaliyyət və bu fəaliyyətin milli preventiv mexanizm qismində müəyyən olunduqdan sonra daha da inkişaf etdirilməsi barədə ətraflı məlumat vermişdir.

Gəncə şəhərində ATƏT-in Bakı Ofisi tərəfindən Gəncə Şəhər Polis İdarəsinin və Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi Penitensiar Xidmətinin 2 sayılı İstintaq təcridxanasının əməkdaşları üçün «Saxlanma yerlərində şübhəli və təqsirləndirilən şəxslərlə rəftara dair beynəlxalq standartlar» mövzusunda təşkil edilmiş seminarlarda milli ekspert qismində çıxış edən Müvəkkilin Milli Preventiv Qrupunun rəhbəri Müvəkkilin bu sahədə gördüyü işlər barədə iştirakçılara ətraflı məlumat vermiş, müvəqqəti saxlama təcridxanalarında və penitensiar müəssisələrdə saxlanılan şəxslərlə bağlı milli preventiv mexanizmin tövsiyələrini diqqətə çatdırmış və iştirakçıların suallarına ətraflı cavab vermişdir.

2011-ci ilin oktyabr ayında Avropa Şurasının və Avropa İttifaqının dəstəyi ilə İşgəncələrin Qarşısının Alınması üzrə Assosiasiyasının (APT) 6-cı tematik seminarı Bakı şəhərində keçirilmişdir.

«Həssas qruplardan olan insanların azadlıqdan məhrum etmə yerlərində müdafiəsi» mövzusunda seminar iki gün davam etmişdir. Seminarla Avropa Şurasının İnsan hüquqları və hüquq məsələləri üzrə Departamentinin rəhbəri cənab Markus Yager, BMT-nin İşgəncələrin qarşısını almaq üzrə Alt Komitəsinin (SPT) vitse-prezidenti xanım Aişə Şuyun Məhəmməd, Avropa İşgəncələrin qarşısının alınması üzrə (CPT) Komitəsinin üzvü cənab Anton Van Kamtaut, SPT və CPT-nin keçmiş prezidenti xanım Silviya Kasali, Müvəkkil, eyni zamanda 20-dək ölkənin MPM rəhbərləri və əlaqələndirici şəxsləri iştirak etmişlər.

Seminarla çıxış edən Müvəkkil 2008-ci il 2 dekabr tarixində təsdiq edilmiş «İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza əleyhinə» Konvensiyanın Fakültativ Protokolunun icrasının təmin edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il 13 yanvar tarixli Sərəncamı ilə milli preventiv mexanizmin (MPM) funksiyalarını yerinə yetirən təsisat qismində Müvəkkilin müəyyən edildiyini diqqətə çatdırmışdır. O, bununla bağlı müvafiq Konstitusiya Qanununa edilmiş əlavə və dəyişikliklər nəticəsində BMT-nin adı çəkilən Konvensiyanın Fakültativ Protokolunun tələblərinə uyğun olaraq, Müvəkkilin MPM kimi səlahiyyətlərinin hüquqi baxımdan tənzimləndiyini, ölkəmizdə MPM mexanizminin yaradıldığını vurğulamışdır.

Müvəkkil işgəncələr əleyhinə milli preventiv mexanizm sahəsində işin daha peşəkar şəkildə qurulması, həyata keçirilən fəaliyyətin qiymətləndirilməsi və mövcud sahədə fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi məqsədilə ötən il bir sıra beynəlxalq qurumların nümayəndələri ilə də görüşlər keçirmiş, geniş fikir mübadiləsi aparmışdır.

Müvəkkil MPM qismində ATƏT-in Bakı Ofisinin rəhbəri və əlaqədar işçiləri ilə müntəzəm əməkdaşlıq etmişdir.

«Amnesty International» təşkilatının Avropa və Mərkəzi Asiya proqramı üzrə tədqiqatçısı xanım Natalia Nozadzeni onun xahişi ilə qəbul edən Müvəkkil

fəaliyyətinin bir sıra digər sahələri ilə yanaşı, milli preventiv mexanizmin funksiyalarını yerinə yetirən təsisat qismində müəyyən olunduqdan sonra bu sahədə fəaliyyətin daha səmərəli aparılması üçün Müvəkkilin və Milli Preventiv Qrupun ölkədə azadlıqdan məhrum edilmiş və ya azadlığı başqa cür məhdudlaşdırılmış şəxslərin saxlandığı müəssisələrə, o cümlədən müvəqqəti saxlama təcridxanalarına, penitensiar müəssisələrə, psixiatriya xəstəxanalarına, ahıl və uşaq evlərinə müntəzəm baxışlar keçirməsi, habelə təsisatda yaradılmış «qaynar xətlər» barədə ətraflı məlumat vermişdir.

Müvəkkil Avropa Şurasının İşgəncələrin qarşısının alınması üzrə Komitəsinin (CPT) üzvləri - nümayəndə heyətinin rəhbəri Haritini Diplanı, İsveçrənin Milli Preventiv Mexanizminin rəhbəri Jan-Pyer Restellinini və CPT Katibliyinin əməkdaşı Julyen Attuil-Kayseri qəbul etmiş, milli preventiv mexanizm kimi səlahiyyətlərinin hüquqi baxımdan tənzimlənməsi, bu istiqamətdə həyata keçirilmiş tədbirlər, habelə Avropa Milli Preventiv Mexanizmlər Şəbəkəsinin üzvü kimi görülmüş işlər və bir çox beynəlxalq tədbirlərdə irəli sürülmüş təkliflər və verilmiş tövsiyələr, habelə Milli Preventiv Qrupun fəaliyyəti ilə bağlı qonaqlara geniş məlumat vermişdir.

Məlum olduğu kimi, insan hüquqlarının müdafiəsi istiqaməti Avropa Birliyinin prioritetləri sırasına daxildir. Avropa Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq Aləti çərçivəsində 2009-cu ildən həyata keçirilməsi planlaşdırılan «Şərq tərəfdaşlığı» proqramı üzrə Müvəkkil və Polşa Ombudsmanı arasında bağlanan müqavilə bu istiqamətdə atılan ilk addımlardandır.

2009-2013 illər üçün Şərq Tərəfdaşlığı ölkələrinin ombudsmanları arasında Əməkdaşlıq Proqramı çərçivəsində «İnsan Hüquqları üzrə Tərəfdaşlıq» üzrə əməkdaşlıq layihəsini Müvəkkilin aparatı ilə birgə həyata keçirmək məqsədilə Polşa İnsan Hüquqları Təsisatına Polşa Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi tərəfindən maliyyə dəstəyinin ayrılması təsdiq olunmuşdur. Bu proqram Fransa Respublikasının Ombudsman təsisatı ilə birgə həyata keçirilir.

Əldə edilmiş razılığa əsasən layihənin bir neçə sahə, o cümlədən Milli Preventiv Mexanizm, cinayət qurbanlarına yardım, ayrı-seçkiliklə mübarizə, yeni texnologiyalardan istifadə kontekstində insan hüquqlarını təhdid edən problemlər üzrə həyata keçiriləcəyi nəzərdə tutulmuşdur.

2011-ci ilin aprel ayında İnsan Hüquqlarının Müdafiəsi ilə bağlı ilk seminar MPM Qrupunun 5 nəfər nümayəndəsi, həmçinin insan hüquqları sahəsində fəaliyyət göstərən Polşadakı İnstitutların və QHT-lərin də iştirakı ilə Polşanın Varşava şəhərində keçirilmişdir. Səfər çərçivəsində MPM üzvləri yeni texnologiyaların inkişafı kontekstində insan hüquqlarının müdafiəsinin problemləli sahələrində həlli məsələləri, MPM mexanizminin Polşadakı fəaliyyəti, həmçinin Polşa MPM-i ilə qarşılıqlı təcrübə mübadiləsi keçirmişlər. Bundan əlavə, aparılmış tədqiqat və başçəkmələrin həyata keçirilməsi

mövzularında təqdimatlarla çıxışlar edilmişdir. Daha sonra Azərbaycan və Polşa MPM-lərin nümayəndələri birlikdə Varşava şəhərində yerləşən istintaq təcridxanasında olmuş, orada saxlanma şəraiti ilə tanış olmuşlar. Yekunda təcridxana rəisi ilə görüşülmüş, MPM üzvlərini maraqlandıran suallara cavab alınmışdır.

Daha sonra MPM üzvləri Polşalı həmkarları ilə birlikdə Varşavada yerləşən yetkinlik yaşına çatmayanların dindirilmə mərkəzində olaraq oranın şəraiti ilə tanış olmuşlar. Səfərin sonunda MPM üzvləri Polşa Ombudsmanı ilə görüşmüş, təcrübə mübadiləsinin gələcəkdə də davam etdirilməsi qərara alınmışdır.

2011-ci ilin oktyabr ayında İkinci mərhələ üzrə Polşa Ombudsman təsisatının ekspertləri və MPM üzvləri Azərbaycana səfər etmişlər. Qeyd edilən səfər 4 gün davam etmişdir. Tədbirdə MPM üzvləri ilə yanaşı, ölkəmizin 10-dək QHT-si iştirak etmiş və qarşılıqlı təcrübə mübadiləsi aparılmışdır. Daha sonra Polşa MPM-nin üzvləri əməkdaşlarımızla birgə Bakı İstintaq təcridxanasına və İnsan alverinin qurbanlarının sığınacağına tanışlıq səfəri etmişdir. Burada olan saxlanma şəraiti qonaqlarda müsbət təəssürat yaratmış və onlar bu barədə müəssisədə olan qonaqların xatirə kitabına qeyd etmişlər.

Avropa Birliyi bir çox ölkələrdə olduğu kimi, Azərbaycanda da Tvinning layihələrinin tətbiqini həyata keçirir, digər dövlət qurumları ilə yanaşı, Müvəkkilin aparatı da həmin layihədə iştirak etməkdədir. Layihə çərçivəsində aparatın əməkdaşları, vətəndaş cəmiyyətinin nümayəndələri və gənclər üçün müxtəlif mövzularda treninqlərin təşkil olunması nəzərdə tutulub.

Qeyd olunmalıdır ki, Avropa Birliyinin dəstəyi ilə 2011-ci ildə «Ombudsman Aparatının bacarıqlarının inkişaf etdirilməsinə və insan hüquqları və ayrı-seçkilik haqqında məlumatlılığın artırılmasına dəstək» adlı altı aylıq Tvinning layihəsi həyata keçirilmişdir.

Bu layihə çərçivəsində Müvəkkil Avropa Birliyi və Almaniya İnsan Hüquqları İnstitutu ilə birgə «BMT-nin xüsusi mexanizmləri» mövzusunda yekun konfrans təşkil etmişdir.

Tədbirdə dövlət orqanlarının, beynəlxalq təşkilatların, QHT-lərin, vətəndaş cəmiyyətinin və KİV-in təmsilçiləri, xarici ölkə səfirləri, insan hüquqları sahəsində tanınmış beynəlxalq ekspertlər iştirak etmişlər.

Tvinning layihəsinin Almaniya üzrə rəhbəri xanım Frauke Seidensticker bu layihə haqqında, habelə bununla əlaqədar cari ildə görülmüş işlər, insan hüquqları sahəsində keçirilən çoxsaylı treninq-seminarlar, fikir mübadilələri barədə ətraflı məlumat vermişdir. İşin təkmilləşdirilməsi sahəsində Tvinning layihəsinin həm təcrübə mübadiləsi, həm də əhali ilə işin keyfiyyətinin daha da təkmilləşdirilməsi baxımından əhəmiyyətli olduğu qeyd edilmişdir.

Daha sonra Tvinningin proseduralarına uyğun olaraq, aparatda layihəyə cəlb olunmuş dövlət orqanları və qeyri-hökumət təşkilatları nümayəndələrinin iştirakı ilə yekun tədbir keçirilmiş, əldə edilmiş uğurlar, mövcud problemlər və

perspektivlər müzakirə edilmişdir.

Bu layihə çərçivəsində aparatın bir qrup əməkdaşı – aparatın rəhbəri, habelə MPM qrupunun üzvləri 2011-ci il 1-7 may tarixlərində Almaniya Federativ Respublikasında təcrübə mübadiləsi keçmişlər. Səfər çərçivəsində əməkdaşlarımız Almaniya fəaliyyət göstərən cəzaçəkmə müəssisəsində olmuş, oranın şəraiti ilə tanış olmuşlar.

Yeri gəlmişkən, qeyd olunmalıdır ki, Müvəkkil Almaniya İnsan Hüquqları İnstitutu ilə uzunmüddətli əməkdaşlıq əlaqələri qurmuş və bu əlaqələr kontekstində Avropa Birliyinin Tvinning layihələrində fəal iştirak etməkdədir.

Bundan əlavə Müvəkkil aparatının rəhbəri və MPM qrupunun rəhbəri Beynəlxalq Həbsxana İslahatları Təşkilatının (Penal Reform) regional direktoru Tsira Çanturianın rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmiş, MPM-in fəaliyyəti və bu təşkilatla MPM arasında gələcək əməkdaşlıq barədə müzakirələr aparmışlar.

Yeri gəlmişkən qeyd edilməlidir ki, MPM Qrupunun rəhbəri Beynəlxalq Həbsxana İslahatları Təşkilatının Ədliyyə Nazirliyi ilə birgə təşkil etdiyi «Azərbaycan Respublikasında ömürlük azadlıqdan məhrumetmə» adlı dəyirmi masada iştirak edərək, bu sahədə qarşıya çıxan problemlər mövzusunda məruzə ilə çıxış etmişdir. Tədbirdə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin və Bakı ağır cinayətlərə dair Məhkəmənin hakimləri, Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun, Ədliyyə Nazirliyinin və yerli QHT-lərin nümayəndələri iştirak etmişlər.

MPM qrupunun üzvü UNICEF-in Kiyevdə təşkil etdiyi «Qanunla münəqişədə olan yetkinlik yaşına çatmayanlara qarşı saxlanma yerlərində işgəncə və pis rəftar hallarının araşdırılması» mövzusunda seminarda iştirak etmiş, görülmüş işlərlə bağlı təqdimatla çıxış etmiş, bir sıra təkliflər vermişdir.

Müvəkkilin işgəncələrlə mübarizə sahəsində, o cümlədən MPM qismində fəaliyyəti, həmçinin onun təkmilləşdirilməsi işi davam etdirilir.

İstər beynəlxalq qurumların nümayəndələri ilə keçirilmiş görüşlərin və aparılmış geniş fikir mübadilələrinin, istərsə də işgəncələrlə mübarizə məsələlərinə həsr olunmuş beynəlxalq tədbirlərdə iştirakın nəticələri kimi Müvəkkilin milli preventiv mexanizm qismində məsul şəxs təyin olunması təqdir edilmiş, həmçinin bu yönümdə təşkil etdiyi iş səmərəli hesab edilmişdir.

Müvəkkil tərəfindən MPM-in fəaliyyətinin təşkili sahəsində görülmüş işlər və təkmilləşdirilməsi beynəlxalq tədbirlərdə verilmiş məlumatlar beynəlxalq təşkilatların nümayəndələri, nüfuzlu ekspertlər, habelə Müvəkkilin xarici ölkələrdəki həmkarları tərəfindən təqdirəlayiq hesab edilmiş və yüksək qiymətləndirilmişdir.

Təklif və tövsiyələr

2011-ci ildə MPM-in fəaliyyətinin təhlili göstərir ki, bu sahədə dinamik iş aparılmış, çoxsaylı müsbət nəticələr əldə olunmuş, o cümlədən ölkədə işgəncələrin araşdırılması məsələsinə yanaşmada ciddi dönüş yaranmışdır.

Müvəkkil və MPM Qrupu tərəfindən həyata keçirilmiş araşdırmalar, müəssisələrə başçəkmələr, eyni zamanda beynəlxalq standartların və milli qanunvericiliyin təhlili nəticəsində formalaşmış, habelə Müvəkkilin MPM qismində fəaliyyətinə dair ilk məruzəsində öz əksini tapmış, lakin hələ də həllini gözləyən aşağıdakı tövsiyələr təklif edilir:

- İnzibati Xətalər Məcəlləsində Müvəkkilin qanuni fəaliyyətinə mane olmağa görə nəzərdə tutulmuş sanksiyanın sərtləşdirilməsi, habelə Müvəkkilin milli preventiv qrupun qanuni fəaliyyətinə mane olmağa görə məsuliyyətin təsbit olunması;

- Cinayət Məcəlləsinə işgəncə əməlinin (133-cü maddə) anlayışının BMT-nin «İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza əleyhinə Konvensiyası»nın tələblərinə uyğun şəkildə təkmilləşdirilməsi;

- Milli Məclisdə 2-ci oxunuşda olan «Həbsdə saxlama yerləri haqqında qanun»un qəbul olunmasının sürətləndirilməsi;

- «Psixiatriya yardımı haqqında» Azərbaycan Respublikasının 2002-ci il 19 aprel tarixli Qanununun BMT Baş Məclisinin 46/119 sayılı, 1991-ci il 17 dekabr tarixli qətnaməsi ilə qəbul edilmiş «Psixi xəstəliyi olan şəxslərin müdafiəsi və psixiatriya yardımının təkmilləşdirilməsinə dair Prinsiplər»inə uyğunlaşdırılması;

- Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 95-ci maddəsinin və Cəzaçəkmə müəssisələrinin Daxili intizam qaydalarının 228-ci bəndinin (məcburi əməyə cəlb etmə) Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 35-ci maddəsinə uyğunlaşdırılması;

- Cəzaçəkmə müəssisələrinin Daxili intizam qaydalarının 1 sayılı Əlavəsinin qanunvericiliyə uyğunlaşdırılması (vəkillə konfidensial görüş, özəl həyata müdaxilə);

- Daxili İşlər Nazirliyinin 428 sayılı Əmrinin Cinayət-Prosessual Məcəlləsinə uyğunlaşdırılması (polisın nəzarəti altında uzun müddət saxlanılma);

- «Silahlı Qüvvələrinin qarnizon və qarovul xidmətləri Nizamnaməsi»nin 4 sayılı əlavəsində ayrışeçkilik və qeyri-insani rəftar müddəalarının çıxarılması;

- ƏƏSMN-in uşaq evlərinin fəaliyyətini tənzimləyən və 1978-ci ildə Azərbaycan SSR Sosial Təminat Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilmiş, rus

dilində istifadədə olan «Əlil uşaqlar üçün internat evləri haqqında» Əsasnamənin müasir standartlara uyğunlaşdırılmaqla təkmilləşdirilməsi;

- məhkumların əməyə cəlb edilməsi ilə bağlı Cəzaların İcrası Məcəlləsində və Daxili İntizam Qaydalarında nəzərdə tutulmuş müddəaların Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 35-ci maddəsinə uyğunlaşdırılması;

- vəkilin müdafiə etdiyi şəxslə konfidensial (təkbətək) görüşünün təmin edilməsi məqsədilə «Cəzaçəkmə müəssisələrinin daxili intizam qaydalarının» 1 saylı əlavəsinin qanunvericiliyə uyğunlaşdırılması;

- Müvəkkilin MPM qismində fəaliyyətini təşkil edəcək və həyata keçirəcək xüsusi struktur vahidinin yaradılmasının təmin edilməsi üçün müvafiq maliyyə vəsaitinin ayrılması və digər təşkilatı tədbirlərin görülməsi;

- Müvəkkilin illik məruzələrinin, eləcə də MPM qismində fəaliyyətinin nəticələrini əks etdirən məruzələrinin dərc olunması üçün müvafiq maliyyə vəsaitinin ayrılması;

- DİN-in müvəqqəti saxlama yerlərində inzibati qaydada saxlanılan şəxslərin, habelə şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxslərin qeydiyyatı və uçotu işinin təkmilləşdirilməsi;

- polis əməkdaşları tərəfindən ilkin tutulma zamanı şəxsin dərhal öz seçdiyi vəkillə və ya dövlət hesabına vəkillə təmin edilməsi;

- şəxsin polis orqanına gətirilərkən öz həkiminə müraciət etmək hüququnun təmin edilməsi;

- tutulmanın qanunla müəyyən edilmiş qaydada sənədləşdirilməsinin təmin edilməsi;

- tutulmuş şəxsin təqsirinin sübut edilməməsinə baxmayaraq, barəsində olan məlumatların və görüntülərinin iradəsi əleyhinə KİV-də yayımlanmasının qarşısının alınması;

- DİN-in saxlama şəraiti mövcud standartların tələblərinə cavab verməyən müəssisələrində təmir və bərpa işlərinin aparılmasının sürətləndirilməsi;

- azadlıqdan məhrum etmə yerlərində çalışan əməkdaşların qanunları düzgün tətbiq etməsinə nəzarətin artırılması;

- müvəqqəti saxlama yerlərinə prokuror nəzarətinin gücləndirilməsi;

- Umbakı qəsəbəsində inşa edilən həbsxana binasının tikintisinin sürətləndirilməsi;

- PX-nin Həbsxanasında rəhbərliyin və xidmət heyətinin məhkumlarla sərt münasibətinin yumşaldılması;

- PX-nin Həbsxanasında və CÇM-lərdə tibbi-sanitar hissələrinin işinin təkmilləşdirilməsi;

- inşa edilməkdə olan CÇM-lərdə məhkumların hüquqi yardım almaq hüququnun təmin olunması məqsədilə xüsusi otaqların təşkilinin nəzərdə tutulması, habelə hüquqi tənzimləmə məsələlərinin həll edilməsi;

- PX-nin saxlanma şəraiti mövcud standartların tələblərinə cavab verməyən MTCM-lərində təmir işlərinin aparılması;
- Standartlara cavab verməyən 2 saylı İS.T-sı üçün tikilən yeni müəssisənin tikintisinin sürətləndirilməsi;
- PX-in Müalicə Müəssisəsində köhnə korpusların təmir etdirilməsi;
- SN-in psixiatriya xəstəxanalarında xəstələrin sosial təminatının yaxşılaşdırılması, səhhəti və imkanlarına görə əməyə cəlb olunması;
- SN-in psixiatriya xəstəxanalarında xəstələrin asudə vaxtlarının səmərəli təşkili və gəzinti hüququnun təmin edilməsi;
- SN-in psixiatriya xəstəxanalarında xəstələrin qidalanma normalarına yenidən baxılması və müvafiq xərclərin artırılması;
- SN-in psixiatriya xəstəxanalarında yerləşdirmənin hərtərəfli yoxlanılması;
- SN-in psixiatriya xəstəxanalarında həkimlərin, yardımçı işçilərinin təlim və ixtisasartırma kurslarına cəlb edilməsi, Avropa minimal standartlarının təbliği;
- SN-in psixiatriya xəstəxanalarında xəstələrin cəmiyyətlə və ailələri ilə əlaqələrinin artırılması;
- SN-nin psixiatriya xəstəxanalarına vətəndaş cəmiyyəti nümayəndələrinin monitorinq aparması üçün şəraitin yaradılması;
- ƏƏSMN-in aidiyyəti müəssisələrində psixoloji işin təşkili vəziyyətinin təkmilləşdirilməsi, müvafiq ştat cədvəlinə psixoloq ştatının əlavə olunması;
- tabelik formasından asılı olmayaraq, azadlıqdan məhrum etmə yerləri üzrə bütün müəssisələrdə aşkar olunmuş qüsurlar və çatışmazlıqların tez bir zamanda aradan qaldırılması, qanun pozuntularına yol vermiş şəxslərin məsuliyyətə cəlb edilməsi və azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərin saxlanma şəraitinin daha da təkmilləşdirilməsi üçün təxirə salınmaz təbirlərin görülməsi;
- işgəncə hallarının aşkar edilməsi, araşdırılması və qarşısının alınması üçün hüquq-mühafizə orqanlarında aparılan araşdırmaların ciddiləşdirilməsi, hüquq pozuntularına yol vermiş şəxslərin qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş qaydada məsuliyyətə cəlb edilməsi və bu fəaliyyətə Azərbaycan Respublikasının Baş Prokurorluğu tərəfindən nəzarətin artırılması;
- MST-də saxlanılan şəxslərin hüquqlarına hörmətlə yanaşılmasının təmin edilməsi məqsədilə təmir işləri zamanı onların qonşuluqda olan MST-lərə yerləşdirilməsi;
- Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2001-ci il 30 iyul tarixli, 130 nömrəli Qərarı ilə müəyyən olunmuş normalara ciddi riayət edilməsinə nəzarətin artırılması;
- MST-lərdə xidmət aparan əməkdaşların iş şəraitinin müasir tələblərə uyğunlaşdırılması üzrə tədbirlər görülməsi;
- məhkuma bir pozuntuya görə birdən artıq, habelə qanunvericiliklə

nəzərdə tutulmayan cəzanın verilməsi hallarının qarşısının alınması;

- məhkumların saxlanılma şəraitinin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması üzrə işlərin davam etdirilməsi;

- məhkumları faydasız, habelə səhhətinə zərər verə biləcək əməyə cəlb edilməsinin qarşısının alınması;

- cəzaçəkmə müəssisələrində məhkumlar üçün iş yerlərinin sayının artırılması;

- yetkinlik yaşına çatmayanların tərbiyə müəssisəsində fəaliyyət göstərən himayəçilik şurasının işinin gücləndirilməsi, əsasnaməsinin təkmilləşdirilməsi;

- uşaq (internat) evlərində saxlanılan uşaqlar barədə sənədləşmə işinin aparılmasına diqqətin artırılması, uşaqlarla bağlı geniş məlumatların toplanılmasını nəzərdə tutan elektron məlumat bazasının yaradılması;

- uşaq (internat) evlərinə işə qəbul edilən şəxslərin bacarığının, peşəkarlığının, sağlamlıq, o cümlədən psixi durumunun yoxlanılmasına nəzarətin gücləndirilməsi;

- uşaq (internat) evlərində psixoterapevt və hüquqşünas ştatlarının açılması;

- uşaq (internat) evlərində olan uşaqların maraqlarını müdafiə edən vəkillik xidmətinin əlçatan olmasının təmin edilməsi;

- uşaq (internat) evlərində olan uşaqların mənəvi tələbatının ödənilməsi məqsədilə ictimai təşkilatların, savadlı ilahiyyətçilərin, peşəkar sosial işçilərin köməyindən istifadə edilməsi;

- uşaqların yaş və fərdi xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq proqram və iş planının tərtib edilməsi, uşaqların psixi və fiziki inkişafını izləmək, onların şəxsiyyət kimi formalaşmasına təsir etmək məqsədilə kollektiv və ya qrup işinin gedişinin və nəticələrinin qısa xülasəsinin tərtib edilməsi;

- uşaq (internat) evlərində pedaqoji kadrların ixtisasının və peşə hazırlığının artırılması, pedaqoji və texniki işçilərin işinə nəzarətin gücləndirilməsi, öz işinə məsuliyyət və vicdanla yanaşan işçilərin həvəsləndirilməsi və işinin stimullaşdırılması üçün tədbirlərin görülməsi,

- uşağın fərdi inkişafını, tədrisdə uğurlarını, tərbiyəvi iş haqqında məlumatları əks etdirən kartotekanın təşkil olunması, xidmət göstərənlərin sayının artırılması, psixoloji xidmət, o cümlədən psixokorreksiya və psixokonsultasiya işinin keyfiyyətinin artırılması, konfidensiallığın qorunması məqsədilə psixoloji kartlarda uşaqların adının şifrələnməsi və ya bu kartların psixoloji xidmət otağında xüsusi dəmir şkafda saxlanılması;

- bütün müəssisələrdə xroniki xəstələrin müalicəsinə diqqətin artırılması;

- ruhi xəstələrin, əqli qüsurlu xəstələrin müayinə və müalicə məsələlərinə diqqətin artırılması;

- ruhi xəstələrin saxlanılma şəraitinin və onlara qarşı rəftarın Avropa Minimum Standartlarına uyğunlaşdırmaqla təkmilləşdirilməsi, effektiv

müalicə, reabilitasiya olunma və saxlanması məqsədilə həmin xəstəxanalar üçün yaşayış evlərindən kənar, daha geniş ərazidə yeni binanın tikilməsinin sürətləndirilməsi, korpuslarda xəstəliyin ağırlıq dərəcəsinə uyğun şöbələr yaradılması, izolyator və reabilitasiya bölmələrinin təşkil edilməsi, tibbi nəqliyyat vasitələri və dərman preparatları ilə təchiz olunması;

- vərəm, hepatit, HIV/QİÇS və digər xəstəliklərlə bağlı müayinə və müalicənin gücləndirilməsi;

- Azərbaycan Respublikasının Baş Prokurorluğu, DİN, ƏN, MTN, MN, TN, SN və ƏƏSMN tərəfindən tabelikdəki qurumların əməkdaşlarının BMT-nin «İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza əleyhinə» Konvensiyasının, həmin Konvensiyanın Fakültativ Protokolunun, bu Protokolun təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının 02 dekabr 2008-ci il tarixli, 724-IIIQ nömrəli Qanununun, habelə qeyd edilən Fakültativ Protokolun icrasının təmin edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il 13 yanvar tarixli, 112 nömrəli Sərəncamının tələblərindən irəli gələn vəzifələri dürüst yerinə yetirməsi məqsədilə hüquqi maarifləndirmə tədbirlərinin davam etdirilməsi;

- Azərbaycan Respublikasının Baş Prokurorluğu, Azərbaycan Respublikasının Hərbi Prokurorluğu, DİN, ƏN, MTN, MN, TN, SN və ƏƏSMN tərəfindən Müvəkkil ilə birlikdə müxtəlif səpgili hüquqi-maarifləndirmə tədbirlərinin – əməkdaşlar, həmçinin məhbuslar üçün insan hüquqları, eləcə də işgəncələrə məruz qalmamaq hüququna həsr olunmuş silsilə görüş-seminarların, mühazirələrin, eləcə də zona müşavirələrinin, dəyirmi masaların, habelə konfransların təşkilinə təşəbbüs göstərilməsi və ya dəstək verilməsi;

- BMT-nin İşgəncələr Əleyhinə Komitəsi, Qarşısını Alma üzrə Altkomitəsi, İşgəncələrin qarşısının alınması üzrə Avropa Komitəsi, eləcə də İşgəncələrin Qarşısının Alınması üzrə Assosiasiya ilə əməkdaşlığın təkmilləşdirilməsi;

- MPM qrupu üzvləri üçün treninq, seminar və digər maarifləndirmə xarakterli tədbirlərin təşkil olunması;

- təcrübə mübadiləsinin həyata keçirilməsi üçün təlim səfərlərinin, eləcə də bu sahədə ixtisaslaşmış ekspertlərin dəvət olunmasının təşkil edilməsi.

STATİSTİK MƏLUMATLAR

Cədvəl 1. MPM-in yurisdiksiyasının şamil olduğu müəssisələr

Müəssisə	Sayı
Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyinin müəssisələri	12 0
<i>onlardan,</i>	
İnsan Alverinə Qarşı Mübarizə İdarəsi	1
Baş Mütəşəkkil Cinayətkarlıqla Mübarizə İdarəsi	1
Nəqliyyatda Baş Polis İdarəsi	1
Bakı şəhər Baş Polis İdarəsinin İnzibati həbs olunanların saxlanılma məntəqəsi	1
Bakı şəhər Baş Polis İdarəsinin Yetkinlik yaşına çatmayanların təcridmə mərkəzi	1
Baş Pasport, Qeydiyyat və Miqrasiya İdarəsinin Qanunsuz Miqrasiyaya Qarşı Mübarizə İdarəsinin Araşdırma Mərkəzi	1
Rayon polis idarələri	6
Polis bölmələri	44
Müvəqqəti saxlama təcridxanaları	64
Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi Penitensiar Xidmətinin müəssisələri	38
<i>onlardan,</i>	
Həbsxana	1
İxtisaslaşdırılmış müalicə müəssisəsi	1
Müalicə müəssisəsi	1
Tərbiyə müəssisəsi	1
İstintaq təcridxanaları	3
Cəzaçəkmə müəssisələri	17
Məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisələri	14
Azərbaycan Respublikasının Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin İstintaq Təcridxanası	2
Azərbaycan Respublikasının Müdafiə Nazirliyinin müəssisələri	11
<i>onlardan,</i>	
İntizam xarakterli hərbi hissə (N saylı hərbi hissə)	1
Hauptvaxtlar	10

Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyinin müəssisələri	41
<i>onlardan,</i>	
Oğlanlar üçün açıq tipli xüsusi təlim-tərbiyə müəssisəsi	1
Quba xüsusi peşə məktəbi	1
Digər internat müəssisələri və uşaq evləri	39
Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyinin müəssisələri	22
<i>onlardan,</i>	
Psixiatriya xəstəxanaları	8
Ruhi-əsəb dispanserləri	11
Psixonevroloji uşaq evi və digər uşaq və körpə evləri	3
Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin ahıllar və əlillər üçün internat evləri və pansionatları	10
CƏMİ: 244 müəssisə	

**İşgəncələrə və digər qəddar, qeyri-insani yaxud ləyaqəti alçaldan
rəftar və cəza növlərinə qarşı Konvensiyanın
FAKÜLTATİV PROTOKOLU¹**

Preambula

Hazırkı Protokolun iştirakçı dövlətləri,
İşgəncələrin və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan
rəftarın və cəza növlərinin qadağan edildiyini və onların insan hüquqlarının
ciddi pozuntuları olduğunu bir daha təsdiq edərək,

İşgəncələrə və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar
və cəza növlərinə qarşı Konvensiyanın (bundan sonra "Konvensiya"
adlandırılacaq) məqsədlərinə nail olunması və azadlıqdan məhrum edilmiş
şəxslərin işgəncələrdən və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan
rəftar və cəza növlərindən müdafiəsinin gücləndirilməsi üzrə gələcək
tədbirlərin zəruriliyinə əmin olaraq,

Konvensiyanın 2-ci və 16-cı maddələrinin hər bir iştirakçı dövlətin öz
yurisdiksiyasında olan hər hansı ərazidə işgəncələrin və digər qəddar, qeyri-
insani, yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar və cəza növlərinin qarşısının alınması
üçün səmərəli tədbirlərin görülməsini öhdəsinə qoyduğunu xatırlayaraq,

Dövlətlərin bu maddələrin həyata keçirilməsinə görə birbaşa məsuliyyət
daşdığını, azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərin müdafiəsinin
gücləndirilməsinin və onların insan hüquqlarına tam riayət olunmasının
ümumi vəzifə olduğunu və Konvensiyanın tətbiqi üzrə beynəlxalq qurumların
milli tədbirləri tamamladığını və möhkəmləndirdiyini etiraf edərək,

İşgəncələrin və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar
və cəza növlərinin səmərəli şəkildə qarşısının alınmasının maarifləndirmə
sahəsində tədbirlərin görülməsini və müxtəlif qanunvericilik, inzibati,
məhkəmə və digər tədbirlərin birləşdirilməsini tələb etdiyini xatırlayaraq,

Həmçinin, Vyanada 1993-cü ilin iyun ayında keçirilmiş İnsan Hüquqları
üzrə Ümumdünya Konfransında işgəncələrin kökünün kəsilməsi üzrə səylərin
ilk öncə onun qarşısının alınmasına yönəlməli olduğunu bəyan etdiyini və
saxlanma yerlərinə mütəmadi başçəkmə üzrə preventiv sistemin yaradılması
məqsədi daşıyan Konvensiyanın fakültativ protokolunun qəbul edilməsinə
çağırıldığını xatırlayaraq,

Azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərin işgəncələrdən və digər qəddar,
qeyri-insani yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar və cəza növlərindən müdafiəsinin

---

¹ Azərbaycan Respublikası tərəfindən 15 sentyabr 2005-ci il tarixdə imzalanmış, 02 dekabr
2008-ci il tarixli, 724-IIIQ nömrəli qanunla ratifikasiya edilmişdir. Həmin qanunun dərcindən
– 15 yanvar 2009-cu il tarixdən Azərbaycan Respublikasına münasibətdə qüvvəyə minmişdir.

saxlanma yerlərinə mütəmadi başçəkmələrə əsaslanan preventiv xarakter daşıyan qeyri-məhkəmə tədbirləri əsasında gücləndirə bilinməsinə əmin olaraq,

Aşağıdakılar barədə razılığa gəldilər:

I hissə

ÜMUMİ PRINSİPLƏR

Maddə 1

Hazırkı Protokolun məqsədi işgəncələrin və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar və cəza növlərinin qarşısının alınması üçün azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərin saxlanıldığı yerlərə müstəqil beynəlxalq və milli orqanlar tərəfindən mütəmadi başçəkmələr sisteminin yaradılmasından ibarətdir.

Maddə 2

1. Hazırkı Protokolda ifadə olunan funksiyaları yerinə yetirən İşgəncələrə qarşı Komitənin İşgəncələrin və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar və cəza növlərinin qarşısının alınması üzrə Altkomitə (bundan sonra Qarşısını Alma üzrə Altkomitə adlandırılacaq) yaradılır.

2. Qarşısını Alma üzrə Altkomitə fəaliyyətini Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsi çərçivəsində həyata keçirir və onun məqsəd və prinsiplərinin, habelə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərlə rəftara aid normalarını rəhbər tutur.

3. Qarşısını Alma üzrə Altkomitə, həmçinin konfidensiallıq, qərəzsizlik, qeyri-seçicilik, universallıq və obyektivlik prinsiplərini rəhbər tutur.

4. Qarşısını Alma üzrə Altkomitə və iştirakçı dövlətlər hazırkı Protokolun həyata keçirilməsində əməkdaşlıq edir.

Maddə 3

Hər bir iştirakçı dövlət işgəncələrin və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar və cəza növlərinin qarşısının alınması məqsədilə milli səviyyədə (milli preventiv mexanizmlər adlandırılan) bir və ya bir neçə başçəkmə orqanını yaradır, təyin edir və ya dəstəkləyir.

Maddə 4

1. Hər bir iştirakçı dövlət Hazırkı Protokola, 2-ci və 3-cü maddələrdə qeyd olunan mexanizmlərə uyğun olaraq yurisdiksiyası və nəzarəti altında olan azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərin dövlət orqanının sərəncamı və ya onun göstərişi, yaxud icazəsi və ya susmaqla razılığı əsasında saxlanıldığı və yaxud saxlanıla bildiyi hər bir yerə (bundan sonra saxlanma yerləri adlandırılacaq) başçəkmələrə icazə verir. Zərurət olduqda bu başçəkmələr belə şəxslərin işgəncələrdən və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar və cəza növlərindən müdafiəsinin gücləndirilməsi məqsədi ilə həyata keçirilir.

2. Hazırkı Protokolun məqsədləri üçün azadlıqdan məhrum etmə dedikdə şəxsin hər hansı məhkəmə, inzibati və ya digər orqanın qərarı ilə həbsdə saxlanılmasının və ya azadlıqdan məhrum edilməsinin, yaxud öz iradəsi ilə tərk etmə hüququ olmadan dövlət yaxud özəl həbsdə saxlanma yerinə yerləşdirilməsinin istənilən forması başa düşülür.

II hissə

QARŞISINI ALMA ÜZRƏ ALTKOMİTƏ

Maddə 5

1. Qarşısını alma üzrə Altkomitə on üzvdən ibarətdir. Hazırkı Protokolun əllinci ratifikasiya fərmanının və ya ona qoşulma haqqında sənədin saxlanma üçün verilməsindən sonra Altkomitənin üzvlərinin sayı iyirmi beş nəfərə qədər artırılır.

2. Qarşısını alma üzrə Altkomitənin üzvləri yüksək mənəvi keyfiyyətlərə malik və ədalət mühakiməsi, xüsusilə də cinayət ədalət mühakiməsi sahəsində, penitensiar sistemdə və ya polis orqanlarında, yaxud azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərlə rəftarla aid istənilən sahələrdə təsdiq edilmiş iş təcrübəsi olan şəxslər sırasından seçilir.

3. Qarşısını alma üzrə Altkomitənin yaradılması zamanı ədalətli coğrafi bölgü və iştirakçı dövlətlərin müxtəlif mədəniyyət formalarının və hüquq sistemlərinin təmsilçiliyinin zərurətinə lazımı diqqət yetirilir.

4. Qarşısını alma üzrə Altkomitənin yaradılması zamanı həmçinin bərabərlik və ayrı-seçkiliyin yolverilməzliyi prinsipləri əsasında tarazlaşdırılmış gender təmsilçiliyinə diqqət yetirilir.

5. Qarşısını alma üzrə Altkomitənin tərkibinə eyni dövlətin birdən çox

vətəndaşı daxil ola bilməz.

6. Qarşısını alma üzrə Altkomitənin üzvləri öz funksiyalarını şəxsi qisimdə həyata keçirir, onlar müstəqil və qərəzsiz olmalı və Altkomitənin tərkibində səmərəli işləməyə imkanları olmalıdır.

Maddə 6

1. Hər bir iştirakçı dövlət hazırkı maddənin 2-ci bəndinə uyğun olaraq 5-ci maddədə təsbit olunmuş ixtisas və tələblərə cavab verən iki namizədi irəli sürə bilər, bununla belə dövlət həmin namizədlərin ixtisası haqqında ətraflı məlumat təqdim edir.

2. a) Namizədlər hazırkı Protokolun iştirakçı dövlətinin vətəndaşı olmalıdır;

b) irəli sürülmüş iki namizəddən ən azı biri onun namizədliyini irəli sürən iştirakçı dövlətin vətəndaşlığına malik olmalıdır;

c) bir iştirakçı dövlətin vətəndaşı olan iki nəfərdən çox namizəd irəli sürülə bilməz;

d) hər hansı iştirakçı dövlət digər iştirakçı dövlətin vətəndaşını namizəd kimi irəli sürməkdən əvvəl, o, həmin iştirakçı dövlətə sorğu verir və razılığını alır.

3. Seçkilərin keçirilməsi nəzərdə tutulan iştirakçı dövlətlərin müşavirəsinin başlanmasından ən azı beş ay əvvəl Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi iştirakçı dövlətlərə üç ay ərzində öz namizədlərini irəli sürmək təklifi ilə məktub göndərir. Baş katib bütün namizədlərin, onları irəli sürmüş iştirakçı dövlətlər göstərilməklə əlifba qaydasında siyahısını təqdim edir.

Maddə 7

1. Qarşısını alma üzrə Altkomitənin üzvləri aşağıdakı qaydada seçilir:

a) əsas diqqət hazırkı Protokolun 5-ci maddəsinin tələblərinə və meyarlarına əməl edilməsinə yetirilir;

b) ilk seçkilər hazırkı Protokolun qüvvəyə minməsindən sonra altı ay müddətindən gec olmayaraq keçirilir;

c) iştirakçı dövlətlər Qarşısını alma üzrə Altkomitənin üzvlərini gizli səsvermə yolu ilə seçir;

d) Qarşısını alma üzrə Altkomitənin üzvünün seçkiləri Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi tərəfindən iki ildə bir dəfə çağırılan iştirakçı dövlətlərin iclaslarında keçirilir. İştirakçı dövlətlərin sayının üçdə iki hissəsi kvorum hesab edilən bu icaslarda ən çox səs və iştirak edən və səs verən iştirakçı dövlətlərin nümayəndələrinin mütləq səs çoxluğunu toplamış şəxslər Altkomitəyə seçilmiş üzvlər hesab olunur.

2. Seçkilər zamanı hər hansı iştirakçı dövlətin iki vətəndaşının Qarşısını alma üzrə Altkomitənin tərkibində işləmək hüququnu əldə etdiyi təqdirdə, ən çox səs toplamış namizəd Altkomitənin üzvü seçilir. Bu vətəndaşların eyni sayda səs topladığı təqdirdə, aşağıdakı prosedur tətbiq olunur:

a) namizədlərin yalnız biri vətəndaşı olduğu iştirakçı dövlət tərəfindən irəli sürüldüyü təqdirdə bu vətəndaş Qarşısını alma üzrə I Altkomitənin üzvü seçilir;

b) hər iki namizəd vətəndaş olduqları iştirakçı dövlət tərəfindən irəli sürüldüyü təqdirdə, Qarşısını alma üzrə Altkomitənin üzvlüyünə namizədlərdən birinin müəyyən edilməsi üçün ayrıca gizli səsvermə keçirilir;

c) namizədlərdən heç biri vətəndaşı olduğu iştirakçı dövlət tərəfindən irəli sürülmədiyi təqdirdə Qarşısını alma üzrə Altkomitənin üzvlüyünə namizədlərdən birinin müəyyən edilməsi üçün ayrıca gizli səsvermə keçirilir.

Maddə 8

Qarşısını alma üzrə Altkomitə üzvlərindən birinin vəfat etdiyi və ya istefa verdiyi yaxud hər hansı digər səbəbdən Altkomitə üzvünün funksiyalarını yerinə yetirməsi mümkün olmadığı təqdirdə, onun namizədliyini irəli sürmüş iştirakçı dövlət seçilmək hüququ olan, 5-ci maddədə təsbit olunmuş ixtisasa malik və tələblərə cavab verən şəxsi təyin edir. Bu şəxs səlahiyyətlərin müxtəlif sahələri arasında müvafiq tarazlığın təmin edilməsi zərurəti nəzərə alınmaqla, iştirakçı dövlətlərin növbəti iclasına qədər olan səlahiyyət müddətinə, onun iştirakçı dövlətlərin çoxluğu tərəfindən təsdiq olunması şərti ilə təyin olunur. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş katibinin ehtimal edilən təyinat haqqında bildirişindən sonra altı ay ərzində iştirakçı dövlətlərin yarısı və ya yarısından çoxu tərəfindən belə təyinat qarşı çıxış edilmədiyi təqdirdə təsdiq etmə baş tutmuş hesab olunur.

Maddə 9

Qarşısını alma üzrə Altkomitənin üzvləri il 4 müddətinə seçilir. Namizədlikləri irəli sürüldüyü təqdirdə onlar bir dəfə təkrarən seçilə bilirlər. İlk seçkilərdə seçilmiş üzvlərin yarısının səlahiyyət müddəti iki illik müddət bitdikdən sonra başa çatır; ilk seçkilərdən dərhal sonra bu üzvlərin adları 7-ci maddənin 1 d bəndində qeyd olunan iclasın Sədri tərəfindən keçirilən püşk atma yolu ilə müəyyən olunur.

Maddə 10

1. Qarşısını alma üzrə Altkomitə öz vəzifəli şəxslərini iki il müddətinə

seçir. Onlar təkrarən seçilə bilərlər.

2. Qarşısını alma üzrə Altkomitə öz prosedur qaydalarını müəyyən edir. Bu prosedur qaydalar xüsusilə aşağıdakıları nəzərdə tutur:

- a) üzvlərin yarısı üstə gəl bir kvorum təşkil edir;
- b) Qarşısını alma üzrə Altkomitənin qərarları iştirak edən üzvlərin səs çoxluğu ilə qəbul olunur;
- c) Qarşısını alma üzrə Altkomitənin iclasları qapalı keçirilir.

3. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi Qarşısını alma üzrə Altkomitənin ilk iclasını çağırır. İlk iclasdan sonra Qarşısını alma üzrə Altkomitə prosedur qaydalarına müvafiq olan intervalda iclaslarını keçirir. Altkomitə və İşgəncələrə qarşı Komitə ildə bir dəfədən az olmayaraq birlikdə toplaşirlar.

III hissə

QARŞISINI ALMA ÜZRƏ ALTKOMITƏNİN MANDATI

Maddə 11

Qarşısını alma üzrə Altkomitə:

a) 4-cü maddədə qeyd olunan yerlərə baş çəkir və azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərin işgəncələrdən və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar və cəza növlərindən müdafiəsi ilə bağlı iştirakçı dövlətlərə tövsiyələr təqdim edir;

b) milli preventiv mexanizmlərə münasibətdə:

i) zərurət olduqda, belə mexanizmlərin yaradılmasında iştirakçı dövlətlərə məsləhət verir və yardım göstərir;

ii) milli preventiv mexanizmlərlə birbaşa, zərurət olduqda konfidensial şəkildə əlaqə saxlayır və onların potensialının gücləndirilməsi məqsədi ilə peşəkar hazırlıq və texniki yardım sahəsində xidmətlər təklif edir;

iii) azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərin işgəncələrdən və digər qəddar, qeyri-insani yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar və cəza növlərindən müdafiəsinin gücləndirilməsi üçün ehtiyacların və zəruri tədbirlərin qiymətləndirilməsi işində məsləhət verir və yardım göstərir;

iv) milli preventiv mexanizmlərinin imkanlarının və mandatının gücləndirilməsi məqsədi ilə işgəncələrin və digər qəddar, qeyri-insani yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar və cəza növlərinin qarşısının alınması üçün iştirakçı dövlətlərə tövsiyə və iradları təqdim edir.

c) işgəncələrin qarşısının alınması məqsədilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının

aidiyyəti qurum və mexanizmləri ilə, habelə bütün şəxslərin işgəncələrdən və digər qəddar, qeyri-insani yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar və cəza növlərindən müdafiəsinin gücləndirilməsi marağından çıxış edən beynəlxalq, regional və milli təsisat və ya təşkilatlarla əməkdaşlıq edir.

Maddə 12

Qarşısını alma üzrə Altkomitənin 11-ci Maddədə təsbit olunmuş mandatının həyata keçirə bilməsi üçün iştirakçı dövlətlər aşağıdakıları öhdəsinə götürür:

a) Qarşısını alma üzrə Altkomitəni öz ərazisində qəbul etmək və hazırkı Protokolun 4-cü Maddəsində müəyyən olunmuş saxlanma yerlərinə baş çəkməyə imkan vermək;

b) azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərin işgəncələrdən və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar və cəza növlərindən müdafiəsinin gücləndirilməsi üçün ehtiyacların və zəruri olan tədbirlərin qiymətləndirilməsi məqsədilə Qarşısını alma üzrə Altkomitə tərəfindən sorğu edilə bilən bütün aidiyyəti məlumatı təqdim etmək;

c) Qarşısını alma üzrə Altkomitə və milli preventiv mexanizmlər arasında əlaqələri təşviq etmək və asanlaşdırmaq;

d) Qarşısını alma üzrə Altkomitənin tövsiyələrini öyrənmək və onların mümkün tətbiqi ilə bağlı dialoq aparmaq.

Maddə 13

1. Qarşısını alma üzrə Altkomitə 11-ci Maddədə təsbit olunmuş mandatının həyata keçirilməsi məqsədilə iştirakçı dövlətlərə müntəzəm başçəkmələr proqramını ilk dəfə püşk atma yolu ilə müəyyən edir.

2. Məsləhətləşmələrin keçirilməsindən sonra, Qarşısını alma üzrə Altkomitə öz proqramı haqqında iştirakçı dövlətləri məlumatlandırır ki, onlar təxirə salınmadan başçəkmələrin həyata keçirilməsi üçün zəruri tədbirlər görsün.

3. Başçəkmələr Qarşısını alma üzrə Altkomitənin ən azı iki üzvü tərəfindən həyata keçirilir. Zərurət olduqda, bu üzvləri hazırkı Protokolun əhatə etdiyi sahələr üzrə təsdiq olunmuş iş təcrübəsinə və biliklərə malik ekspertlər müşayiət edə bilər. Ekspertlər Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarı və Beynəlxalq Cinayətkarlığın Qarşısının Alınması üzrə Mərkəzi tərəfindən, iştirakçı dövlətlərin irəli sürdüyü təkliflər əsasında hazırlanmış ekspertlər siyahısından seçilir. Bu siyahının hazırlanması zamanı aidiyyəti iştirakçı dövlətlər 5 nəfərdən çox olmayaraq milli ekspert təklif edir. Aidiyyəti iştirakçı dövlət başçəkmə üçün təklif edilmiş ekspertin

namizədliyini rədd edə bilər, bundan sonra Altkomitə digər eksperti təklif edir.

4. Qarşısını alma üzrə Altkomitə zəruri hesab etdiyi təqdirdə, müntəzəm başçəkmənin həyata keçirilməsindən sonra növbəti qısa başçəkmə təşkil etməyi təklif edə bilər.

Maddə 14

1. Qarşısını alma üzrə Altkomitə mandatını həyata keçirə bilməsi üçün hazırkı Protokolun iştirakçı dövlətləri ona aşağıdakıları təqdim etməyi öhdələrinə götürürlər:

a) 4-cü Maddədə müəyyən olunmuş saxlanma yerlərində olan azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərin sayı, həmçinin belə yerlərin sayı və yerləşdiyi yer haqqında istənilən məlumat məhdudiyətsiz əldə etmək imkanı;

b) belə şəxslərlə rəftar, habelə onların saxlanma şəraiti haqqında istənilən məlumat məhdudiyətsiz əldə etmək imkanı;

c) aşağıdakı 2-ci bəndə uyğun olaraq, bütün saxlanma yerlərinə, onların binalarına və obyektlərinə məhdudiyətsiz buraxılış;

d) azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərlə şahidsiz, şəxsən və ya zərurət olduqda, tərcüməçi vasitəsilə, habelə Altkomitənin fikrinə görə aidiyyəti məlumatı verə biləcək istənilən digər şəxslə fərdi qaydada söhbətlər aparmaq imkanı;

e) baş çəkmək niyyətində olduğu yerləri və söhbət etmək niyyətində olduğu şəxsləri maneəsiz seçmək hüququ.

2. Konkret saxlanma yerinə başçəkməyə münasibətdə etirazlar yalnız təcili surətdə baş vermiş və başçəkməyə müvəqqəti maneə törədən milli müdafiə, dövlət təhlükəsizliyi, təbii fəlakət və ya baş çəkilməsi ehtimal edilən yerdə ciddi iğtişaşla bağlı inandırıcı mülahizələrə əsaslanmalıdır. Elan olunmuş fəvqəladə vəziyyətin mövcudluğu başçəkmənin həyata keçirilməsinə etiraz səbəbi kimi gətirilə bilər.

Maddə 15

Heç bir orqan və ya vəzifəli şəxs Qarşısını alma üzrə Altkomitəyə və ya onun üzvlərinə verilən hər hansı, istər doğru, istərsə də yalan, məlumatın bildirilməsinə görə istənilən şəxs və ya təşkilata münasibətdə hər hansı sanksiyanı təyin edə, tətbiq edə, icazə verə və ya yol verə bilməz və heç bir belə şəxs və ya təşkilat digər şəkildə sınıqsız şəkildə bilməz.

Maddə 16

1. Qarşısını alma üzrə Altkomitə öz tövsiyə və iradlarını konfidensial

qaydada iştirakçı dövlətə və zərurət olduqda, milli preventiv mexanizminə göndərir.

2. Qarşısını alma üzrə Altkomitə öz hesabatını iştirakçı dövlət tərəfindən müvafiq xahişin daxil olduğu təqdirdə, iştirakçı dövlətin iradları ilə birlikdə dərc edir. İştirakçı dövlət hesabatın bir hissəsini açıqladığı təqdirdə Altkomitə hesabatı tam və ya qismən dərc edə bilər. Bununla yanaşı şəxsi xarakter daşıyan məlumatlar müvafiq şəxsin birbaşa ifadə edilən razılığı olmadan dərc edilə bilməz.

3. Qarşısını alma üzrə Altkomitə fəaliyyəti haqqında açıq illik hesabatını İşgəncələrə qarşı Komitəyə təqdim edir.

4. İştirakçı dövlətin 12-ci və 14-cü Maddələrə uyğun olaraq Qarşısını alma üzrə Altkomitə ilə əməkdaşlıq etməkdən və ya Qarşısını alma üzrə Altkomitənin tövsiyələrinə müvafiq olaraq vəziyyətin yaxşılaşdırılması üçün tədbirlər görməkdən imtina etdiyi təqdirdə, İşgəncələrə qarşı Komitə Qarşısını alma üzrə Altkomitənin xahişi ilə iştirakçı dövlətə öz mülahizələrini ifadə etmək imkanı verdikdən sonra açıq bəyanatla çıxış etmək və ya Altkomitənin hesabatını dərc etmək barədə öz üzvlərinin səs çoxluğu ilə qətnamə qəbul edə bilər.

IV hissə

MİLLİ PREVENTİV MEXANİZMLƏR

Maddə 17

Hazırkı Protokolun qüvvəyə minməsindən, və ya onun ratifikasiyasından, yaxud ona qoşulmasından sonra bir ildən gec olmayaraq hər bir iştirakçı dövlət milli səviyyədə işgəncələrin qarşısının alınması üçün bir və ya bir neçə müstəqil milli preventiv mexanizmləri dəstəkləyir, təyin və ya təsis edir. Mərkəzsizləşdirilmiş orqanlar tərəfindən təsis edilmiş mexanizmlər hazırkı Protokolun məqsədləri üçün, Protokolun tələblərinə cavab verdiyi təqdirdə, milli preventiv mexanizmlər qismində təyin edilə bilər.

Maddə 18

1. İştirakçı dövlətlər milli preventiv mexanizmlərinin funksional müstəqilliyinə, habelə onların işçi heyətinin müstəqilliyinə təminat verir.

2. İştirakçı dövlətlər milli preventiv mexanizmlərinin ekspertlərinin zəruri potensiala və peşə biliklərinə malik olmasının təmin edilməsi üçün zəruri tədbirlər görür. Onlar gender balansını və ölkədə mövcud olan etnik və azlıq qruplarının bərabər təmsilçiliyini təmin edir.

3. İştirakçı dövlətlər milli preventiv mexanizmlərin fəaliyyəti üçün zəruri resursları təqdim etməyi öhdələrinə götürür.

4. Milli preventiv mexanizmlərin yaradılması zamanı iştirakçı dövlətlər insan hüquqlarının müdafiəsi və təşviq edilməsi üzrə milli təsisatların statusuna dair Prinsipləri nəzərə alır.

Maddə 19

Milli preventiv mexanizmlərə ən azı aşağıdakı səlahiyyətlər verilir:

a) zərurət olduqda, işgəncələrdən və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar və cəza növlərindən müdafiənin gücləndirilməsi məqsədilə 4-cü Maddədə müəyyən olunmuş saxlanma yerlərində azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərlə rəftarla bağlı məsələyə müntəzəm olaraq baxılması;

b) Birləşmiş Millətlər Təşkilatının müvafiq normaları nəzərə alınmaqla azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərlə rəftarın və onların saxlanma şəraitinin yaxşılaşdırılması məqsədilə müvafiq qurumlara tövsiyələrin təqdim edilməsi, işgəncələrin və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar və cəza növlərinin qarşısının alınması;

c) qüvvədə olan qanunvericilik və qanun layihələrinə dair təklif və qeydlərin təqdim edilməsi.

Maddə 20

Milli preventiv mexanizmlərin öz mandatının yerinə yetirə bilməsi məqsədilə, hazırkı Protokolun iştirakçı dövlətlər onlara aşağıdakıları təqdim etməyi öhdələrinə götürür:

a) 4-cü Maddədə müəyyən olunmuş həbsdə saxlanma yerlərində olan azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərin sayı, həmçinin belə yerlərin sayı və yerləşdiyi yer haqqında istənilən məlumatı əldə etmək imkanı;

b) belə şəxslərlə rəftar, habelə onların həbsdə saxlanma şəraiti haqqında istənilən məlumatı əldə etmək imkanı;

c) bütün həbsdə saxlanma yerlərinə, onların binalarına və obyektlərinə buraxılış;

d) azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərlə şahidsiz, şəxsən və ya zərurət olduqda tərçüməçi vasitəsilə, habelə milli preventiv mexanizmin fikrinə görə aidiyyəti məlumatı verə biləcək istənilən digər şəxslə fərdi söhbətlər aparmaq imkanı;

e) baş çəkmək niyyətində olduqları yerləri və söhbət etmək niyyətində olduqları şəxsləri maneəsiz seçmək hüququ;

f) Qarşısını alma üzrə Altkomitə ilə əlaqələr qurmaq, ona məlumat ötürmək və onunla görüşmək hüququ.

Maddə 21

1. Heç bir orqan və ya vəzifəli şəxs milli preventiv mexanizmə verilən hər hansı, istər doğru, istərsə də yalan məlumatın bildirilməsinə görə istənilən şəxs və ya təşkilata münasibətdə hər hansı sanksiyanı təyin edə, tətbiq edə, icazə verə və ya yol verə bilməz və hər hansı belə şəxs və ya təşkilat digər şəkildə sıxışdırıla bilməz.

2. Milli preventiv mexanizm tərəfindən toplanmış konfidensial məlumat açıqlanmır. Şəxsi xarakter daşıyan məlumatlar yalnız müvafiq şəxsin birbaşa ifadə edilən razılığı olduğu təqdirdə dərc edilir.

Maddə 22

Müvafiq iştirakçı dövlətin səlahiyyətli orqanları milli preventiv mexanizmin tövsiyələrini araşdırır və onların tətbiqi üzrə mümkün təbirlərlə bağlı dialoq aparır.

Maddə 23

Hazırkı Protokolun iştirakçı dövlətləri milli preventiv mexanizmlərinin illik hesabatlarının dərc etməyi və yaymağı öhdələrinə götürür.

V hissə

BƏYANAT

Maddə 24

1. Ratifikasiyadan sonra iştirakçı dövlətlər hazırkı Protokolun III Hissəsinə və ya IV Hissəsinə uyğun olaraq öz öhdəliklərinin yerinə yetirilməsinin təxirə salınması ilə bağlı bəyanat verə bilər.

2. Belə təxirə salınma ən çoxu üç il müddətində qüvvədə qalır. İştirakçı dövlət tərəfindən müvafiq materialların təqdim edilməsindən və Qarşısını alma üzrə Altkomitə ilə məsləhətləşmələrdən sonra İşgəncələrə qarşı Komitə bu müddəti daha iki il uzada bilər.

VI hissə

MALIYYƏ MÜDDƏALARI

Maddə 25

1. Hazırkı Protokolun həyata keçirilməsi zamanı Qarşısını alma üzrə Altkomitə tərəfindən sərf edilmiş xərclər Birləşmiş Millətlər Təşkilatı tərəfindən ödənilir.

2. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi hazırkı Protokola uyğun olaraq Qarşısını alma üzrə Altkomitəni funksiyalarını səmərəli şəkildə yerinə yetirməsi üçün zəruri işçi heyət və vəsaitlə təmin edir.

Maddə 26

1. Başçəkmədən sonra Qarşısı alma üzrə Altkomitə tərəfindən iştirakçı dövlətə irəli sürülmüş tövsiyələrin həyata keçirilməsi və milli preventiv mexanizmləri üçün tədris proqramlarının maliyyələşdirilməsi məqsədilə Baş Assambleyanın müvafiq proseduruna uyğun olaraq Birləşmiş Millətlər Təşkilatının maliyyə müddəaları və qaydaları əsasında idarə olunan Xüsusi Fond yaradılır.

2. Bu Xüsusi Fond hökumətlər, hökumətlərarası, qeyri-hökumət və digər özəl və ya dövlət qurumları tərəfindən ödənilən könüllü ödəmələr hesabına maliyyələşə bilər.

VII hissə

YEKUN MÜDDƏALAR

Maddə 27

1. Hazırkı Protokol Konvensiyanı imzalamış istənilən dövlətə imzalanmaq üçün açıqdır.

2. Hazırkı Protokol Konvensiyanı ratifikasiya etmiş və ya ona qoşulmuş istənilən dövlət tərəfindən ratifikasiya olunmalıdır. Ratifikasiya fərmanları saxlanılması üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təhvil verilir.

3. Hazırkı Protokol Konvensiyanı ratifikasiya etmiş və ya ona qoşulmuş istənilən dövlətə qoşulmaq üçün açıqdır.

4. Qoşulma bu haqda sənədin saxlanılması üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təhvil verilməsi yolu ilə həyata keçirilir.

5. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi hər bir ratifikasiya

fərmanın və ya qoşulma haqqında sənədin saxlanması üçün təhvil verilməsi barədə hazırkı Protokolu imzalamış və ya ona qoşulmuş bütün dövlətləri məlumatlandırır.

Maddə 28

1. Hazırkı Protokol 20-ci ratifikasiya fərmanı və ya qoşulma haqqında sənəd saxlanması üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təhvil verildikdən sonra otuzuncu gün qüvvəyə minir.

2. Hazırkı Protokol iyirminci ratifikasiya fərmanı və ya qoşulma haqqında sənəd saxlanması üçün təhvil verildikdən sonra onu ratifikasiya edən, yaxud ona qoşulan hər bir dövlət üçün həmin dövlət öz ratifikasiya fərmanını, yaxud qoşulma haqqında sənədini saxlanması üçün təhvil verdikdən sonra otuzuncu gün qüvvəyə minir.

Maddə 29

Hazırkı Protokolun müddəaları heç bir məhdudiyyət və istisna olmadan federativ dövlətlərin bütün hissələrinə şamil olunur.

Maddə 30

Hazırkı Protokola dair hər hansı qeyd-şərtlərə yol verilmir.

Maddə 31

Hazırkı Protokolun müddəaları saxlanma yerlərinə başçəkmə sistemində əsaslanan istənilən regional konvensiyalar üzrə iştirakçı dövlətlərin öhdəliklərinə toxunmur. Təkrarlanmadan yayınmaq və hazırkı Protokolun məqsədlərinə səmərəli nail olunmasını təmin etmək üçün Qarşısını alma üzrə Altkomitəyə və belə regional konvensiyalara uyğun olaraq təsis edilmiş orqanlara məsləhətləşmələr aparmaq və əməkdaşlıq etmək təklif olunur.

Maddə 32

Hazırkı Protokolun müddəaları 12 avqust 1949-cu il tarixli dörd Cenevrə Konvensiyası və onlara dair 8 iyun 1977-ci il tarixli Əlavə Protokollar üzrə iştirakçı dövlətlərin öhdəliklərinə, habelə beynəlxalq humanitar hüquqla əhatə olunmayan vəziyyətlərdə iştirakçı dövlətin Beynəlxalq Qızıl Xaç Komitəsi tərəfindən saxlanma yerlərinə baş çəkməyə icazə vermək hüququna toxunmur.

Maddə 33

1. Hər hansı iştirakçı dövlət Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə yazılı bildiriş göndərməklə hazırkı Protokolu denonsasiya edə bilər. Bundan sonra Baş katib hazırkı Protokolu və Konvensiyanın iştirakçı dövlətlərini bu barədə məlumatlandırır. Denonsasiya Baş katib belə bildiriş aldıqdan bir il sonra qüvvəyə minir.

2. Belə denonsasiya iştirakçı dövləti denonsasiya qüvvəyə mindiyi tarixə qədər baş verə bilən hər hansı hərəkətinə və ya vəziyyətinə görə və ya Qarşısını alma üzrə Altkomitə tərəfindən aidiyyəti iştirakçı dövlətə münasibətdə qət edilən və ya qət edilə bilən tədbirlərə görə hazırkı Protokol üzrə öhdəliklərindən azad etmir və denonsasiya qüvvəyə mindiyi tarixə qədər Altkomitədə baxılmış hər hansı məsələnin davam edən baxışına heç bir halda xələl gətirmir.

3. İştirakçı dövlət tərəfindən bəyan edilmiş denonsasiyanın qüvvəyə mindiyi tarixdən sonra Qarşısını alma üzrə Altkomitə həmin dövlətə aid yeni məsələnin baxılmasına başlaya bilməz.

Maddə 34

1. Hər hansı iştirakçı dövlət hazırkı Protokola dair düzəliş təklif edə və onu Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təqdim edə bilər. Bundan sonra Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi təklif olunmuş düzəlişi hazırkı Protokolu iştirakçı dövlətlərinə göndərərək, bu təklifə baxmaq və onu səsə qoymaq məqsədilə iştirakçı dövlətlərin konfransının çağırılmasına razı olub-olmamalarını ona bildirməyi xahiş edir. Bu məktubun göndərildiyi tarixdən keçən dörd ay ərzində iştirakçı dövlətlərdən ən azı üçdə biri belə konfransın çağırılmasına razılıq verdiyi təqdirdə Baş katib Birləşmiş Millətlər Təşkilatının himayəsi ilə konfrans çağırır. Baş katib bu konfransda və səsvermədə iştirak edən iştirakçı dövlətlərin üçdə ikisinin çoxluğu ilə qəbul edilən hər hansı düzəlişi təsdiq üçün bütün iştirakçı dövlətlərə göndərir.

2. Bu Maddənin 1-ci bəndinə müvafiq olaraq qəbul edilmiş düzəliş hazırkı Protokolu iştirakçı dövlətlərinin üçdə ikisi həmin düzəlişi öz konstitusiya prosedurlarına uyğun qəbul etdiklərini Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə bildirdikdən sonra qüvvəyə minir.

3. Düzəlişlər qüvvəyə mindikdən sonra, onları qəbul etmiş iştirakçı dövlətlər üçün məcburi olur, digər iştirakçı dövlətlər üçün isə qəbul etmiş olduqları hazırkı Protokolu müddəaları və əvvəlki düzəlişlər məcburi olaraq qalır.

Maddə 35

Qarşısını alma üzrə Altkomitənin üzvlərinə və milli preventiv mexanizmlərinin üzvlərinə onların funksiyalarının müstəqil şəkildə yerinə yetirilməsi üçün zəruri olan imtiyaz və immunitetlər verilir. Altkomitənin üzvlərinə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının imtiyaz və immunitetləri haqqında 13 fevral 1946-cı il tarixli Konvensiyasının 23-cü fəslinin müddəalarına əməl olunmaqla, həmin Konvensiyanın 22-ci fəslində sadalanan imtiyaz və immunitetlər verilir.

Maddə 36

İştirakçı dövlətə baş çəkərkən Qarşısını alma üzrə Altkomitənin üzvləri hazırkı Protokolun müddəa və məqsədlərinə və istifadə edə biləcəkləri imtiyaz və immunitetlərə xələl gətirmədən:

- a) baş çəkilən dövlətin qanun və normalarına riayət edir;
- b) vəzifələrinin qərəzsiz və beynəlxalq xarakteri ilə bir araya sığmayan hər hansı hərəkət və fəaliyyətdən çəkinir.

Maddə 37

1. İngilis, ərəb, ispan, çin, rus və fransız dillərindəki mətnləri bərabər olaraq autentik olan hazırkı Protokol saxlanılması üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təhvil verilir.

2. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi hazırkı Protokolun təsdiq edilmiş nüsxələrini bütün dövlətlərə göndərir.

**"İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan
rəftar və ya cəza
əleyhinə Konvensiya"nın Fakültativ Protokoluna dair
Azərbaycan Respublikasının**

BƏYANATI

Azərbaycan Respublikası bəyan edir ki, o, Ermənistan Respublikası tərəfindən işğal olunmuş ərazilərində Protokolun müddələrinin yerinə yetirilməsinə işğal olunmuş ərazilər azad olunana qədər təminat vermək iqtidarında deyildir (işğal olunmuş ərazilərin sxematik xəritəsi əlavə olunur).

“Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) haqqında” Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Qanununa əlavələr və dəyişikliklər edilməsi barədə

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Qanunu

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi qərara alır:

“Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) haqqında” Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Qanununa (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2002-ci il, № 3, maddə 115; 2004-cü il, № 9, maddə 665; 2006-cı il, № 3, maddə 207, № 11, maddə 909; 2007-ci il, № 10, maddə 928; 2009-cu il, № 12, maddə 944) aşağıdakı əlavələr və dəyişikliklər edilsin:

1. 1.1-ci maddədə “edilməsi” sözündən sonra “və bu Konstitusiyaya Qanunu ilə müəyyən edilmiş hallarda insan hüquqları pozuntularının qarşısının alınması” sözləri əlavə edilsin.

2. 1.2-1.7-ci maddələr müvafiq olaraq 1.5-1.10-cu maddələr hesab edilsin və aşağıdakı məzmununda 1.2-ci, 1.3-cü və 1.4-cü maddələr əlavə edilsin:

“1.2. Müvəkkil “İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza əleyhinə Konvensiya”nın Fakültativ Protokolunda nəzərdə tutulmuş milli preventiv mexanizmin funksiyalarını həyata keçirir. İşgəncənin və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftarın və ya cəzanın qarşısını almaq məqsədi ilə o, saxlanılan şəxslərin öz iradəsi ilə tərki edə bilmədiyi yerlərə müntəzəm surətdə və ya zəruri saydığı istənilən halda baş çəkir.

1.3. Müvəkkil informasiya sahibi olan dövlət orqanlarının, yerli özünüidarə orqanlarının və ya vəzifəli şəxslərin “İnformasiya əldə etmək haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tələblərindən irəli gələn vəzifələri yerinə yetirməsinə nəzarəti həyata keçirir.

1.4. Müvəkkil fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun olaraq yerli, regional və beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq edir.” .

3. II fəslin adı aşağıdakı redaksiyada verilsin:

“İnsan hüquqlarının pozulmasına dair şikayətlərə baxılması və milli preventiv mexanizmin funksiyalarının həyata keçirilməsi”.

4. 12-ci maddədə:

4.1. maddənin adı aşağıdakı redaksiyada verilsin:

“İnsan hüquqlarının pozulmasına dair şikayətə baxılması və milli preventiv mexanizmin funksiyalarının həyata keçirilməsi qaydası”;

4.2. 12.2-ci maddədə “araşdırılması” sözündən sonra “və milli preventiv mexanizmin funksiyalarının həyata keçirilməsi” sözləri əlavə edilsin;

4.3. 12.2.1-ci maddə aşağıdakı redaksiyada verilsin:

“12.2.1. istənilən vaxt, maneəsiz və əvvəlcədən xəbərdarlıq etmədən dövlət hakimiyyəti və yerli özünüidarə orqanlarına, hərbi hissələrə, habelə polis bölmələrinə, müvəqqəti saxlama yerlərinə, istintaq təcridxanalarına, cəzaçəkmə müəssisələrinə, qarnizon hauptvaxtlarına, psixiatriya müəssisələrinə və saxlanılan şəxslərin öz iradəsi ilə tərk edə bilmədiyi digər yerlərə daxil olmaq; saxlanılan şəxslərlə, habelə müvafiq məlumatı verə biləcək istənilən digər şəxslərlə təkbətək və ya zəruri saydığı halda mütəxəssisin və ya tərcüməçinin iştirakı ilə görüşmək və söhbət etmək; saxlanılan şəxslərin saxlanılmasının qanuniliyini təsdiq edən, eləcə də həmin şəxslərlə rəftara və onların saxlanma şəraitinə aid olan bütün sənədlərlə tanış olmaq və surətlərini almaq; akt tərtib etmək, həyata keçirdiyi tədbirlərin gedişini və nəticələrini protokollaşdırmaq; səlahiyyətli dövlət orqanlarına müvafiq tövsiyələr vermək və həmin tövsiyələrə müəyyən edilmiş müddətdə cavablar almaq.”;

4.4. 12.2.7-ci maddə aşağıdakı redaksiyada verilsin:

“12.2.7. dövlət hakimiyyəti və yerli özünüidarə orqanlarının rəhbərləri və digər vəzifəli şəxsləri, hərbi hissələrin komandirləri, polis bölmələrinin, müvəqqəti saxlama yerlərinin, istintaq təcridxanalarının, cəzaçəkmə müəssisələrinin, qarnizon hauptvaxtlarının, psixiatriya müəssisələrinin və saxlanılan şəxslərin öz iradəsi ilə tərk edə bilmədiyi digər yerlərin rəhbərliyi tərəfindən təxirə salınmadan qəbul edilmək.”;

4.5. 12.3-12.5-ci maddələr müvafiq olaraq 12.4-12.6-cı maddələr hesab edilsin, aşağıdakı məzmununda 12.3-cü maddə əlavə edilsin:

“12.3. Müvəkkilə məlumat verilməsinə görə hər hansı şəxsə və ya təşkilata təzyiqlə göstərilməsi, yaxud şəxsin və ya təşkilatın təqib edilməsi yolverilməzdir.”;

5. Aşağıdakı məzmununda 13-1-ci maddə əlavə edilsin:

“Maddə 13-1. İnformasiya əldə etmək hüququnun pozulmasına dair şikayətə baxılmasının xüsusiyyətləri

13-1.1. Müvəkkil informasiya əldə etmək hüququnun pozulmasına dair şikayətdə əks olunmuş halları 10 iş günü ərzində araşdırır. Əgər şikayət dəqiqləşdirmə tələb edərsə və ya şikayəti araşdırmaq üçün əlavə izahat və sənədlər toplamaq lazımdırsa, Müvəkkil bu barədə şikayətçiyə yazılı məlumat verməklə şikayətə baxılması müddətini əlavə olaraq 10 iş gününə qədər uzada bilər.

13-1.2. Müvəkkil aşağıdakı hallarda şikayətə baxmır:

13-1.2.1. şikayət anonim olduqda;

13-1.2.2. şikayət konkret informasiya sahibi olan dövlət orqanının, yerli özünüidarə orqanının və ya vəzifəli şəxsin fəaliyyəti barəsində olmadıqda;

13-1.2.3. şikayət təkrar, əsassız və ya qərəzli olduqda;

13-1.2.4. həmin iş üzrə məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş qərarı olduqda;

13-1.2.5. ərizəçi informasiya sahibi olan dövlət orqanının, yerli özünüidarə orqanının və ya vəzifəli şəxsin informasiya əldə etmək üçün yaratdığı imkanlardan kifayət qədər səmərəli istifadə etmədikdə.

13-1.3. Müvəkkil informasiya əldə etmək hüququnun pozulmasına dair şikayətdə əks olunmuş halların araşdırılması zamanı informasiya sahibi olan dövlət orqanı, yerli özünüidarə orqanı və ya vəzifəli şəxs tərəfindən “İnformasiya əldə etmək haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun aşağıdakı tələblərinə riayət edilib-edilmədiyini aydınlaşdırır:

13-1.3.1. informasiya əldə etmək üçün müraciətin (bundan sonra – informasiya sorğusunun) qeydiyyatına alınması;

13-1.3.2. informasiya sorğusunun qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada, müddətdə və üsulla təmin edilməsi;

13-1.3.3. informasiya sorğusunun icrasından imtinanın qanunun tələblərinə uyğun olması;

13-1.3.4. ictimai informasiyanın açıqlanması vəzifəsinin dəqiq və tam həcmdə yerinə yetirilməsi;

13-1.3.5. İnternet informasiya ehtiyatının yaradılması vəzifəsinin yerinə yetirilməsi.

13-1.4. Müvəkkil informasiya əldə etmək hüququnun pozulmasına dair şikayətlə bağlı informasiya sahibi olan dövlət orqanından, yerli özünüidarə orqanından və ya vəzifəli şəxsdən pozuntuların aradan qaldırılmasını tələb edə bilər.

13-1.5. İnformasiya sahibi olan dövlət orqanı, yerli özünüidarə orqanı və ya vəzifəli şəxs görülən tədbirlər barəsində Müvəkkilə 10 gün müddətində yazılı məlumat verməlidir. Məlumat verilmədiyi və ya Müvəkkilin tələbləri yerinə yetirilmədiyi hallarda Müvəkkil müvafiq yuxarı orqana müraciət edə bilər.

6. Aşağıdakı məzmununda 18-1-ci maddə əlavə edilsin:

“Maddə 18-1. Milli preventiv qrup

18-1.1. Bu Qanunun 1.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş milli preventiv mexanizmin funksiyalarının həyata keçirilməsi məqsədi ilə Müvəkkilin aparatında Milli preventiv qrup yaradılır. Yaşı 25-dən aşağı olmayan, ali təhsilli, insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində təcrübəyə və yüksək əxlaqi keyfiyyətlərə malik olan şəxs Milli preventiv qrupun üzvü təyin oluna bilər. Milli preventiv qrupun üzvləri Müvəkkil tərəfindən 3 il müddətinə şəffaf prosedurlar əsasında təyin olunurlar.

18-1.2. Milli preventiv qrupun aşağıdakı hüquqları vardır:

18-1.2.1. istənilən vaxt, maneəsiz və əvvəlcədən xəbərdarlıq etmədən polis bölmələrinə, müvəqqəti saxlama yerlərinə, istintaq təcridxanalarına, cəzaçəkmə müəssisələrinə, qarnizon hauptvaxtlarına, psixiatriya müəssisələrinə və saxlanılan şəxslərin öz iradəsi ilə tərk edə bilmədiyi digər yerlərə daxil olmaq; saxlanılan şəxslərlə, habelə müvafiq məlumatı verə biləcək istənilən digər şəxslərlə təkbətək və ya zəruri hesab etdiyi halda mütəxəssisin və ya tərcüməçinin iştirakı ilə görüşmək və söhbət etmək; saxlanılan şəxslərin saxlanılmasının qanuniliyini təsdiq edən, eləcə də həmin şəxslərlə rəftara və onların saxlanma şəraitinə aid olan bütün sənədlərlə tanış olmaq və surətlərini almaq; akt tərtib etmək, həyata keçirdiyi tədbirlərin gedişini və nəticələrini protokollaşdırmaq;

18-1.2.2. polis bölmələrinin, müvəqqəti saxlama yerlərinin, istintaq təcridxanalarının, cəzaçəkmə müəssisələrinin, psixiatriya müəssisələrinin və saxlanılan şəxslərin öz iradəsi ilə tərk edə bilmədiyi digər yerlərin rəhbərliyi tərəfindən təxirə salınmadan qəbul edilmək.

18-1.3. Milli preventiv qrupun üzvü öz funksiyalarını həyata keçirərkən ona məlum olmuş faktlar barəsində ifadə verməyə və ya hər hansı digər üsulla

bu faktları açıqlamağa məcbur edilə bilməz. Bu təminat Milli preventiv qrupun üzvü qrupun tərkibindən çıxdıqdan sonra da qüvvədə qalır.

18-1.4. Milli preventiv qrupun üzvü saxlanılan şəxslərin öz iradəsi ilə tərk edə bilmədiyi yerlərdə öz funksiyalarını həyata keçirərkən tutula və ya saxlanıla bilməz, axtarışa məruz qala bilməz, şəxsi müayinə edilə bilməz. Milli preventiv qrupun üzvünün poçt, teleqraf və digər göndərişlərinin üzərinə həbs qoyulmasına, onların yoxlanılmasına və ya götürülməsinə yol verilmir.”.

7. Aşağıdakı məzmununda 20-ci maddə əlavə edilsin:

“Maddə 20. Müvəkkilin fəaliyyətinə maneə törədilməsinə görə məsuliyyət

Müvəkkilin fəaliyyətinə maneə törədilməsində təqsirli olan şəxslər Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş məsuliyyəti daşıyırlar.”.

İlham ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 21 dekabr 2010-cu il
№ 22-IVKQD

MÜNDƏRİCAT

Ön söz 3

Mətnə istifadə olunmuş anlayışlar və ixtisarlar 5

I Bölmə. Azərbaycan Respublikasında milli preventiv mexanizmin inkişafı.....7

1.1. Milli preventiv mexanizmin mandatu və mahiyyəti 7

1.2. «Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) haqqında» Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Qanununun təkmilləşdirilməsi 9

1.3. Təşkilati məsələlər 11

II Bölmə. Milli preventiv mexanizm sahəsində fəaliyyət.....13

2.1. Başçakmələr 14

2.1.1. Daxili İşlər Nazirliyinin müəssisələri 19

2.1.2. Ədliyyə Nazirliyinin Penitensiar Xidmətinin müəssisələri 31

2.1.3. Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin İstintaq təcridxanası 48

2.1.4. Müdafiə Nazirliyinin müəssisələri 49

2.1.5. Təhsil Nazirliyinin müəssisələri 52

2.1.6. Səhiyyə Nazirliyinin müəssisələri 55

2.1.7. Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin müəssisələri 62

2.2. Qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi (təhlili) 66

2.3. Hüquqi maarifləndirmə işi 71

2.4. Beynəlxalq əməkdaşlıq 75

Təklif və tövsiyələr 82

Əlavə 1. MPM-in yurisdiksiyasının şamil olduğu müəssisələrin siyahısı 87

Əlavə 2. «İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza əleyhinə Konvensiya»nın Fakültativ Protokolu 89

Əlavə 3. «Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) haqqında» Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Qanununa əlavələr və dəyişikliklər edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Qanunu 104